

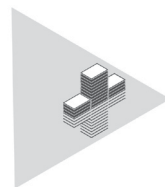
KERKELIJKE DOCUMENTATIE

2017 / NUMMER 1

ITERUGBLIK OP HET HEILIG JAAR VAN DE BARMHARTIGHEID

II 'WANT GOD KENT GEEN BEROUW OVER ZIJN GENADEGAVEN OF ZIJN ROEPING'

Kerkelijke Documentatie is een uitgave van het
Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap

Colofon

Kerkelijke Documentatie is een uitgave van de afdeling Pers & Communicatie van het Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap (SRKK)

Redactie: SRKK, Utrecht

Opmaak en druk: Libertas Pascal, Utrecht

Deze uitgave kan worden besteld bij het bisdom van Breda:

Veemarktstraat 48, 4811 ZH Breda, e-mail: bestel@rkk.nl

Prijs: € 12,50 (incl. porto, exclusief behandelingskosten)

Kerkelijke Documentatie op internet: www.rkkerk.nl

© Copyright: Liberia Editrice Vaticana/SRKK;

- Vertaling Misericordiae vultus: drs. Harry Kretzers, eindredactie dr. Lambert Hendriks.
- Vertaling Misericordiae et misera: drs. Harry Kretzers, redactie dr. Lambert Hendriks, eindredactie drs. Wim van den Dool.
- Vertaling boodschap bij de Eerste Werelddag van de armen: drs. Harry Kretzers, eindredactie SRKK.
- Vertaling 'Want God kent geen berouw over zijn genadegaven of zijn roeping': in opdracht van het SRKK onder eindredactie van Mgr. drs. Herman Woorts.

Samenstelling en redactie: Anna Kruse MA, SRKK.

Afbeelding cover: SRKK beeldmerk van het Heilig Jaar van de Barmhartigheid met het schilderij van Rembrandt 'Terugkeer van de verloren zoon'.

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK I

TERUGBLIK OP HET HEILIG JAAR VAN DE BARMHARTIGHEID,
NOVEMBER 2015 – NOVEMBER 2016 5

- I.I Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het
Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid 5
- I.II Barmhartig als de vader. Brief van de R.-K. bisschoppen
van Nederland bij gelegenheid van het Heilig Jaar van de
Barmhartigheid 33
- I.III Herbergzaam Nederland. Brief van de R.-K. bisschoppen
van Nederland over de opvang van vluchtelingen 39
- I.IV Apostolische Brief Misericordia et misera van de
heilige vader Franciscus bij de afsluiting van het Heilig Jaar
van de Barmhartigheid 49
- I.V Boodschap van de Heilige Vader Franciscus bij gelegenheid
van de Eerste Werelddag van de armen, 19 november 2017 71

HOOFDSTUK II 81

‘WANT GOD KENT GEEN BEROUW OVER ZIJN GENADEGAVEN
OF ZIJN ROEPING’

Een reflectie op theologische vraagstukken
aangaande Katholiek-Joodse relaties bij gelegenheid van het
50 jarig jubileum van ‘Nostra aetate’. Van de Commissie
voor de religieuze betrekkingen met de Joden.

4 - KERKELIJKE DOCUMENTATIE NR. 1 / 2017

MISERICORDIAE VULTUS

*BUL MET DE AFKONDIGING
VAN HET BUITENGEWOON JUBILEUM
VAN DE BARMHARTIGHEID*

*FRANCISCUS
BISSCHOP VAN ROME
DIENAAR DER DIENAREN GODS
AAN ALLEN DIE DEZE BRIEF ZULLEN LEZEN
GENADE, BARMHARTIGHEID EN VREDE*

1. Jezus Christus is het gelaat van de barmhartigheid van de Vader. Het mysterie van het christelijk geloof lijkt in dit woord zijn samenvatting te vinden. Het is levend, zichtbaar geworden en heeft zijn hoogtepunt bereikt in Jezus van Nazareth. Nadat de Vader, “die rijk is aan erbarming” (Ef. 2, 4) zijn naam heeft geopenbaard aan Mozes als “een barmhartige en medelijdende God, lankmoedig, groot in liefde en trouw” (Ex. 34, 6), heeft Hij niet opgehouden op verschillende wijzen en op zeer veel ogenblikken in de geschiedenis zijn goddelijke natuur te doen kennen. In de “volheid van de tijd” (Gal. 4, 4), toen alles was bepaald volgens zijn heilsplan, zond Hij zijn Zoon, geboren uit de Maagd Maria, om ons definitief zijn liefde te openbaren. Wie Hem ziet, ziet de Vader (vgl. Joh. 14, 9). Jezus van Nazareth openbaart met zijn woord, met zijn gebaren en met heel zijn persoon¹ de barmhartigheid van God.

2. Voor ons is het nodig voortdurend het mysterie van de barmhartigheid te overwegen. Het is een bron van vreugde, gemoedsrust en vrede. Het is de voorwaarde van ons heil. Barmhartigheid: het is het woord dat het

1 Vgl. Tweede Vat. Oec. Conc., Dogm. const. *Dei Verbum*, 4.

mysterie van de Allerheiligste Drie-eenheid openbaart. Barmhartigheid: het is de uiterste en hoogste daad waarmee God ons tegemoet komt. Barmhartigheid: het is de fundamentele wet die woont in het hart van iedere persoon, wanneer hij met oprechte ogen kijkt naar de broeder en zuster die hij ontmoet op zijn levensweg. Barmhartigheid: het is de weg die God en mens verenigt, omdat zij het hart opent voor de hoop voor altijd bemind te zijn ondanks de beperking van onze zonde.

3. Er zijn ogenblikken waarop wij met nog meer aandrang geroepen worden de blik gericht te houden op de barmhartigheid om zelf metterdaad teken te worden van het handelen van de Vader. Daarom heb ik een *Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid* afgekondigd als een gunstige tijd voor de Kerk om het getuigenis van de gelovigen sterker en doeltreffender te maken.

Het Heilig Jaar zal op 8 december 2015 geopend worden, op het hoogfeest van de Onbevleete Ontvangenis. Dit liturgische feest wijst op de handelwijze van God vanaf het begin van onze geschiedenis. Na de zonde van Adam en Eva heeft God de mensheid niet alleen willen laten, ten prooi aan het kwaad. Daarom heeft Hij Maria, heilig en vlekkeloos in de liefde (vgl. Ef. 1, 4), gedacht en gewild, opdat zij de Moeder van de Verlosser van de mens zou worden. Op de ernst van de zonde antwoordt God met de volheid van de vergeving. De barmhartigheid zal steeds groter zijn dan iedere zonde en niemand kan een grens stellen aan de vergevende liefde van God. Op het feest van de Onbevleete Ontvangenis zal ik de vreugde kennen de Heilige Deur te openen. Bij deze gelegenheid zal het een *Deur van de Barmhartigheid* zijn, waar ieder die erdoor zal binnentreden, de liefde van God, die troost, vergeeft en hoop geeft, zal kunnen ervaren.

De zondag daarop, de Derde Zondag van de Advent, zal de Heilige Deur in de kathedraal van Rome, de Basiliek van Sint Jan van Lateranen, worden geopend. Vervolgens zal de Heilige Deur in de andere pauselijke basilieken worden geopend. Ik bepaal dat op dezelfde zondag in iedere particuliere Kerk, in de kathedraal die de moederkerk is voor alle gelovigen,

of in de co-kathedraal of in een kerk met een bijzondere betekenis, voor heel het Heilig Jaar een dergelijke *Deur van de Barmhartigheid* wordt geopend. Naar keuze van de Ordinaris zal deze ook in de heiligdommen kunnen worden geopend, het doel van zoveel pelgrims die op deze heilige plaatsen vaak in hun hart worden geraakt door de genade en de weg van de bekering vinden. Iedere particuliere Kerk zal derhalve direct worden betrokken bij het beleven van dit Heilig Jaar als een buitengewoon moment van genade en geestelijke vernieuwing. Het Jubileum zal daarom in Rome, evenals in de particuliere Kerken, worden gevierd als een zichtbaar teken van de gemeenschap van heel de Kerk.

4. Ik heb de datum van 8 december gekozen, omdat die vol van betekenis is voor de recente geschiedenis van de Kerk. Ik zal namelijk de Heilige Deur openen op de vijftigste verjaardag van de afsluiting van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie. De Kerk behoort die gebeurtenis levend te houden. Voor haar begon een nieuw traject in haar geschiedenis. De Concilievaarders kwamen, als een ware ademtocht van de Geest, tot het inzicht dat het nodig was tot de mensen van hun tijd op een begrijpelijker manier te spreken over God. Nadat de muren die te lang de Kerk in een bevoorrechte burcht hadden opgesloten, omver waren gehaald, was de tijd gekomen om het evangelie op een nieuwe wijze te verkondigen. Een nieuwe fase in de evangelisatie van altijd. Een nieuwe taak voor alle christenen om met meer enthousiasme en overtuiging te getuigen van hun geloof. De Kerk voelde de verantwoordelijkheid om in de wereld het levende teken te zijn van de liefde van de Vader.

Mij komen ook de betekenisvolle woorden voor de geest die de heilige Johannes XXIII uitsprak bij de opening van het Concilie om het te volgen pad aan te geven: "Nu geeft de Bruid van Christus er de voorkeur aan het geneesmiddel van de barmhartigheid te gebruiken in plaats van de wapens van de gestrengheid aan te leggen ... Terwijl de katholieke Kerk met dit Oecumenisch Concilie de fakkel van de katholieke waarheid omhoog heft, wil zij zich een zeer liefhebbende moeder van allen betonen, welwillend, geduldig, bewogen door barmhartigheid en goedheid jegens de kinderen

die van haar gescheiden zijn”². In deze zelfde lijn liggen ook de woorden van de zalige Paulus VI, die zich bij de afsluiting van het Concilie als volgt uitdrukte: “Wij willen veeleer opmerken hoe de godsdienst van ons Concilie vooral de naastenliefde is geweest ... De oude geschiedenis van de Samaritaan is het voorbeeld geweest van de spiritualiteit van het Concilie ... Een stroom van genegenheid en bewondering heeft zich opnieuw uitgestort vanuit het Concilie over de moderne menselijke wereld. Dwalingen zijn er afgekeurd, ja - omdat de naastenliefde iets dergelijks niet minder dan de waarheid vereist - maar voor de mensen is er alleen maar uitnodiging, respect en liefde. In plaats van deprimerende diagnoses zijn er van het Concilie bemoedigende remedies, in plaats van rampzalige voorspellingen boodschappen van vertrouwen uitgegaan naar de tegenwoordige wereld: niet alleen zijn haar waarden gerespecteerd, maar ook gehonoreerd, haar inspanningen ondersteund, haar aspiraties gelouderd en gezegend ... Wij zullen nog iets anders naar voren moeten brengen: heel deze leerstellige rijkdom is maar op één doel gericht: de mens dienen. De mens, zeggen wij, in iedere levensomstandigheid, in al zijn zwakheid, in al zijn nood”³.

Met deze gevoelens van dankbaarheid voor wat de Kerk heeft gekregen, en van verantwoordelijkheid voor de taak die ons wacht, zullen wij door de Heilige Deur gaan in het volle vertrouwen dat wij worden begeleid door de kracht van de Verrezen Heer, die onze pelgrimstocht blijft ondersteunen. Moge de Heilige Geest, die de stappen van de gelovigen leidt om mee te werken aan het door Christus tot stand gebrachte heilswerk een gids en steun zijn van het Volk van God om het te helpen het gelaat van de barmhartigheid te aanschouwen⁴.

5. Het Jubeljaar zal worden afgesloten op 20 november 2016, het liturgische hoogfeest van Christus, Koning van het Heelal. Als wij op die dag de Heilige Deur sluiten, zullen wij vóór alles gevoelens hebben van

2 Toespraak bij de opening van het Tweede Vat. Oec. Conc., *Gaudet Mater Ecclesia*, 11 oktober 1962, 2-3.

3 Toespraak tijdens de laatste openbare zitting, 7 december 1965.

4 Vgl. Tweede Vat. Oec. Conc., Dogm. const. *Lumen gentium*, 16; Past. const. *Gaudium et spes*, 15.

dankbaarheid en dank jegens de Allerheiligste Drie-eenheid, dat Zij ons deze bijzondere tijd van genade heeft geschonken. Wij zullen het leven van de Kerk, heel de mensheid en de immense kosmos toevertrouwen aan de heerschappij van Christus, opdat Hij zijn barmhartigheid als de morgendauw uitstort voor een vruchtbare geschiedenis, die opgebouwd zal moeten worden met de inzet van allen in de nabije toekomst. Hoezeer wens ik dat de komende jaren doordrenkt zijn van barmhartigheid om iedereen tegemoet te gaan en de goedheid en tederheid van God te brengen! Moge allen, zij die geloven en zij die veraf zijn, de balsem van de barmhartigheid bereiken als teken van het Rijk van God, dat al midden onder ons aanwezig is.

6. “Het is God eigen barmhartigheid te gebruiken en vooral hierin toont zich zijn almacht”⁵. De woorden van de heilige Thomas van Aquino laten zien hoezeer de goddelijke barmhartigheid in het geheel niet een teken van zwakheid is, maar veeleer de hoedanigheid van de almacht van God. Daarom laat de liturgie in een van de oudste collecta bidden: “God, Gij toont uw grootheid vooral als Gij ons genadig zijt en barmhartigheid bewijst”⁶. God zal voor altijd in de geschiedenis van de mensheid zijn als Degene die aanwezig is, nabij, voorzienig, heilig en barmhartig.

“Geduldig en barmhartig” is de dubbele term die vaak terugkeert in het Oude Testament, om de natuur van God te beschrijven. Zijn barmhartigheid vindt een concrete bevestiging in zeer veel daden in de heilsgeschiedenis waar zijn goedheid prevaleert boven straf en vernietiging. De Psalmen laten op een bijzondere wijze deze grootheid van het goddelijk handelen naar voren komen: “Hij is het die u uw schulden vergeeft, die u geneest van uw kwalen, Hij is het die u van de ondergang redt, die u omringt met zijn gunst en erbarmen” (103, 3-4). Nog uitdrukkelijker getuigt een andere psalm van de concrete tekenen van de barmhartigheid: “Gevangenen geeft Hij de vrijheid. De ogen van de blinden opent de Heer, gebrokenen richt Hij weer op. De Heer bemint de rechtvaardigen, de Heer

5 Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, II-II, q. 30, a. 4.

6 26e Zondag door het Jaar. Deze collecta verschijnt reeds in de 8e eeuw tussen de eucharistische teksten van het Sacramentarium Gelasianum (1198).

behoedt de ontheemden. De Heer geeft wees en weduwe steun, maar zondaars laat Hij verdwalen” (146, 7-9). En ten slotte volgen hier andere uitdrukkingen van de psalmist: “Gebroken harten geneest Hij weer, Hij heelt alle bloedende wonden ... De Heer verheft de vernederden, maar zondaars werpt Hij ter aarde” (147, 3.6). Kortom, de barmhartigheid van God is niet een abstract idee, maar een concrete werkelijkheid waarmee Hij zijn liefde openbaart als die van een vader en een moeder die vanuit het diepste van hun wezen bewogen raken om hun kind. Het is waarlijk op zijn plaats te zeggen dat het een liefde is die het diepste innerlijk van de persoon betreft. Zij komt vanuit het binnenste als een diep, natuurlijk gevoel, zij bestaat uit tederheid en medelijden, toegevendheid en vergeving.

7. “Eeuwig is zijn barmhartigheid”: het is het refrein dat terugkeert bij ieder vers van psalm 136, terwijl men de geschiedenis van de openbaring van God vertelt. Krachtens de barmhartigheid zijn alle gebeurtenissen in het Oude Testament vol van een diepe heilzame waarde. De barmhartigheid maakt de geschiedenis van God met Israël tot een heilsgeschiedenis. Voortdurend herhalen: “Eeuwig is zijn barmhartigheid”, zoals de psalm doet, lijkt de cirkel van ruimte en tijd te willen doorbreken om alles te voegen in het eeuwig mysterie van de liefde. Het is alsof men wilde zeggen dat de mens niet alleen in de geschiedenis, maar voor altijd onder de barmhartige blik van de Vader zal zijn. Het is geen toeval dat het volk van Israël deze psalm, de “Grote *hallel*”, zoals hij wordt genoemd, heeft willen invoegen in de belangrijkste liturgische feesten.

Vóór zijn lijden heeft Jezus met deze psalm van de barmhartigheid gebeden. Hiervan getuigt de evangelist Matteüs, wanneer hij zegt dat Jezus, “nadat zij de lofzang gezongen hadden” (26, 30), met zijn leerlingen naar buiten ging naar de Olijfberg. Terwijl Hij de eucharistie instelde als eeuwige herinnering aan Hem en zijn Pasen, plaatste Hij symbolisch deze hoogste daad van de openbaring in het licht van de barmhartigheid. In hetzelfde perspectief van de barmhartigheid beleefde Jezus zijn lijden en dood, zich bewust van het grote mysterie van liefde dat zich zou voltrek-

ken op het kruis. Weten dat Jezus zelf heeft gebeden met deze psalm, maakt hem nog belangrijker voor ons christenen en verplicht ons het refrein ervan op te nemen in ons dagelijks gebed van lofprijzing: “Eeuwig is zijn barmhartigheid”.

8. Met de blik gericht op Jezus en zijn barmhartig gelaat, kunnen wij de liefde van de Allerheiligste Drie-eenheid begrijpen. De zending die Jezus van de Vader heeft gekregen, is het mysterie te openbaren van de goddelijke liefde in haar volheid. “God is liefde” (1 Joh. 4, 8.16), zegt de evangelist Johannes voor de eerste en enige keer in heel de Heilige Schrift. Deze liefde wordt intussen zichtbaar en tastbaar gemaakt in heel het leven van Jezus. Zijn persoon is niets anders dan liefde, een liefde die zich geeft om niet. Zijn relaties met de mensen die Hem benaderen, laten iets unieks en onherhaalbaars zien. De tekenen die Hij doet, vooral ten opzichte van zondaars, van arme, buitengesloten, zieke en lijdende personen, staan in het teken van de liefde. Alles in Hem spreekt van barmhartigheid. Niets in Hem is zonder medelijden.

Jezus voelt jegens de menigte mensen die Hem volgden, vanuit het diepst van zijn hart een sterk medelijden voor hen, wanneer Hij ziet dat ze moe en uitgeput zijn (vgl. Mat. 9, 36). Krachtens deze medelijdende liefde genas Hij de zieken die bij Hem werden gebracht (vgl. Mat. 14, 14) en met weinig broden en vissen stilde Hij de honger van grote menigten (vgl. Mat. 15, 37). Wat Jezus in alle omstandigheden bewoog, was niets anders dan de barmhartigheid waarmee Hij in het hart las van zijn gesprekspartners en antwoordde op hun meest werkelijke verlangen. Toen Hij de weduwe van Naïm ontmoette, die haar enige zoon ten grave droeg, voelde Hij diep medelijden met dat immense verdriet van de bedroefde moeder en gaf haar haar zoon terug door hem uit de dood op te wekken (vgl. Luc. 7, 15). Na de bezetene van Gerasa te hebben bevrijd vertrouwt Hij hem deze zending toe: “Ga naar huis, naar de uwen en vertel hun alles wat de Heer aan u gedaan heeft en hoe Hij u barmhartigheid heeft bewezen” (Mar. 5, 19). Ook de roeping van Matteüs staat in het perspectief van de barmhartigheid. Toen Jezus aan het tolhuis voorbijkwam, richtten zijn ogen zich op die van

Matteüs. Het was een blik vol barmhartigheid, die de zonden van die man vergaf, en de weerstand van de andere leerlingen overwinnend, koos Hij hem, de zondaar en tollenaar, om een van de Twaalf te worden. De heilige Beda Venerabilis heeft in zijn commentaar op deze scène uit het evangelie geschreven dat Jezus met barmhartige liefde Matteüs aankeek en hem koos: *miserando atque eligendo*⁷. Deze uitdrukking heeft altijd indruk op mij gemaakt, en wel zozeer dat ik haar tot mijn wapenspreuk heb gemaakt.

9. In de parabels die gewijd zijn aan de barmhartigheid, openbaart Jezus de natuur van God als die van een Vader die zich nooit gewonnen geeft, totdat Hij de zonde heeft opgeheven en de afwijzing heeft overwonnen met medelijden en barmhartigheid. Wij kennen deze parabels, drie met name: die van het schaap dat verloren was, en het verloren muntstuk en die van de vader en zijn twee zoons (vgl. Luc. 15, 1-32). In deze parabels wordt God altijd voorgesteld als vol van vreugde, vooral wanneer Hij vergeeft. Hierin vinden wij de kern van het evangelie en van ons geloof, omdat de barmhartigheid wordt voorgesteld als de kracht die alles overwint, die het hart met liefde vervult en troost met de vergeving.

Uit een andere parabel halen wij bovendien een onderricht voor onze christelijke levensstijl. Uitgedaagd door de vraag van Petrus hoe vaak men moest vergeven, antwoordt Jezus: “Nee, zeg Ik u, niet tot zevenmaal toe, maar tot zeventigmaal zevenmaal” (Mat. 18, 22), en Hij vertelde de parabel van de “meedogenloze dienaar”. Deze, door zijn heer geroepen om een grote som terug te betalen, smeekt hem op zijn knieën en de heer schenkt hem zijn schuld kwijt. Maar onmiddellijk daarna ontmoet hij een andere dienaar zoals hij, die hem een paar cent schuldig is en hem op de knieën smeekt medelijden te hebben, maar hij weigert en laat hem gevangen zetten. Dan ontsteekt de heer, wanneer hij dit te weten is gekomen, in grote toorn en na die dienaar weer te hebben geroepen zegt hij tegen hem: “Had jij dan ook geen medelijden moeten hebben met je mededenaar, zoals ik met jou medelijden heb gehad?” (Mat. 18, 33). En Jezus sloot af: “Zo zal ook mijn hemelse Vader met ieder van u handelen die niet zijn broeder van harte vergiffenis schenkt” (Mat. 18, 35).

⁷ Vgl. Hom. 21: *CCL* 122, 149-151.

De parabel bevat een diep onderricht voor ieder van ons. Jezus zegt dat medelijden niet alleen het handelen van de Vader is, maar het criterium wordt om te begrijpen wie zijn ware kinderen zijn. Kortom, wij zijn geroepen te leven van barmhartigheid, omdat ons als eersten barmhartigheid is bewezen. Het vergeven van beledigingen wordt de duidelijkste uitdrukking van de barmhartige liefde en is voor ons christenen een imperatief waarvan wij niet mogen afzien. Hoe moeilijk lijkt het zo vaak om te vergeven! En toch, de vergeving is het instrument dat in onze broze handen is gelegd om de vrede van het hart te bereiken. Wrok, woede, geweld en wraak laten varen is een noodzakelijke voorwaarde om gelukkig te leven. Laten wij derhalve de aansporing van de apostel aanvaarden: “De zon mag over uw toorn niet ondergaan” (Ef. 4, 26). En luisteren wij vooral naar het woord van Jezus, die de barmhartigheid heeft gesteld als een levensideaal en als een criterium van geloofwaardigheid voor ons geloof: “Zalig de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid ondervinden” (Mat. 5, 7), is de zaligspreking waardoor wij ons met een bijzondere inzet moeten laten inspireren in dit Heilig Jaar.

Zoals men kan zien, is barmhartigheid in de Heilige Schrift het sleutelwoord om Gods handelen jegens ons aan te geven. Hij beperkt zich er niet toe zijn liefde te bevestigen, maar maakt haar zichtbaar en tastbaar. De liefde zou overigens nooit een abstract woord kunnen zijn. Van nature is zij concreet leven: bedoelingen, houdingen, gedragingen die in het dagelijks handelen werkelijkheid worden. De barmhartigheid van God is zijn verantwoordelijkheid voor ons. Hij voelt zich verantwoordelijk, dat wil zeggen Hij wenst ons welzijn en wil ons gelukkig zien, vol vreugde en onbezorgd. Op dezelfde golflengte moet de barmhartige liefde van de christenen afstemmen. Zoals de Vader liefheeft, zo hebben de kinderen lief. Zo barmhartig als Hij is, zo zijn wij geroepen barmhartig ten opzichte van elkaar te zijn.

10. De draagbalk die het leven van de Kerk schraagt, is de barmhartigheid. Alles in haar pastoraal handelen zou moeten zijn omgeven door de tederheid waarmee zij zich richt tot de gelovigen: niets van haar

verkondiging en haar getuigenis naar de wereld toe mag zonder barmhartigheid zijn. De geloofwaardigheid van de Kerk gaat langs de weg van de barmhartige en medelijdende liefde. De Kerk “bespeurt een onuitputtelijk verlangen barmhartigheid aan te bieden”⁸. Misschien hebben wij zo lang vergeten op de weg van de barmhartigheid te wijzen en deze te bewandelen. Enerzijds heeft de verleiding om altijd en alleen maar de gerechtigheid te pretenderen, doen vergeten dat dit de eerste noodzakelijke en onmisbare stap is, maar de Kerk moet verder gaan om een hoger en belangrijker doel te bereiken. Anderzijds is het triest te moeten zien hoe de ervaring van de vergeving in onze cultuur steeds meer afneemt. Zelfs het woord zelf lijkt op sommige ogenblikken te verdwijnen. Zonder het getuigenis van de vergeving blijft er echter alleen maar een onvruchtbaar en steriel leven over, alsof men leefde in een verlaten woestijn. Voor de Kerk is opnieuw de tijd aangebroken om de taak op zich te nemen van de vreugdevolle verkondiging van de vergeving. Het is tijd voor een terugkeer naar het wezenlijke, om de zwakheden en moeilijkheden van onze broeders en zusters op ons te nemen. Vergeving is een kracht die tot nieuw leven opwekt, en de moed ingeeft om met hoop naar de toekomst te kijken.

11. Wij mogen het grote onderricht niet vergeten dat de heilige Johannes Paulus II heeft gegeven met zijn tweede encycliek *Dives in misericordia*, die toentertijd onverwachts kwam en velen verraste vanwege het thema dat werd aangeroerd. Twee uitdrukkingen wil ik in het bijzonder in herinnering brengen. Vóór alles bracht de heilige paus de vergetelheid naar voren van het thema van de barmhartigheid in de cultuur van onze dagen: “De hedendaagse mentaliteit, meer dan die van de mensen van vroeger, schijnt zich tegen de barmhartigheid van God te verzetten en probeert ook de gedachte aan barmhartigheid uit het leven te bannen en in het hart van de mensen uit te roeien. Het woord en het begrip barmhartigheid schijnen de mens te benauwen, die dankzij de geweldige en ongekende vooruitgang van de wetenschap en de techniek veel meer dan vroeger in de geschiedenis baas over de wereld is geworden en de aarde onderworpen heeft en nu beheerst (vgl. Gen. 1, 28). Deze beheersing van de aarde, die soms slechts eenzijdig en oppervlakkig begrepen wordt, schijnt voor barmhartigheid

⁸ Apost. exhort. *Evangelii gaudium*, 24.

geen ruimte te laten ... Daarom zoeken, ook in de situatie van de Kerk en de wereld van vandaag, veel mensen en groepen die door een levende geloofszin geleid worden, als het ware spontaan hun toevlucht tot de barmhartigheid van God⁹.

Bovendien motiveerde de heilige Johannes Paulus II de dringende noodzaak om de barmhartigheid in de hedendaagse wereld te verkondigen en ervan te getuigen als volgt: “Hiertoe word ik gedwongen door de liefde voor de mens en voor alles wat menselijk is en wat, naar de mening van de meeste mensen van onze tijd, aan een geweldig gevaar wordt blootgesteld. Het mysterie van Christus ... verplicht mij ook de barmhartigheid te verkondigen als de medelijdende liefde van God die in dit mysterie belicht wordt. Op dezelfde wijze nodigt dit mysterie mij uit mij tot deze barmhartigheid te wenden en ze in dit moeilijke historische en beslissende uur van de Kerk en de wereld af te smeken¹⁰. Dit onderricht van hem is meer dan ooit actueel en verdient het in dit Heilig Jaar weer te worden hernomen. Laten wij opnieuw aan zijn woorden gevolg geven: “De Kerk leeft echt, als zij de barmhartigheid belijdt en verkondigt - de hoogst wonderbaarlijke eigenschap van de Schepper en Verlosser - en als zij de mensen voert tot de bronnen van de barmhartigheid van de Verlosser, die zij in haar schoot bewaart en uitdeelt¹¹”.

12. De Kerk heeft de zending de barmhartigheid van God te verkondigen, het kloppend hart van het evangelie, dat door middel daarvan het hart en de geest van iedere persoon moet bereiken. De Bruid van Christus maakt het gedrag van de Zoon van God tot het hare, die allen tegemoet gaat zonder iemand uit te sluiten. In onze tijd, waarin de Kerk zich wijdt aan de nieuwe evangelisatie, moet het thema van de barmhartigheid weer met enthousiasme en vernieuwde pastorale activiteit worden voorgehouden. Voor de Kerk en de geloofwaardigheid van haar verkondiging is het bepalend dat zij in eerste persoon de barmhartigheid beleeft en hiervan getuigenis aflegt. Haar taal en gebaren moeten barmhartigheid overdragen

9 Nr. 2.

10 Johannes Paulus II, *Encycl. Dives in misericordia*, 15.

11 *Ibid.*, 13.

om in het hart van de mensen door te dringen en hen uit te dagen om de weg om tot de Vader terug te keren weer te vinden.

De eerste waarheid van de Kerk is de liefde van Christus, die gaat tot vergeving en zelfgave. De Kerk wordt onder de mensen dienaar en middelares van deze liefde. Daarom moet waar de Kerk aanwezig is, de barmhartigheid van de Vader zichtbaar zijn. In onze parochies, gemeenschappen, verenigingen en bewegingen, kortom, overal waar christenen zijn, moet ieder een oase van barmhartigheid kunnen vinden.

13. Wij willen dit Jubeljaar beleven in het licht van het woord van de Heer: *barmhartig als de Vader*. De evangelist vermeldt het onderricht van de Heer, die zegt: “Weest barmhartig, zoals uw Vader barmhartig is” (Luc. 6, 36). Het is een levensprogramma dat even veeleisend als rijk aan vreugde en vrede is. De opdracht van Jezus is gericht tot allen die luisteren naar zijn stem (vgl. Luc. 6, 27). Om tot barmhartigheid in staat te zijn moeten wij dus op de eerste plaats luisteren naar het Woord van God. Dat betekent de waarde van de stilte terugvinden om het Woord dat tot ons wordt gericht, te overdenken. Zo is het mogelijk naar de barmhartigheid van God te kijken en dit te aanvaarden als eigen levensstijl.

14. De *pelgrimstocht* is een bijzonder teken van het Heilig Jaar, omdat het een icoon is van de tocht die ieder in zijn bestaan aflegt. Het leven is een pelgrimstocht en het menselijk wezen is een *viator*, een pelgrim die een weg aflegt naar een begeerd doel. Ook om de Heilige Deur in Rome en in ieder andere plaats te bereiken zal ieder naar eigen krachten een pelgrimstocht moeten volbrengen. Dit zal een teken zijn van het feit dat ook de barmhartigheid een doel is om te bereiken en dat het inzet en offer vraagt. Moge de pelgrimstocht derhalve een prikkel tot bekering zijn: wanneer wij door de Heilige Deur gaan, zullen wij ons laten omarmen door de barmhartigheid van God en zullen wij ons ervoor inzetten barmhartig te zijn voor de ander, zoals de Vader dat is voor ons.

De Heer Jezus geeft de fases van de pelgrimstocht aan waardoor het mogelijk is dit doel te bereiken: “Oordeelt niet, dan zult ge niet geoordeeld worden; veroordeelt niet, dan zult ge niet veroordeeld worden; spreekt vrij, en ge zult vrijgesproken worden. Geeft, en u zal gegeven worden; een goede, gestampde, geschudde en overlopende maat zal men u in de schoot storten. De maat die gij gebruikt, zal men ook voor u gebruiken” (Luc. 6, 37-38). Hij zegt vooral *niet te oordelen* en *niet te veroordelen*. Als men zich niet het oordeel van God op de hals wil halen, mag niemand rechter worden van zijn eigen broeder of zuster. De mensen blijven met hun oordeel immers aan de oppervlakte steken, terwijl de Vader naar het binnenste kijkt. Hoeveel kwaad doen woorden, wanneer zij voortkomen uit gevoelens van afgunst en nijd! Kwaad spreken over een broeder of zuster in zijn of haar afwezigheid staat gelijk aan het in een kwaad daglicht stellen, aan zijn of haar goede naam in gevaar brengen en hem of haar een speelbal van geroddel laten zijn. Niet oordelen en niet veroordelen betekent in positieve zin alles wat er aan goeds is in een persoon, weten te zien en niet toestaan dat hij te lijden heeft door ons gedeeltelijk oordeel en onze pretentie alles te weten. Maar dat is nog niet voldoende om de barmhartigheid tot uitdrukking te brengen. Jezus vraagt ook *te vergeven* en *te geven*. Instrument te zijn van vergeving, omdat wij die als eersten van God hebben gekregen. Edelmoedig zijn ten opzichte van allen, wetend dat ook God zijn welwillendheid zeer grootmoedig aan ons schenkt.

Barmhartig zoals de Vader is dus het “motto” van het Heilig Jaar. In de barmhartigheid hebben wij het bewijs van hoe God liefheeft. Hij geeft zichzelf geheel, voor altijd, om niet en zonder iets daarvoor terug te vragen. Hij komt ons te hulp, wanneer wij Hem aanroepen. Het is mooi dat het dagelijks gebed van de Kerk begint met de woorden: “Mijn God, kom mij te hulp, Heer, haast U mij te helpen” (Ps. 70, 2). De hulp die wij inroepen, is al de eerste stap van de barmhartigheid van God jegens ons. Hij komt ons redden uit de toestand van zwakte waarin wij leven. En zijn hulp bestaat erin ons zijn aanwezigheid en nabijheid te doen begrijpen. Dag voor dag kunnen ook wij, geraakt door zijn medelijden, medelijden betonen jegens allen.

15. In dit Heilig Jaar zullen wij de ervaring kunnen opdoen ons hart te openen voor allen die leven in de meest hopeloze randgebieden van het bestaan die de moderne wereld op dramatische wijze doet ontstaan. Hoeveel situaties van onbestendigheid zijn er aanwezig in de wereld van vandaag! Hoeveel wonden zijn er geslagen in het vlees van zovelen die geen stem hebben, omdat hun kreet verzwakt en verstomd is door de onverschilligheid van de rijke volken. In dit Jubeljaar zal de Kerk nog meer geroepen zijn deze wonden te verzorgen, ze te verzachten met de olie van de troost, ze te verbinden met de barmhartigheid en te genezen met de verschuldigde solidariteit en aandacht. Laten wij niet vervallen in onverschilligheid die vernedert, in gewenning die de geest verdooft en verhindert het nieuwe te ontdekken, in cynisme dat verwoest. Laten wij onze ogen openen om te kijken naar de ellende van de wereld, de wonden van zoveel broeders en zusters die van hun waardigheid zijn beroofd, en laten wij ons uitgedaagd voelen om naar hun kreet om hulp te luisteren. Laten onze handen hun handen vastpakken en laten wij hen naar ons toe trekken, opdat zij de warmte van onze aanwezigheid, van vriendschap en broederschap voelen. Moge hun kreet de onze worden en mogen wij de barrière van onverschilligheid kunnen doorbreken die dikwijls soeverein heerst om hypocrisie en egoïsme te verbergen.

Het is mijn vurig verlangen dat het christenvolk gedurende het Jubeljaar nadenkt *over de werken van lichamelijke en geestelijke barmhartigheid*. Het zal een manier zijn om ons geweten wakker te schudden, dat vaak ingeslapen is ten overstaan van het drama van de armoede, en om steeds meer door te dringen tot de kern van het evangelie, waar de armen de bevoorrechten zijn van de goddelijke barmhartigheid. De prediking van Jezus houdt ons deze werken van barmhartigheid voor, opdat wij kunnen begrijpen of wij wel of niet leven als zijn leerlingen. Laten wij opnieuw de werken van *lichamelijke barmhartigheid* ontdekken: te eten geven aan de hongerigen, te drinken geven aan de dorstigen, de naakten kleden, de vreemdelingen opnemen, de zieken bijstaan, de gevangenen bezoeken, de doden begraven. En laten wij niet de werken van *geestelijke barmhartigheid* vergeten: de twijfelenden raad geven, de onwetenden onderrichten, de

zondaars vermanen, de bedroefden troosten, beledigingen vergeven, lastige personen geduldig verdragen, tot God bidden voor de levenden en de doden.

Wij kunnen niet vluchten voor de woorden van de Heer en op grond hiervan zullen wij worden geoordeeld: als wij te eten hebben gegeven aan wie honger heeft, en te drinken aan wie dorst heeft. Als wij de vreemdeling hebben opgenomen en gekleed wie naakt is. Als wij tijd hebben gehad om bij wie ziek en in de gevangenis is, te zijn (vgl. Mat. 25, 31-45). Ons zal eveneens worden gevraagd, of wij hulp hebben geboden om uit de twijfel te komen die doet vervallen in angst en die vaak de bron is van eenzaamheid; of wij in staat zijn geweest de onwetendheid te overwinnen waarin miljoenen personen leven, vooral de kinderen die verstoken zijn van de noodzakelijke hulp om bevrijd te worden uit de armoede; of wij degenen die alleen en bedroefd zijn, nabij zijn geweest; of wij degenen die ons beledigen, hebben vergeven, en iedere vorm van wrok en haat, die leidt tot geweld, hebben afgewezen; of wij geduld hebben gehad naar het voorbeeld van God, die zo geduldig is met ons; ten slotte of wij onze broeders en zusters in ons gebed hebben toevertrouwd aan de Heer. In ieder van deze “kleinsten” is Christus zelf aanwezig. Zijn vlees wordt opnieuw zichtbaar als een lichaam dat is gemarteld, gewond, geseseld, ondervoed, op de vlucht is ... om door ons te worden herkend, aangeraakt en bijgestaan met zorg. Laten wij de woorden niet vergeten van de heilige Johannes van het Kruis: “In de avond van het leven zult u geoordeeld worden overeenkomstig uw liefde”¹².

16. In het evangelie van Lucas vinden wij een ander belangrijk aspect om met geloof het Jubeljaar te beleven. De evangelist vertelt dat Jezus op een sabbat terugkeerde naar Nazaret en, zoals Hij gewoon was te doen, de synagoge binnenging. Zij riepen Hem om uit de Schrift voor te lezen en een commentaar hierop te geven. De passage was die uit de profeet Jesaja waar staat geschreven: “De geest van de Heer, rust op mij, want Hij heeft mij gezalfd. Hij heeft mij gezonden om de armen het blijde nieuws te

¹² *Parole di luce e di amore*, 57.

brenge, om te verbinden wier harten gebroken is, om aan de gevangenen vrijlating te melden, en aan de geboeiden de terugkeer naar het licht; om een jaar van genade van de Heer te melden” (61,1-2). “Een genadejaar”: dit is wat door de Heer wordt afgekondigd en wij moeten willen beleven. Dit Heilig Jaar brengt de rijkdom van de zending van Jezus met zich mee, die weerklinkt in de woorden van de profeet: een woord en gebaar van troost brengen aan de armen, de bevrijding verkondigen aan hen die gevangenen zijn van de nieuwe vormen van slavernij in de moderne samenleving, het zicht teruggeven aan wie niet meer erin slaagt om te zien, omdat hij op zichzelf betrokken is, en de waardigheid herstellen voor allen die ervan zijn beroofd. De prediking van Jezus wordt opnieuw zichtbaar in de antwoorden van geloof, waarvan christenen overeenkomstig hun roeping dienen te getuigen. Mogen ons de woorden van de Apostel begeleiden: “Als ge barmhartigheid bewijst, doe het met blijmoedigheid” (Rom. 12, 8).

17. Moge de Veertigdagentijd van dit Jubeljaar intenser worden beleefd als een bijzonder moment om de barmhartigheid van God te vieren en te ervaren. Hoeveel bladzijden in de Heilige Schrift kunnen worden overwogen in de weken van de Veertigdagentijd om het barmhartige gelaat van de Vader opnieuw te ontdekken! Met de woorden van de profeet Micha kunnen ook wij herhalen: “Gij, Heer, zijt een God die de ongerechtigheid wegneemt en de zonde vergeeft, die niet voor altijd uw toorn laat duren, maar er vreugde in vindt barmhartigheid te bewijzen. Gij, Heer, zult naar ons terugkeren en Gij zult medelijden hebben met uw volk. Gij zult onze schuld onder uw voeten verpletteren en al onze zonden naar de bodem van de zee verwijzen” (vgl. 7, 18-19).

De bladzijden uit de profeet Jesaja zullen meer concreet overwogen kunnen worden in deze tijd van gebed, vasten en naastenliefde: “Is dit niet het vasten zoals Ik het verkies: boosaardige boeien slaken, de strengen van het juk losmaken, de geknechte de vrijheid hergeven, en alle jukken te breken? Is vasten niet dit: uw brood delen met wie honger heeft; arme zwervers opnemen in uw huis; een naakte kleden die gij ziet en u niet onttrekken aan de zorg van uw broeder? Dan breekt uw licht als de

dageraad door en groeien uw wonden spoedig dicht; dan gaat uw geluk voor u uit, en sluit de glorie van de Heer uw stoet. Als gij dan roept, geeft de Heer u antwoord, en smeekt gij om hulp, Hij zal zeggen: ‘Hier ben Ik!’ Als gij het juk uit uw midden verwijderd, geen vinger bedreigend meer uitsteekt en geen valse aanklachten indient, de hongerige aanbiedt wat gij voor uzelf verlangt en de onderdrukte met voedsel verzadigt, dan zal uw licht in de duisternis opgaan, uw nacht als de heldere middag zijn. Dan zal de Heer u steeds blijven leiden, in verschroeide oorden uw honger stillen. Hij zal uw krachten sterken en gij zult zijn als een rijk besproeide tuin, als een bron die nooit teleurstelt als men om water komt” (58, 6-11).

Het initiatief “*24 uur voor de Heer*”, dat kan worden gevierd op vrijdag en zaterdag voorafgaand aan de Vierde zondag van de Veertigdagentijd, moet in de bisdommen worden bevorderd. Zeer veel mensen naderen opnieuw het sacrament van de verzoening en onder hen veel jongeren, die in deze ervaring vaak de weg weer vinden om terug te keren tot de Heer, om een ogenblik van intens gebed te beleven en de zin van het eigen leven opnieuw te ontdekken. Laten wij opnieuw het sacrament van de verzoening met overtuiging in het middelpunt plaatsen, omdat dit het mogelijk maakt de grootheid van de barmhartigheid werkelijk te ervaren. Voor iedere boeteling zal het een bron zijn van ware innerlijke vrede.

Ik zal nooit moe worden erop aan te dringen dat biechtvaders een waar teken zijn van de barmhartigheid van de Vader. Men wordt niet zomaar biechtvader. Men wordt het, wanneer wij vóór alles zelf als eersten boetelingen worden op zoek naar vergeving. Laten wij nooit vergeten dat biechtvader zijn betekent deelnemen aan de zending zelf van Jezus en een concreet teken zijn van de continuïteit van een goddelijke liefde die vergeeft en redt. Ieder van ons heeft de gave van de Heilige Geest ontvangen voor de vergeving van de zonden, hiervoor zijn wij verantwoordelijk. Niemand van ons is baas over het sacrament, maar een trouwe dienaar van de vergeving van God. Iedere biechtvader zal de gelovigen moeten ontvangen zoals de vader in de parabel van de verloren zoon: een vader die zijn zoon tegemoet snelt, ook al had hij zijn goederen verkwist. Biechtvaders

zijn geroepen die berouwvolle zoon die naar huis terugkeert, tegen zich aan te drukken en zijn vreugde dat hij hem heeft teruggevonden, tot uitdrukking te brengen. Zij zullen nooit moe worden ook naar de andere zoon te gaan die buiten is blijven staan en niet in staat is blij te zijn, om hem uit te leggen dat zijn streng oordeel onjuist is en geen zin heeft ten overstaan van de grenzeloze barmhartigheid van de Vader. Zij zullen geen impertinente vragen stellen, maar zoals de vader van de parabel het door de verloren zoon voorbereide verhaal onderbreken, omdat zij in het hart van iedere boeteling het roepen om hulp en het vragen om vergeving zullen weten op te vangen. Kortom, de biechtvaders zijn geroepen om altijd, overal, in iedere situatie en ondanks alles het teken te zijn van het primaatschap van de barmhartigheid.

18. In de Veertigdagentijd van dit Heilig Jaar ben ik van plan *Missionarissen van de Barmhartigheid* uit te zenden. Zij zullen een teken zijn van de moederlijke zorg van de Kerk voor het Volk van God, opdat het ten diepste binnentreedt in de rijkdom van dit voor het geloof zo fundamenteel mysterie. Het zullen priesters zijn aan wie ik de bevoegdheid zal geven ook de zonden te vergeven die zijn voorbehouden aan de Apostolische Stoel, opdat de omvang van hun mandaat zichtbaar wordt. Zij zullen vooral een levend teken zijn van hoe de Vader allen ontvangt die op zoek zijn naar zijn vergeving. Het zullen missionarissen zijn van de barmhartigheid, omdat zij bij allen bewerkers zullen worden van een ontmoeting vol menselijkheid, een bron van bevrijding, rijk aan verantwoordelijkheid om de hindernissen te overwinnen en het nieuwe leven van het doopsel te hernemen. Zij zullen zich in hun zending laten leiden door de woorden van de Apostel: “Zo heeft God allen in ongehoorzaamheid opgesloten om allen in te sluiten in zijn ontferming” (Rom. 11, 32). Allen, niemand uitgesloten, zijn immers geroepen de oproep tot barmhartigheid te aanvaarden. Mogen de missionarissen deze oproep beleven, wetend dat zij de blik op Jezus kunnen richten, “een barmhartig en getrouw hogepriester” (Heb. 2, 17).

Ik vraag de broeders in het bisschopsambt deze missionarissen uit te nodigen en te ontvangen, opdat zij vóór alles overtuigende predikers zijn

van de barmhartigheid. Laten er in de bisdommen “volksmissies” georganiseerd worden, zodat deze missionarissen verkondigers zijn van de vreugde van de vergeving. Laat hun worden gevraagd het sacrament van de verzoening voor het volk te vieren, opdat de tijd van genade, die in het Jubeljaar wordt gegeven, het zeer veel kinderen die veraf zijn, mogelijk wordt gemaakt de weg naar het vaderhuis terug te vinden. Mogen de herders vooral gedurende de sterke tijd van de Veertigdagentijd zich beijveren de gelovigen opnieuw op te roepen te naderen “tot de troon van Gods genade om barmhartigheid en genade te verkrijgen en tijdige hulp” (Heb. 4, 16).

19. Moge het woord vergeving tot allen komen en moge de oproep de barmhartigheid te ervaren niemand onverschillig laten. Mijn uitnodiging tot bekering richt zich met nog meer aandrang tot hen die ver verwijderd zijn van de genade van God door hun levensstijl. Ik denk aan het bijzonder aan de mannen en vrouwen die behoren tot een criminele groepering, wat die ook zij. Voor uw eigen welzijn vraag ik u van leven te veranderen. Ik vraag het u in de naam van de Zoon van God, die, ook al bestrijdt Hij de zonde, nooit een zondaar heeft afgewezen. Trap niet in de verschrikkelijke valstrik te denken dat het leven afhangt van geld en dat in vergelijking hiermee alles zonder waarde en waardigheid is. Het is alleen maar een illusie. Wij nemen het geld niet met ons mee naar het hiernamaals. Geld geeft ons niet het ware geluk. Het geweld dat wordt gebruikt om geld dat van het bloed druipt, te vergaren, maakt niet machtig of onsterfelijk. Voor allen komt vroeg of laat het oordeel van God, waaraan niemand kan ontsnappen.

Moge dezelfde uitnodiging ook komen tot de mensen die corruptie begunstigen of medeplichtig hieraan zijn. Deze verdorven plaag van de maatschappij is een zware, ten hemel schreiende zonde, omdat zij het persoonlijke en maatschappelijke leven vanaf de grondvesten ondermijnt. Corruptie verhindert hoopvol te kijken naar de toekomst, omdat de aanmatiging en hebzucht ervan de plannen van de zwakken vernietigt en de armsten verplettert. Het is een kwaad dat zich nestelt in dagelijkse gebaren om zich vervolgens uit te breiden in publieke schandalen. Corruptie is een

volharden in de zonde, die God wil vervangen door de illusie van het geld als vorm van macht. Het is een werk van de duisternis, ondersteund door argwaan en intrige. *Corruptio optimi pessima* (dat wil zeggen het bederf van het beste is het ergste), zei de heilige Gregorius de Grote terecht om aan te geven dat niemand zich immuun kan voelen voor deze verleiding. Om haar in het persoonlijke en maatschappelijke leven uit te roeien is er verstand nodig, waakzaamheid, loyaliteit, transparantie samen met de moed om aan te klagen. Als men haar niet openlijk bestrijdt, maakt zij vroeg of laat medeplichtig en verwoest zij het bestaan.

Dit is het gunstige ogenblik om het leven te veranderen! Dit is de tijd om het hart te laten beroeren. Tegenover het bedreven kwaad, ook zware misdaden, is dit het ogenblik om te luisteren naar het leed van de onschuldige personen die beroofd zijn van hun goederen, hun waardigheid, hun genegenheid, het leven zelf. Blijven op de weg van het kwaad is alleen maar een bron van illusie en droefheid. Het ware leven is volstrekt iets anders. God wordt niet moe zijn hand uit te strekken. Hij is altijd bereid te luisteren, en ook ik ben dat, evenals mijn broeders in het bisschops- en priesterambt. Het is voldoende slechts de uitnodiging aan te nemen tot bekering en zich te onderwerpen aan de gerechtigheid, terwijl de Kerk barmhartigheid biedt.

20. Het zal niet zonder nut zijn, in deze context te herinneren aan het verband tussen *gerechtigheid* en *barmhartigheid*. Het zijn niet twee aan elkaar tegengestelde aspecten, maar twee dimensies van één werkelijkheid die zich geleidelijk ontwikkelt, totdat zij haar hoogtepunt bereikt in de volheid van de liefde. Gerechtigheid is een voor de burgermaatschappij fundamenteel begrip, wanneer men normaal verwijst naar een juridische orde waardoor men de wet toepast. Onder gerechtigheid verstaat men ook dat aan ieder moet worden gegeven wat hem verschuldigd is. In de Bijbel verwijst men vaak naar de goddelijke gerechtigheid en naar God als rechter. Men verstaat hieronder gewoonlijk de integrale naleving van de Wet en het gedrag van iedere goede Israëliet overeenkomstig de door God gegeven geboden. Deze visie heeft er echter niet zelden toe geleid te

vervallen in legalisme, omdat men de oorspronkelijke zin mystificeerde en de diepe waarde verduisterde die gerechtigheid heeft. Om het legalistisch perspectief te overwinnen zou men zich moeten herinneren dat in de Heilige Schrift gerechtigheid in wezen wordt verstaan als zich met vertrouwen verlaten op de wil van God.

Van zijn kant spreekt Jezus meermalen in plaats van over de naleving van de wet, over het belang van het geloof. In deze zin moeten wij zijn woorden begrijpen, wanneer Hij aan tafel met Matteüs en andere tollenaars en zondaars, tegen de farizeeën die Hem aanvielen, zegt: “Gaat heen en leert wat het zeggen wil: *Ik wil liever barmhartigheid dan offers*. Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar zondaars” (Mat. 9, 13). Tegenover het beeld van een gerechtigheid als pure naleving van de wet, die oordeelt en de mensen verdeelt in gerechtigen en zondaars, is Jezus erop uit de grote gave van de barmhartigheid te laten zien, die de zondaars zoekt om hun vergeving en redding te bieden. Men begrijpt waarom Jezus op grond van deze, zo bevrijdende zienswijze van Hem, bron van vernieuwing, door de farizeeën en de wetgeleerden is afgewezen. Dezen legden om trouw te zijn aan de wet alleen maar lasten op de schouders van de mensen, maar deden daarmee de barmhartigheid van de Vader te niet. Het herinneren aan de naleving van de wet mag niet de aandacht in de weg staan voor de noden die de waardigheid van de mensen raken.

De verwijzing van Jezus naar de tekst van de profeet Hosea - “want vroomheid wens ik, geen offergaven” (6, 6) - is wat dat betreft, zeer veelbetekenend. Jezus zegt dat voortaan de levensregel van zijn leerlingen die moet zijn welke voorziet in het primaat van de barmhartigheid, zoals Hijzelf daarvan getuigt door de maaltijd te delen met de zondaars. Er wordt nogmaals gewezen op de barmhartigheid als een dimensie die fundamenteel is voor de zending van Jezus. Het is een ware uitdaging ten overstaan van zijn gesprekspartners die blijven stilstaan bij een formeel respecteren van de wet. Jezus gaat echter verder dan de wet; zijn delen met hen die de wet als zondaars beschouwde, doet begrijpen hoever zijn barmhartigheid gaat.

Ook de apostel Paulus heeft een dergelijk traject afgelegd. Voordat hij Christus ontmoette op de weg naar Damascus, was zijn leven gewijd aan het onberispelijk volgen van de gerechtigheid van de wet (vgl. Fil. 3, 6). De bekering tot Christus bracht hem ertoe zijn zienswijze volkomen te doen omslaan, en wel zo dat hij in de brief aan de Galaten zegt: “Ook wij zijn in Jezus Christus gaan geloven, om gerechtvaardigd te worden door het geloof in Christus en niet door de werken van de wet” (2, 16). Zijn begrip van gerechtigheid verandert radicaal. Paulus plaatst nu het geloof op de eerste plaats en niet meer de wet. Niet de naleving van de wet redt, maar het geloof in Jezus Christus, die met zijn dood en verrijzenis het heil brengt met de barmhartigheid, die rechtvaardigt. De gerechtigheid van God wordt nu de bevrijding voor allen die onderdrukt worden door de slavernij van de zonde en al haar gevolgen. De gerechtigheid van God is zijn vergeving (vgl. Ps. 51, 11-16).

21. Barmhartigheid is niet tegengesteld aan gerechtigheid, maar drukt het gedrag van God jegens de zondaar uit: Hij geeft hem een verdere mogelijkheid om tot inkeer te komen, zich te bekeren en te geloven. De ervaring van de profeet Hosea komt ons te hulp om ons te laten zien hoe de barmhartigheid de gerechtigheid overtreft. De tijd van deze profeet is een van de meest dramatische in de geschiedenis van het Joodse volk. Het Rijk is de verwoesting nabij; het volk is niet trouw gebleven aan het verbond, het heeft zich verwijderd van God en het geloof van de vaderen verloren. Volgens een menselijke logica is het terecht dat God erover denkt het ontrouwe volk af te wijzen: het heeft zich niet gehouden aan het overeengekomen verdrag en verdient dus de passende straf, dat wil zeggen ballingschap. De woorden van de profeet getuigen hiervan: “Moet hij dan niet terugkeren naar Egypte en zal Assur niet zijn koning worden, nu zij weigeren zich te bekeren?” (Hos. 11, 5). En toch, na deze reactie die zich beroept op de gerechtigheid, wijzigt de profeet radicaal zijn taal en openbaart het ware gelaat van God: “Mijn hart slaat om, heel mijn binnenste wordt week. Neen, Ik zal mijn vlammende toorn toch niet koelen, Efraïm niet opnieuw ten gronde richten, want Ik ben God, Ik ben geen mens, Ik ben de Heilige in uw midden. Ik laat mij niet gaan in mijn toorn” (11, 8-9).

De heilige Augustinus zegt, als het ware de woorden van de profeet becommentariërend: “Het is gemakkelijker dat God meer zijn toorn dan zijn barmhartigheid bedwingt”¹³. Dit is precies zo. De toorn van God duurt een ogenblik, terwijl zijn barmhartigheid tot in eeuwigheid duurt.

Als God bij de gerechtigheid halt zou houden, dan zou Hij ophouden God te zijn, Hij zou zoals alle mensen zijn die een beroep doen op het respect voor de wet. Gerechtigheid alleen is niet voldoende en de ervaring leert dat zich alleen hierop beroepen het gevaar inhoudt haar te verwoesten. Daarom gaat God met barmhartigheid en vergeving verder dan de gerechtigheid. Dat betekent niet de gerechtigheid onderwaarden of haar overbodig maken, integendeel. Wie fouten maakt, zal daarvoor moeten boeten. Alleen is dit niet het doel, maar het begin van de bekering, omdat men de tederheid van de vergeving ervaart. God wijst de gerechtigheid niet af. Hij past haar in en gaat haar te boven in een hoger gebeuren, waar men de liefde ervaart die ten grondslag ligt aan een ware gerechtigheid.

Wij moeten veel aandacht besteden aan wat Paulus schrijft om niet in dezelfde fout te vervallen die de Apostel de Joden van zijn tijd verweet: “Met hun miskennis van de gerechtigheid Gods en hun pogen een eigen gerechtigheid op te richten hebben zij geweigerd zich aan het heil van God te onderwerpen. Want Christus betekent het einde van de wet en gerechtigheid voor ieder die gelooft” (Rom. 10, 3-4). Deze gerechtigheid Gods is de barmhartigheid die aan allen wordt verleend als genade krachtens de dood en verrijzenis van Jezus Christus. Het kruis van Christus is dus Gods oordeel over ons allen en de wereld, omdat het ons de zekerheid van de liefde en het nieuwe leven biedt.

22. Het Jubileum brengt ook de verwijzing naar de aflaat met zich mee. In het Heilig Jaar van de Barmhartigheid verkrijgt deze een bijzonder relief. De vergeving van God voor onze zonden kent geen grenzen. In de dood en verrijzenis van Jezus Christus maakt God deze liefde van Hem, die zelfs de zonde van de mensen vernietigt, duidelijk. Zich met God laten verzoe-

¹³ *Enarr. in Ps.* 76, 11.

nen is mogelijk door het paasmysterie en de bemiddeling van de Kerk. God is dus steeds bereid tot vergeving en wordt nooit moe deze op een steeds nieuwe en onverwachte wijze aan te bieden. Wij ervaren echter allen de zonde. Wij weten dat wij geroepen zijn tot de volmaaktheid (vgl. Mat. 5, 48), maar voelen sterk de last van de zonde. Terwijl wij de macht van de genade die ons verandert, gewaar worden, ervaren wij ook de kracht van de zonde die ons bepaalt. Ondanks de vergeving dragen wij in ons leven de tegenstellingen die het gevolg zijn van onze zonden. In het sacrament van de verzoening vergeeft God de zonden, die werkelijk worden uitgewist; en toch blijft de negatieve indruk die de zonden in onze gedragingen en onze gedachten hebben achtergelaten. De barmhartigheid van God is echter ook sterker dan dit. Zij wordt kwijtschelding van de Vader, die door middel van de Bruid van Christus, de zondaar die vergiffenis heeft gekregen bereikt en hem bevrijdt van iedere rest van het gevolg van de zonde en hem in staat stelt te handelen met naastenliefde, te groeien in de liefde in plaats van weer te vervallen in zonde.

De Kerk beleeft de gemeenschap van de heiligen. In de eucharistie wordt deze gemeenschap, die een gave van God is, werkelijkheid als een geestelijke eenheid die ons gelovigen met de heiligen en zaligen, wier aantal ontelbaar is (vgl. Apok. 7, 4), verenigt. Hun heiligheid komt onze broosheid te hulp, en zo is Moeder de Kerk in staat met haar gebed en haar leven tegemoet te komen aan de zwakheid van enkelen met de heiligheid van anderen. De aflaat in het Heilig Jaar beleven betekent naderen tot de barmhartigheid van de Vader in de zekerheid dat zijn vergeving zich uitstrekt over heel het leven van de gelovige. Aflaat is de heiligheid van de Kerk ervaren, die deelneemt aan alle weldaden van de verlossing van Christus, opdat de vergeving zich uitstrekt tot de uiterste gevolgen waartoe de liefde van God komt. Laten wij het Jubeljaar intens vieren en de Vader vragen om de vergeving van de zonden en de verbreiding van zijn barmhartige kwijtschelding.

23. De barmhartigheid heeft een kracht die over de grenzen van de Kerk heen gaat. Zij verbindt ons met het jodendom en de islam, die haar beschouwen als een van de meest kenmerkende eigenschappen van God. Israël heeft als eerste deze openbaring ontvangen, die in de geschiedenis blijft als het begin van een onmetelijke rijkdom die aan heel de mensheid moet worden aangeboden. Zoals wij hebben gezien, zijn de bladzijden van het Oude Testament doortrokken van barmhartigheid, omdat zij verhalen van de werken die de Heer heeft verricht ten gunste van zijn volk op de moeilijkste ogenblikken van zijn geschiedenis. De islam noemt van zijn kant onder de namen die aan de Schepper worden toegekend, die van Barmhartige en Goedertierene. Deze aanroeping ligt vaak op de lippen van de islamitische gelovigen die zich begeleid en ondersteund voelen door de barmhartigheid in hun dagelijkse zwakheid. Ook zij geloven dat niemand de goddelijke barmhartigheid kan beperken, omdat haar deuren altijd openstaan.

Moge dit Jubeljaar, beleefd in barmhartigheid, de ontmoeting begunstigen met deze godsdiensten en de andere edele religieuze tradities; mogen het ons meer openstellen voor de dialoog om elkaar beter te leren kennen en te begrijpen; moge het iedere vorm van bekrompenheid en verachting elimineren en iedere vorm van geweld en discriminatie verdrijven.

24. Mijn gedachten gaan nu naar de Moeder van Barmhartigheid. Moge de lieflijkheid van haar gelaat ons geleiden in dit Heilig Jaar, opdat wij allen de vreugde van de tederheid van God opnieuw kunnen ontdekken. Niemand heeft zoals Maria de diepte van het mysterie van God, die mens is geworden, gekend. Alles in haar leven krijgt vorm door de aanwezigheid van de barmhartigheid die vlees is geworden. De Moeder van de gekruisigde Verrezenen is binnengegaan in het heiligdom van de goddelijke barmhartigheid, omdat zij ten diepste heeft deelgehad aan het mysterie van zijn liefde.

Uitgekozen om de Moeder van de Zoon van God te zijn, is Maria van oudsher voorbereid door de liefde van de Vader om *Ark van het Verbond* te

zijn tussen God en de mensen. Zij heeft in haar hart de goddelijke barmhartigheid bewaard in volmaakte harmonie met haar Zoon Jezus. Haar lofzang op de drempel van het huis van Elisabet was gewijd aan de barmhartigheid die zich uitstrekt “van geslacht tot geslacht” (Luc. 1, 50). Ook wij waren aanwezig in die profetische woorden van de Maagd Maria. Dat zal ons tot troost en steun zijn, terwijl wij door de Heilige Deur zullen gaan om de vruchten van de goddelijke barmhartigheid te ervaren.

Bij het kruis is Maria samen met Johannes, de leerling van de liefde, getuige van de woorden van vergeving die komen van de lippen van Jezus. De hoogste vorm van vergeving die aan hen die Hem hebben gekruisigd, wordt geschonken, laat ons zien hoever de barmhartigheid van God kan gaan. Maria getuigt ervan dat de barmhartigheid van de Zoon van God geen grenzen kent en allen bereikt zonder iemand uit te sluiten. Laten wij tot haar het oude en steeds nieuwe gebed van het *Salve Regina* richten, dat zij nooit moe wordt haar barmhartige ogen op ons te richten en ons waardig maakt het gelaat van de barmhartigheid, haar Zoon Jezus, te aanschouwen.

Moge ons gebed zich ook uitstrekken tot de zovele heiligen en zaligen, die van de barmhartigheid hun levenszending hebben gemaakt. In het bijzonder gaan mijn gedachten uit naar de grote apostel van de barmhartigheid, de heilige Faustina Kowalska. Moge zij, die werd geroepen binnen te gaan in de diepten van de goddelijke barmhartigheid, voor ons ten beste spreken en voor ons verwerven dat wij steeds leven en wandelen in de vergeving van God en het onwankelbaar vertrouwen in zijn liefde.

25. Een bijzonder Heilig Jaar, dus, om in het leven van elke dag de barmhartigheid te beleven die de Vader ons van oudsher betoont. Mogen wij ons in dit Jubeljaar laten verrassen door God. Hij wordt nooit moe de deur van zijn hart wijd open te zetten om te herhalen dat Hij ons liefheeft en met ons zijn leven wil delen. De Kerk voelt sterk de behoefte de barmhartigheid van God te verkondigen. Haar leven is authentiek en geloofwaardig, wanneer zij van de barmhartigheid haar overtuigde boodschap maakt. Zij

weet dat vooral op een ogenblik als het onze, dat vol grote verwachtingen en tegenstellingen is, haar eerste taak is allen binnen te leiden in het grote mysterie van de barmhartigheid van God door het gelaat van Christus te aanschouwen. De Kerk is als eerste geroepen waarachtige getuige te zijn van de barmhartigheid door haar te belijden en te beleven als middelpunt van de openbaring van Jezus Christus. Uit het hart van de Drie-eenheid, uit het diepste van het mysterie van God ontspringt en vloeit onophoudelijk de grote stroom van de barmhartigheid. Deze bron zal nooit kunnen opdrogen, hoe velen er ook zijn die tot haar naderen. Telkens als iemand er behoefte aan zal hebben, zal hij tot haar kunnen komen, omdat de barmhartigheid van God eindeloos is. Zo ondoorgrondelijk is de diepte van het mysterie dat zij omgeeft, zo ondoorgrondelijk is de rijkdom die eruit voortkomt.

Moge de Kerk in dit Jubeljaar de echo worden van het Woord van God dat luid en overtuigend weerklinkt als een woord en een gebaar van vergeving, steun, hulp, liefde. Moge zij nooit moe worden barmhartigheid aan te bieden en altijd geduldig zijn in troosten en vergeven. Moge de Kerk de stem worden van iedere man en vrouw en met vertrouwen en onophoudelijk herhalen: “Gedenk uw barmhartigheid, Heer, uw altijd geschonken ontferming” (Ps. 25, 6).

Gegeven te Rome bij Sint Pieter, op 11 april, op de vigilie van de Tweede Zondag van Pasen of van de Goddelijke Barmhartigheid, van het jaar des Heren 2015, het derde van mijn pontificaat.

Franciscus

32 - KERKELIJKE DOCUMENTATIE NR. 1 / 2017

BARMHARTIG ALS DE VADER

*Brief van de R.-K. bisschoppen van Nederland
bij gelegenheid van het 'Heilig Jaar van de Barmhartigheid'*

Christenen geloven dat wij door God geschapen zijn om in liefde en eenheid met Hem te leven. Onze Heer Jezus Christus is ons voorgedaan naar het huis van God onze Vader, om voor ons een plaats gereed te maken (vgl. Joh. 4, 2-3). Jezus is de deur tot de Vader, die ons bij Hem wil doen thuiskomen.

Dat geloof wil ons - die door het Doopsel kinderen van de Vader zijn geworden - zeer verantwoordelijk doen omgaan met het leven dat wij van God gekregen hebben, met onze naaste door God aan ons toevertrouwd, met de wereld die Hij ons in beheer heeft gegeven.

Om het essentiële belang van onze thuiskomst bij God te benadrukken en ons daartoe de weg te wijzen, heeft paus Franciscus een *'Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid'* afgekondigd. Dat heeft hij gedaan in de bul *'Misericordiae vultus'* van 11 april 2015, die door de Nederlandse bisschoppen in een vertaling is uitgegeven (zie: www.heiligjaarvande-barmhartigheid.nl). De paus begint deze bul met de woorden: *"Jezus Christus is het gelaat van de barmhartigheid van de Vader."* Paus Franciscus nodigt ons uit om in het Heilig Jaar door een speciale Heilige Deur te gaan: de *'Deur van de Barmhartigheid'*. Dat is een deur om bij God de Vader thuis te komen; deze deur is een beeld voor Jezus Christus, door wiens lijden, dood en verrijzenis wij tot Gods eeuwig Vaderhuis toegang hebben.

Het Heilig Jaar zal beginnen op 8 december 2015. Die datum is bewust gekozen omdat het die dag de vijftigste verjaardag is van de afsluiting van

het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie (1962-1965). Dan zal de paus de Heilige Deur van de Sint Pieter te Rome openen. De zondag daarop - de Derde zondag van de Advent - zal hij de Heilige Deur van zijn kathedraal van Rome, de St. Jan van Lateranen, openen. In ieder bisdom ter wereld en dus ook in Nederland, zullen die zondag eveneens één of meerdere deuren geopend worden, een *'Deur van de Barmhartigheid'* waar ieder die erdoor binnentreedt – aldus de paus – *“de liefde van God, die troost, vergeeft en hoop geeft, zal kunnen ervaren.”*

De paus opent het Heilig Jaar op het Hoogfeest van de Onbevleete Ontvangenis van de Heilige Maagd Maria. God heeft Maria vrijgehouden van alle zonden, vanaf het allereerste begin van haar bestaan, met het oog op Zijn menswording in haar. Zo werd Maria een heilige tempel van God. Zo zijn ook wij door Hem bedoeld: vrij van zonden, van alle kwaad, geheel vervuld van Zijn liefde en licht.

Het Heilig Jaar biedt ons een bijzondere gelegenheid om ons eigen leven te zuiveren van wat onoprecht en donker is, van wat ons verwijdert van God, onze naaste of onszelf. Daartoe heeft onze Heer Jezus ons het sacrament van Gods barmhartigheid gegeven: het sacrament van boete en verzoening, de biecht.

Door dat sacrament gaan wij naar God, de barmhartige Vader, om Zijn vergevende liefde te ontvangen. De paus wil met dit Heilig Jaar van de Barmhartigheid juist ook dit sacrament een centrale plaats geven, omdat wij hierdoor heel persoonlijk tot God gaan, die ons in de persoon van de priester ontvangt en ons Zijn vergeving wil schenken.

Daartoe worden zoals gezegd overal ter wereld in elk bisdom één of meer kerken door de bisschop aangewezen waar ook een Heilige Deur zal zijn. In die kerk zal er gelegenheid zijn voor het ontvangen van het sacrament van Gods barmhartigheid. Dit alles om door Jezus Christus Gods genade te ontvangen, om geestelijk vernieuwd te worden en *“om zelf metterdaad teken te worden van het handelen van de Vader.”* Het Heilig Jaar wil in ons

uitwerken dat wij zelf *'Barmhartig als de Vader'* zijn. Jezus zegt immers: *"Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is"* (Luc. 6, 36).

Dit roept de gedachte op aan de gelijkenis van Jezus in het Evangelie van Lucas over de terugkeer van de verloren zoon (Luc. 15, 11-32). De vader ontvangt zijn kind - door de zonde van hem afgedwaald - weer met open armen in zijn huis. Rembrandt van Rijn heeft dat in de laatste jaren van zijn leven op zeer ontroerende wijze verbeeld. De priester Henri Nouwen heeft in zijn boek *'Eindelijk thuis'* hierover treffend geschreven. Zo wijst hij erop dat Rembrandt de vader heeft afgebeeld als een blinde. Daarmee wordt uitgedrukt dat God ons mensen niet met de ogen ziet, maar met het hart, Zijn hart van grenzeloze liefde. De mantel van de vader is open en rood van kleur; de verloren zoon wordt omgeven door goddelijke liefde. De handen van de vader rusten op de rug van de zoon: de een is stevig en drukt de zoon krachtig tegen zich aan - het is de hand van een vader - en de andere hand is ranker - die van een moeder - en streelt troostend. Het hoofd van de zoon die verloren was, rust in de schoot van de vader. Zo drukt Rembrandt uit: door de terugkeer naar zijn vader wordt de zoon opnieuw geboren.

Het Heilig Jaar van de Barmhartigheid wil ons die liefde van God onze Vader geven, waardoor ons hart, ja heel ons leven zich vernieuwt, zodat wij verder groeien in onze relatie met God, zo nodig terugkeren naar de schoot van de Vader. Het Heilig Jaar is een oproep om tot inkeer te komen, indachtig Jezus' woord: *"Zo, zeg Ik u, heerst er vreugde onder de engelen van God over één zondaar die tot inkeer komt"* (Luc. 15, 10).

Misschien denken wij: het valt allemaal wel mee, ik doe toch mijn best, fouten maken is menselijk. Het sacrament van de biecht is voor mij niet (zo) nodig. In ons land is het sacrament van de biecht bij velen niet bekend of buiten beeld geraakt, dusdanig dat menigeen is gaan denken dat het afgeschafte zou zijn. Niets is minder waar. Dit sacrament is immers een gave van Christus, een paasgave (vgl. Joh. 20, 19-23), die een vaste plaats in ons geloofsleven toekomt.

We zien dat jongeren dit sacrament bijvoorbeeld leren kennen tijdens Wereldjongerendagen. Ook tijdens bedevaarten in Rome, Lourdes of andere plaatsen vinden steeds meer mensen de weg naar een priester die hen namens de Heer ontvangt, om hun zonden te vergeven, opdat zij met een blij en opgeruimd hart hun weg als kind van de Vader kunnen vervolgen.

Mensen kunnen soms jarenlang met een geheim of schuldgevoel rondlopen en dan kan dit sacrament nadien een diepe innerlijke bevrijding en vrede geven. Wij hopen dat dit Heilig Jaar van de Barmhartigheid voor velen de ruimte mag scheppen om dit sacrament te (her)ontdekken.

God heeft ons uit liefde geschapen en blijft ons roepen om Zijn beeld en gelijkenis te zijn, ook al is ons leven door de zonde geschonden, zijn wij liefdeloos geweest en hebben wij vooral onszelf gezocht, ten koste van God en medemens.

Leven als beeld van God, als kind van de Vader, door onze liefde voor Hem en onze naaste, is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Dat vraagt dat wij ons toeleggen op een waarachtig christelijk leven; dat ons bidden een aandachtig moment van ontmoeting met God is, dat onze naastenliefde oprecht is, dat we God en de medemens dienen, zonder onszelf te zoeken.

Wij kunnen niet zonder de genade van God, Zijn kracht en liefde. Die schenkt Hij ons door Zijn Heilige Geest, door Zijn Woord, door de sacramenten, in het bijzonder door de Eucharistie. Die liefde van God groeit en werkt in ons als wij evenals Jezus dienen, anderen in hun moeilijkheden en nood bijstaan, naar lichaam of geest, of beide.

Paus Franciscus schrijft: *“In dit Heilig Jaar zullen wij de ervaring kunnen opdoen ons hart te openen voor allen die leven in de meest hopeloze randgebieden van het bestaan die de moderne wereld op dramatische wijze doet ontstaan. ... Het is mijn vurig verlangen dat het christenvolk gedurende het Jubeljaar nadenkt over de werken van lichamelijke en geestelijke barmhartigheid. Het zal een manier zijn om ons geweten wakker te schudden dat*

vaak ingeslapen is ten overstaan van het drama van de armoede, en om steeds meer door te dringen tot de kern van het Evangelie, waar de armen de bevoorrechten zijn van de goddelijke barmhartigheid. De prediking van Jezus houdt ons deze werken van barmhartigheid voor, opdat wij kunnen begrijpen of wij wel of niet leven als Zijn leerlingen. Laten wij opnieuw de werken van lichamelijke barmhartigheid ontdekken: te eten geven aan de hongerigen, te drinken geven aan de dorstigen, de naakten kleden, de vreemdelingen opnemen, de zieken bijstaan, de gevangenen bezoeken, de doden begraven. En laten wij niet de werken van geestelijke barmhartigheid vergeten: de twijfelenden raad geven, de onwetenden onderrichten, de zondaars vermanen, de bedroefden troosten, beledigingen vergeven, lastige personen geduldig verdragen, tot God bidden voor de levenden en de doden.”

In en vanuit onze Kerk zijn velen actief om met werken van barmhartigheid mensen in nood nabij te zijn, onder wie de vluchtelingen die reeds onder ons zijn of die nog bij ons hun toevlucht zullen moeten nemen. Wij hopen dat zij door de woorden van paus Franciscus bemoedigd zullen worden om hun goede werk voort te zetten. Wij zijn ons ervan bewust dat dit veel van een mens kan vragen.

In navolging van de paus willen wij uitdrukkelijk de uitnodiging laten klinken om gedurende het Heilig Jaar (dat wordt afgesloten op 20 november 2016, het Hoogfeest van Christus, Koning van het Heelal) door de *‘Deur van de Barmhartigheid’* te gaan, om onszelf toe te vertrouwen aan de barmhartige liefde van God en door de werken van barmhartigheid elkaar en anderen bij te staan. Dat is ook onze blijvende opdracht: dat wij als Kerk er zijn tot zegen van allen op deze wereld.

Wij hopen en bidden dat velen die liefde mogen ontvangen, op onze weg naar het huis van de Vader. Dat velen God mogen leren kennen, omdat wij in navolging van Jezus *‘Barmhartig als de Vader’* zijn. Het is - aldus paus Franciscus - een levensprogramma dat even veeleisend is als rijk aan vreugde en vrede.

*Utrecht, Feest Maria Geboorte - 8 september 2015
De R.-K. bisschoppen van Nederland*

HERBERGZAAM NEDERLAND

*Brief van de R.-K. bisschoppen van Nederland
over de opvang van vluchtelingen*

Christenen vieren in deze decembermaand Advent. Wij leven met verwachting toe naar Kerstmis, het geboortefeest van onze Heer. God is in Jezus Christus voor ons mens geworden om ons bestaan te delen. Hij deed dat in een kwetsbaar kind, waarvoor geen plaats was in de herberg. Een kind dat moest vluchten naar een ver vreemd land om te ontkomen aan de moordenaarshand van Herodes.

Als wij nadenken over de komst van vluchtelingen naar ons land, staat ons deze ervaring van het Christuskind met Maria en Jozef voor ogen. In iedere vluchteling zien wij het gelaat van Christus die ons zegt: *“Ik was vreemdeling en gij hebt Mij opgenomen* (Matt. 25, 35). In iedere mens in nood komt de Heer zelf tot ons en doet Hij een beroep op onze bereidheid om zorg en hulp te verlenen. Hij vraagt ons om barmhartig te zijn zoals Hij.

Op 8 december 2015, het Hoogfeest van Maria Onbevlekt Ontvangen, heeft paus Franciscus een ‘Heilig Jaar van de Barmhartigheid’ geopend. Het barmhartige gelaat van God zal oplichten wanneer wij de mensen herbergen die tot ons komen, omdat zij in hun eigen land niet veilig zijn, verdrukt en vervolgd worden en geen toekomst hebben voor henzelf en hun kinderen.

Een blik op de actuele situatie

Wereldwijd zijn er nu ongeveer 60 miljoen vluchtelingen en ontheemden. Dat is het hoogste aantal sinds de Tweede Wereldoorlog. Zij vluchten voor

oorlog, geweld, discriminatie en vervolging, extreme armoede of klimaatverandering. De overgrote meerderheid zoekt bescherming in eigen land of in een buurland. De omstandigheden in opvanglocaties zijn slecht en de kampen zijn overbelast door het hoge aantal vluchtelingen.

Om aan deze uitzichtloze situatie te ontsnappen kiest een deel van de vluchtelingen ervoor om naar Europa te reizen. Legale en veilige wegen om Europa te bereiken zijn er nauwelijks.

Nietsontziende mensensmokkelaars spelen hierop in. Uiteindelijk zijn zeer risicovolle reizen de enige mogelijkheid om naar Europa te komen. Tot nu toe zijn naar schatting van de VN Vluchtelingenorganisatie UNHCR meer dan 800.000 vluchtelingen de Middellandse Zee overgestoken. En de gevolgen daarvan kunnen we iedere dag in de media zien. Duizenden mannen, vrouwen en kinderen hebben die reis niet overleefd. Voor hen die de reis wel overleven, zijn de moeilijkheden en angsten vaak niet voorbij. In de ontvangende landen van Europa ontbreekt helaas nog altijd een helder en consistent beleid voor de opvang en begeleiding van vluchtelingen. Lange procedures, onzekerheid over toekomstig verblijf en weerstand in de samenleving tegen de nieuwkomers zijn lastig te nemen barrières.

In Europa en dus ook in Nederland is de komst van vele nieuwe vluchtelingen inmiddels een dagelijkse realiteit, dichtbij huis. Dit blijft de belangrijkste uitdaging voor onze samenleving in de komende jaren. Er wordt gesproken over een “vluchtelingen crisis”. De situatie waarin de vluchtelingen verkeren en de vragen rond opvang en integratie, houden ook ons bisschoppen volop bezig. Wanneer wij luisteren naar de ervaringen van vluchtelingen, van mensen die met en voor hen werken, binnen en in de nabijheid van onze bisdommen en parochies, beseffen wij dat er op veel vragen niet altijd pasklare antwoorden zijn. Juist daarom is het van belang de waarden en normen voor ogen te houden die noodzakelijk zijn voor “goed samenleven”.

Wij leggen in deze brief een aantal overwegingen voor aan alle medeburgers, en in het bijzonder aan parochies en plaatselijke geloofs-

gemeenschappen, vanuit onze opdracht om Christus en zijn Evangelie te verkondigen. Het opkomen voor gerechtigheid voor ieder mens is daar onlosmakelijk mee verbonden. Leidende principes daarbij zijn de menselijke waardigheid, solidariteit en naastenliefde.

Goed samenleven

In de samenleving zien wij twee reacties op de komst van de nieuwe vluchtelingen: enerzijds de stelling dat iedere vluchteling welkom moet zijn; anderzijds het pleidooi voor het sluiten van de grenzen. Ook binnen onze eigen katholieke geloofsgemeenschap leven verschillende en niet zelden aan elkaar tegengestelde meningen en gevoelens. Daarbij constateren wij een grote bereidheid om vluchtelingen de helpende hand toe te steken. Wij zien een positieve instelling bij duizenden vrijwilligers die zich melden bij opvangcentra en asielzoekerscentra; zij nemen initiatieven om vluchtelingen in de lokale gemeenschap te verwelkomen. Tegelijkertijd leeft er angst en onzekerheid over de impact die deze groep op onze samenleving zal hebben. Er heerst economische en sociale onzekerheid, er is een vertrouwenscrisis in de relatie tussen burgers en de politiek. De toegang tot de arbeidsmarkt, huisvesting en tot sociale voorzieningen staat al onder druk.

Mensen stellen vragen bij het draagvlak van onze solidariteit. Kunnen en willen al deze vluchtelingen zich wel inpassen in onze Westerse cultuur?

Deze begrijpelijke zorgen en onzekerheden vragen om een realistisch antwoord van hen die politieke verantwoordelijkheid dragen, van de kerken en van maatschappelijke organisaties. Samen dragen wij verantwoordelijkheid voor goed samenleven en voor het algemeen welzijn. Dat is het welzijn van ons allemaal, afzonderlijke personen, gezinnen en kleinere groepen, die zich verenigen tot een sociale gemeenschap, een organisch geheel dat veel meer is dan de optelsom van de samenstellende delen.

Wij maken ons zorgen over de toon van het vluchtelingen- en asieldebat in ons land. Slogans en generaliserende oordelen helpen ons niet verder. Intimidatie en geweld zijn onaanvaardbaar. Vanuit het gegeven dat de mens geroepen is tot goed samenleven, klinkt het appèl om gezamenlijk te zoeken naar oplossingen met respect voor mensen met een andere religie, culturele achtergrond of levensovertuiging.

Wij verzetten ons tegen elke vorm van discriminatie en vreemdelingenhaat, omdat daardoor de diepste waardigheid van elke mens wordt miskend en geschonden. Het is tegelijkertijd ook nodig ervoor te waken dat achter elke angst, onenigheid of discussie meteen racisme en discriminatie worden vermoed. De ontmoeting tussen verschillende culturen leidt er toe dat waarden en normen over en weer ter discussie worden gesteld. Dat gesprek, in al zijn diversiteit, moet in alle openheid gevoerd kunnen worden.

Wij christenen mogen ons bij de ervaring van angst of onzekerheid laten leiden door het geloof dat de Heer met ons is als degene die in deze stormachtige tijden tot ons spreekt: “Weest gerust. Ik ben het. Vreest niet” (Mc. 6, 50). Door Christus kunnen we onze angst overwinnen en met vertrouwen openstaan voor de ontmoeting met de ander en ons daarbij laten leiden door liefde en geduld. Wij zijn geroepen om, voorbij alle angst, een christelijk - sociaal antwoord te vinden op de uitdagingen waarvoor we ons gesteld zien.

Wij pleiten voor een principiële én realistische houding: mensen in nood moeten worden geholpen en tegelijkertijd moet onze kostbare en kwetsbare vrijheid worden beschermd. Wij hebben als mens en christen de plicht om vluchtelingen, medemensen in nood, de helpende hand toe te steken. Van vluchtelingen mag worden gevraagd eraan mee te werken dat door hun komst onze samenleving niet ontwricht raakt, maar een veilige plek blijft voor allen, Nederlanders en migranten. Ook vluchtelingen hebben de plicht om minderheden en mensen met andere religies en levensbeschouwingen te respecteren. Goed samenleven is een verantwoordelijkheid van ons

allemaal. Wij en de vluchtelingen hebben verplichtingen tegenover elkaar. Om in de vervulling van deze wederzijdse plichten vruchtbaar met elkaar op te trekken, dienen we de weg van de dialoog te bewandelen. Vanuit onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor zo'n dialoog kunnen we op zoek gaan naar goede oplossingen met respect voor iedere medemens.

Het is de taak van de overheid om een rechtvaardig asielbeleid te ontwikkelen en te handhaven dat het algemeen welzijn, in het bijzonder de cohesie in onze samenleving, dient en bevordert. Wij vragen van de overheid in het bijzonder er op toe te zien dat mensen die vanwege discriminatie zijn gevlucht, hier niet het risico lopen opnieuw gediscrimineerd te worden, maar dat zij zich hier veilig weten.

De nood van vluchtelingen beantwoorden

Het Evangelie vraagt van ons om gerechtigheid te doen en liefde te betonen in onze omgang met vluchtelingen. Hoe gerechtigheid en liefde zich tot elkaar verhouden, legde paus Benedictus XVI uit in zijn Encycliek *Caritas in veritate*: *“De liefde overstijgt de gerechtigheid, want liefhebben is geven, de ander geven van datgene wat “van mij” is; maar het ontbreekt de liefde nooit aan gerechtigheid, die mij ertoe brengt de ander te geven wat “van hem” is, wat hem op grond van zijn bestaan en zijn werken toekomt. Ik kan de ander niets “schenken” van wat van mij is, zonder hem op de eerste plaats gegeven te hebben wat hem rechtmatig toekomt. Wie de ander met naastenliefde tegemoet treedt, is allereerst rechtvaardig jegens hem.”* (nr. 6)

Voorts komen we in het spreken van de Kerk over sociale vraagstukken steeds drie principes tegen: menselijke waardigheid, solidariteit en naastenliefde. De universele menselijke waardigheid vloeit voort uit het feit dat God ons heeft geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis. Op basis daarvan heeft ieder mens een onvervreemdbaar recht op leven en op bescherming van dat leven. Solidariteit, vervolgens, is voor de Kerk niet een beroep op

het gevoel of sentiment van mededogen of medelijden, maar berust op het besef van de wezenlijke wederzijdse afhankelijkheid van alle mensen en de herkenning van onszelf in de ander. Omdat ieder mens onze naaste is, mag niemand worden buitengesloten. Voor discriminatie of nationalisme is in het Evangelie geen plaats.

In zijn boodschap voor de Werelddag voor Migranten en Vluchtelingen op 17 januari 2016 wijst paus Franciscus op het Evangelie van Barmhartigheid dat ons geweten aanspreekt en ons belet om de ellende van anderen als vanzelfsprekend te beschouwen. Hij roept ons op om, geïnspireerd door de goddelijke deugden van geloof, hoop en liefde, de nood van vluchtelingen te beantwoorden met werken van geestelijke en lichamelijke barmhartigheid. De paus wijst er op dat de Bijbelse openbaring ons oproept de vreemdeling te ontvangen en zo de deuren voor God te openen. In het gezicht van de anderen ontwaren we immers het gezicht van Jezus Christus zelf. De paus is niet blind voor de discussies rond opvang van vluchtelingen en migranten, maar bepleit barmhartigheid en geeft aan dat ieder verantwoordelijk is voor zijn en haar broeder of zuster.

In het maatschappelijke debat over de opvang van vluchtelingen dreigt het belang van de handhaving van mensenrechten ondergesneeuwd te raken. Asielzoekers zijn geen dossiers, maar mensen met rechten en een onvervreembare menselijke waardigheid. De mensenrechten moeten centraal blijven staan in het migratiebeleid. Vluchtelingen zijn als menselijke personen geen probleem, maar wat hen overkomt is een probleem, een symptoom van het onrecht in de wereld. Zij laten ons zien dat er iets grondig mis is in onze wereld. Het Westen heeft, actief of passief, bijgedragen aan de destabilisatie van de landen waar vluchtelingen vandaan komen. De economische en politieke beslissingen van Westerse landen hebben mede geleid tot een ontwrichting van het thuisland van de vluchtelingen, hetgeen voor hen het motief was om huis en haard te verlaten. Er rust een grote verantwoordelijkheid op de internationale gemeenschap om de vrede en de mondiale sociale gerechtigheid te herstellen en te handhaven.

Hoe kan onze geloofsgemeenschap helpen?

Paus Franciscus heeft op zondag 6 september jl. een oproep gedaan aan katholieke parochies en kloosters overal ter wereld om onderdak te bieden aan vluchtelingen. In een reactie daarop schreven wij op 8 september jl. dat we daar gehoor aan willen geven. Wij zijn ons ten diepste bewust van onze taak in dezen. Wij voelen ook de noodzaak om hierin met de andere kerken en met organisaties uit het maatschappelijk middenveld samen te werken.

In de verschillende bisdommen wordt al langer nagedacht over de problematiek rondom vluchtelingen en over de vraag hoe de Rooms-Katholieke Kerk hierin kan helpen. We zijn blij dat de paus wereldwijd deze problematiek nogmaals nadrukkelijk op de agenda plaatst en we zoeken in onze bisdommen contact met regionale organisaties en lokale overheden om te kijken wat nodig is, wat er concreet gedaan kan worden en hoe dit kan aansluiten op al bestaande initiatieven.

In CIO-verband (het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken) neemt de Bisschoppenconferentie deel aan het overleg over de vraag of en zo ja op welke wijze de kerken een bijdrage kunnen leveren aan het bieden van onderdak aan vluchtelingen.

Op lokaal niveau gebeurt al heel veel. Wij kennen tal van stimulerende voorbeelden van vrijwilligerswerk. Bijvoorbeeld in asielzoekerscentra, waar onder de vluchtelingen vaak behoefte is aan mensen die kunnen helpen de weg te vinden bij Nederlandse instanties. Zo kan het voor christelijke vluchtelingen van grote waarde zijn om met een geloofsgenoot uit Nederland op te trekken en opgenomen te worden in een parochiegemeenschap. Gastvrijheid kan op vele manieren worden getoond, door mensen eens uit te nodigen voor een kop koffie, een maaltijd, een viering of een andere gezamenlijke activiteit. Waar kleding wordt ingezameld, zie je contact ontstaan. Waar samen wordt gesport en kinderen samen spelen, zie je verbinding ontstaan. Waar les wordt gegeven, zie je verbanden ontstaan tussen leerkrachten en leerlingen. Waar mensen geen vreemden

meer zijn, groeit de gemeenschap. Het is overigens belangrijk om in het vrijwilligerswerk rekening te houden met adviezen van professionele organisaties met betrekking tot wat er nodig is.

Wij willen het vele goede werk dat door mensen uit onze geloofsgemeenschappen voor vluchtelingen wordt gedaan, blijven ondersteunen en bevorderen. Vanuit die betrokkenheid zullen wij daarom zoeken naar adequate wegen om tussen parochies, religieuzen en andere geloofsgemeenschappen de uitwisseling te bevorderen van ideeën en praktijkervaringen die kunnen bijdragen aan de hulp aan vluchtelingen.

Tot besluit

Wij zijn dankbaar en hebben grote waardering voor de inzet van velen binnen en buiten onze geloofsgemeenschap, beroepskrachten en vrijwilligers, die zich iedere dag onvermoeid inspinnen voor een menswaardige opvang van mensen in nood!

Maar zeker zo belangrijk is het wegnemen van de oorzaken voor de vluchtelingenstroom. De oplossing is niet dat we meer en hogere hekken plaatsen om vluchtelingen tegen te houden.

De oplossing ligt in een gemeenschappelijke inzet - op de eerste plaats van internationale organisaties en westerse landen - voor een menswaardige en veilige wereld voor iedereen.

Voor Jezus, Maria en Jozef was er in de herberg van Bethlehem geen plaats. Dit terwijl de Heilige Schrift op vele plaatsen indringend spreekt over het gebod om herbergzaam te zijn voor de medemens in nood die aan onze deur klopt. Het Bijbelse appèl herbergzaam te zijn voor de vluchtelingen in ons midden klinkt in onze tijd zo indringend dat geen christen daarvoor de oren mag en kan sluiten.

Zoals hierboven al is gezegd: in deze Advent heeft paus Franciscus in Rome het Heilig Jaar van de Barmhartigheid (8 december 2015 - 20

november 2016) geopend, mede met het doel dat wij door Jezus na te volgen in deze wereld het gelaat van Gods barmhartigheid weerspiegelen, dat Hij in Persoon is.

Wij spreken de wens uit dat het respect voor de menselijke waardigheid en de barmhartigheid voor ieder mens, waartoe paus Franciscus met dit bijzonder Heilig Jaar heel de mensheid oproept, leidend beginsel mag zijn voor de leiders van de volkeren en voor ons allen.

Utrecht, Kerstmis 2015

De R.-K. bisschoppen van Nederland

48 - KERKELIJKE DOCUMENTATIENR. 1 / 2017

APOSTOLISCHE BRIEF MISERICORDIA ET MISERA VAN DE HEILIGE VADER FRANCISCUS BIJ DE AFSLUITING VAN HET HEILIG JAAR VAN DE BARMHARTIGHEID

FRANCISCUS

*aan allen die deze Apostolische Brief zullen lezen
barmhartigheid en vrede*

Misericordia et misera zijn de twee woorden die de heilige Augustinus gebruikt om over de ontmoeting tussen Jezus en de overspelige vrouw (vgl. Joh. 8, 1-11) te vertellen. Hij kon hiervoor geen mooiere en passendere uitdrukking vinden om het mysterie van God te doen begrijpen, wanneer Hij de zondaar tegemoet komt: “Alleen zij twee bleven over: de erbarmelijke en de barmhartigheid”.¹ Hoeveel medelijden en hoeveel goddelijke gerechtigheid zit er in dit verhaal! Het onderricht hiervan verlicht de afsluiting van dit Bijzondere Heilig Jaar van de Barmhartigheid en geeft de weg aan die wij geroepen zijn in de toekomst af te leggen.

1. Deze bladzijde van het evangelie kan terecht opgevat worden als een beeld van wat wij hebben gevierd in het Heilig Jaar, een tijd rijk aan barmhartigheid, die erom vraagt nog steeds te worden *gevierd* en *beleefd* in onze gemeenschappen. Barmhartigheid mag immers nooit iets bijkomstigs in het leven van de Kerk zijn, maar vormt haar bestaan zelf, dat de diepe waarheid van het evangelie duidelijk en tastbaar maakt. Alles wordt geopenbaard in de barmhartigheid; alles wordt opgelost in de barmhartige liefde van de Vader.

¹ *In Joh.* 33, 5.2.

Een vrouw en Jezus hebben elkaar ontmoet. Zij, een overspelige vrouw, die volgens de Wet tot stening kan worden veroordeeld; Hij, die met zijn prediking en totale zelfgave, die Hem naar het kruis zal brengen, de mozaïsche wet tot haar oorspronkelijke, werkelijke bedoeling heeft teruggebracht. In het middelpunt staan niet de wet en de gerechtigheid van de wet, maar de liefde van God, die in het hart van iedere persoon weet te lezen om het meest verborgen verlangen te begrijpen en die boven alles het primaat moet hebben. In dit verhaal uit het evangelie echter ontmoeten elkaar niet abstract de zonde en het oordeel, maar een zondares en de Verlosser. Jezus heeft in de ogen gekeken van die vrouw en in haar hart gelezen: Hij heeft er het verlangen gevonden om begrepen, vergeven en bevrijd te worden. De ellende van de zonde wordt bekleed met de barmhartigheid van de liefde. Er is geen enkel oordeel van de kant van Jezus dat niet werd getekend door medelijden en medeleven voor de toestand van de zondares. Aan wie haar wilde oordelen en ter dood wilde veroordelen, gaf Jezus antwoord met een lange stilte, die Gods stem in het geweten, zowel van de vrouw als van haar aanklagers, naar boven wilde doen komen. Dezen laten de stenen uit hun handen vallen en druipen één voor één af (vgl. Joh. 8, 9). En na deze stilte zegt Jezus: “Vrouw, waar zijn ze? Heeft niemand u veroordeeld? ... Ook Ik veroordeel u niet; ga heen en zondig van nu af niet meer” (vv. 10-11). Zo helpt Hij haar hoopvol naar de toekomst te kijken en bereid te zijn haar leven weer in gang te zetten; van nu af zal zij, als zij dat wil, “wandelen in de liefde” (vgl. Ef. 5, 2). Wanneer men zich eenmaal heeft bekleed met de barmhartigheid, wordt deze, ook al blijft de toestand van zwakheid door de zonde bestaan, gedomineerd door de liefde die het mogelijk maakt verder te kijken en anders te leven.

2. Jezus had het overigens duidelijk onderricht, toen Hij, door een farizeeër voor het middagmaal uitgenodigd, werd benaderd door een vrouw die allen kenden als een zondares (vgl. Luc. 7, 36-50). Zij had de voeten van Jezus met balsem gezalfd, ze met haar tranen bevochtigd en ze afgedroogd met haar haren (vgl. V. 37-38). Op de verontwaardigde reactie antwoordde Jezus: “Haar zonden zijn haar vergeven, al waren ze vele, want zij heeft veel liefde betoond. Aan wie weinig wordt vergeven, die

betoont weinig liefde” (v. 47).

Vergeving is het meest zichtbare teken van de liefde van de Vader, die Jezus in zijn hele leven heeft willen openbaren. Er is geen bladzijde in het evangelie waar deze imperatief van de liefde, die vergeving omvat, niet aanwezig is. Zelfs in het laatste ogenblik van zijn aardse bestaan heeft Jezus, terwijl Hij aan het kruis wordt geslagen, woorden van vergeving: “Vader, vergeef hun, want ze weten niet wat zij doen” (Luc. 23, 34).

Niets van wat een berouwvolle zondaar brengt voor Gods barmhartigheid, kan blijven zonder de omarming van zijn vergeving. Daarom mag niemand van ons voorwaarden stellen aan de barmhartigheid; zij blijft te allen tijde een daad van belangeloosheid van de hemelse Vader, een onvoorwaardelijke en onverdiende liefde. Daarom mogen wij het risico niet lopen dat wij de volle vrijheid in de weg staan van de liefde waarmee God in het leven van iedere persoon binnentreedt.

De barmhartigheid is deze concrete daad van de liefde die door te vergeven het leven omvormt en verandert. Zo openbaart zich het goddelijk mysterie. God is barmhartig (vgl. Ex. 34, 6), zijn barmhartigheid duurt tot in eeuwigheid (vgl. Ps. 136), van geslacht tot geslacht omarmt Hij ieder die op Hem vertrouwt, en Hij verandert hem door hem het leven zelf te schenken.

3. Hoeveel vreugde is er gewekt in het hart van deze twee vrouwen, de zondares en de overspelige! De vergeving heeft hen zich eindelijk vrij en gelukkig doen voelen zoals nooit tevoren. De tranen van schaamte en verdriet zijn veranderd in de glimlach van iemand die zich bemind weet. Barmhartigheid verwekt *vreugde*, omdat het hart zich opent voor de hoop op een nieuw leven. De vreugde van de vergeving is onbeschrijfelijk, maar klinkt in ons door, telkens als wij deze ervaren. Aan de oorsprong hiervan staat de liefde waarmee God ons tegemoet komt en de cirkel van egoïsme die ons omgeeft, doorbreekt om ons op onze beurt tot instrument te maken van de barmhartigheid.

Hoe veelbetekenend zijn ook voor ons de oude woorden die de eerste christenen leidden: “Bekleedt u met de vreugde die altijd aangenaam en aanvaardbaar is voor God, en verheug je daarin. Iedere van vreugde

vervulde mens doet immers het goede en denkt het goede en heeft een afkeer van droefenis [...] In God zullen allen leven die de droefenis van zich afwerpen en zich bekleden met iedere vreugde”.² Barmhartigheid ervaren schenkt vreugde. Laten wij ons deze niet ontnemen door de verschillende smarten en zorgen. Moge zij goed in ons hart verankerd zijn en ons altijd sereen naar het dagelijks leven laten kijken.

In een vaak door de techniek overheerste cultuur lijken de vormen van droefenis en eenzaamheid waarin de mensen, en ook zeer veel jongeren, vervallen, toe te nemen. De toekomst lijkt immers gijzelaar te zijn van de onzekerheid die het niet toestaat bestendigheid te hebben. Zo ontstaan vaak gevoelens van melancholie, droefenis en verveling, die langzamerhand tot wanhoop kunnen leiden. Er is behoefte aan getuigen van hoop en echte vreugde om de hersenschimmen te verjagen die een gemakkelijk geluk met kunstmatige paradijzen beloven. De diepe leegte van zovelen kan worden gevuld door de hoop die wij in ons hart dragen, en de vreugde die eruit voortkomt. Het is zo nodig de vreugde te erkennen die zich openbaart in een hart dat is aangeraakt door de barmhartigheid. Laten wij daarom de woorden van de Apostel koesteren: “Verheugt u in de Heer te allen tijde” (Fil. 4, 4; vgl. 1 Tess. 5, 16).

4. Wij hebben een intens jaar gevierd, waarin ons overvloedig de genade van de barmhartigheid is geschonken. Als een onstuimige en heilzame wind hebben de goedheid en de barmhartigheid van de Heer zich uitgestort over de hele wereld. En ten overstaan van deze liefdevolle blik van God, die zich zo voortdurend op ons heeft gericht, kunnen we niet onverschillig blijven, omdat deze het leven verandert.

Wij hebben er vooral behoefte aan de Heer te danken en tegen Hem te zeggen: “Heer, Gij hebt uw land begenadigd [...] Vergeven hebt Gij de schuld van uw volk” (Ps. 85, 2-3). Zo is het: God heeft onze schulden vertrapt en onze zonden in de diepte van de zee geworpen (vgl. Mi. 7, 19); Hij herinnert ze zich niet, als Hij ze de rug heeft toegekeerd (vgl. Jes. 38, 17); zover als het oosten van het westen is verwijderd, zo ver zijn onze zonden van Hem verwijderd (vgl. Ps. 103, 12).

In dit Heilig Jaar heeft de Kerk weten te luisteren en heeft zeer intens de

² *Pastor van Hermas* 42, 1-4.

tegenwoordigheid en nabijheid van de Vader ervaren, die met de werking van de Heilige Geest haar de gave en de opdracht van Jezus Christus betreffende de vergeving duidelijker heeft gemaakt. Het is werkelijk een nieuw bezoek van de Heer temidden van ons geweest. Wij hebben gevoeld hoe zijn leven brengende adem zich over de Kerk heeft uitgestort en zijn woorden hebben nogmaals de zending benoemd: “Ontvangt de Heilige Geest. Aan wie ge de zonden vergeeft, zijn ze vergeven, en aan wie ge ze niet vergeeft, zijn ze niet vergeven” (Joh. 20, 22-23).

5. Nu het Heilig Jaar is afgesloten, is het tijd om vooruit te kijken en te begrijpen hoe wij verder kunnen gaan in trouw, vreugde en enthousiasme om de rijkdom van de goddelijke barmhartigheid te ervaren. Onze gemeenschappen zullen levend en dynamisch kunnen blijven in het werk van een nieuwe evangelisatie in de mate waarin de “pastorale bekering”, die wij geroepen zijn te beleven,³ dagelijks gevormd zal worden door de vernieuwende kracht van de barmhartigheid. Laten wij de werking ervan niet beperken; laten wij de Geest niet bedroefd maken, die ons steeds nieuwe paden wijst om aan allen het evangelie dat redt, te brengen.

Wij zijn in de eerste plaats geroepen de barmhartigheid te *vieren*. Hoeveel rijkdom is er aanwezig in het gebed van de Kerk, wanneer zij God aanroept als barmhartige Vader! In de liturgie wordt de barmhartigheid niet alleen herhaaldelijk opgeroepen, maar werkelijk ontvangen en beleefd. Van het begin tot het einde van de *eucharistieviering* keert de barmhartigheid meermaals terug in de dialoog tussen de biddende gemeenschap en het hart van de Vader, die zich verheugt, wanneer Hij zijn barmhartige liefde kan uitstorten. Na de vraag om vergeving aan het begin met de aanroeping “Heer, ontferm u” worden wij onmiddellijk gerustgesteld: “Moge de almachtige God zich over ons ontfermen, onze zonden vergeven en ons geleiden tot het eeuwig leven”. Met dit vertrouwen komt de gemeenschap bijeen in tegenwoordigheid van de Heer, vooral op de heilige dag van de verrijzenis. Vele collecta-gebeden hebben tot doel om aan de grote gave van de barmhartigheid te herinneren. In de Veertigdagentijd bidden wij bijvoorbeeld: “Barmhartige God, bron van alle goedheid, Gij hebt ons als remedie tegen de zonde vasten, gebed en vrijgevigheid geleerd. Zie naar

3 Vgl. apost. exhort. *Evangelii gaudium* 27.

ons die onze erbarmelijkheid erkennen; onder het gewicht van onze schuld gaan wij gebukt, maar wil ons in uw barmhartigheid telkens weer oprichten”.⁴ Vervolgens worden wij ondergedompeld in het grote eucharistische gebed met de prelatie die verkondigt: “Zozeer hebt Gij de wereld liefgehad dat Gij ons een Verlosser hebt gezonden, in alles aan ons gelijk, behalve in de zonde”.⁵ Het vierde eucharistisch gebed is bovendien een hymne op de barmhartigheid van God: “In uw barmhartigheid zijt Gij allen te hulp gekomen, opdat allen die U zoeken, U kunnen vinden”. “Ontferm U over ons allen”,⁶ is het dringende verzoek dat de priester doet in het eucharistisch gebed om deelname aan het eeuwig leven af te smeken. Na het Onze Vader zet de priester het gebed voort, “gesteund door uw barmhartigheid”, om vrede en bevrijding van zonde af te smeken. En vóór de vredewens, uitgewisseld als uitdrukking van broederschap en wederzijdse liefde in het licht van de ontvangen vergeving bidt hij opnieuw: “Let niet op onze zonden, maar op het geloof van uw Kerk”.⁷ Door deze woorden vragen wij in nederig vertrouwen om de gave van eenheid en vrede voor de heilige Moeder de Kerk. De viering van de goddelijke barmhartigheid vindt haar hoogtepunt in het eucharistisch offer, de gedachtenis van het Paasmysterie van Christus, waaruit het heil voor iedere mens, de geschiedenis en heel de wereld voortkomt. Kortom, ieder ogenblik van de eucharistieviering verwijst naar de barmhartigheid van God.

In heel het sacramentele leven wordt ons de barmhartigheid in overvloed geschonken. Het is in het geheel niet zonder betekenis dat de Kerk uitdrukkelijk heeft willen herinneren aan de barmhartigheid in de formulering van de twee zogenaamde sacramenten “van genezing”, dat wil zeggen het sacrament van *Boete en Verzoening* en de *Ziekenzalving*. De absolute formule zegt: “God, de barmhartige Vader, heeft de wereld met zich verzoend door de dood en de verrijzenis van zijn Zoon en de Heilige Geest uitgestort tot vergeving van de zonden; Hij schenke u door het dienstwerk van de Kerk vrijspraak en vrede”⁸ en die van de Zalving bidt: “Moge onze Heer Jezus Christus door deze heilige zalving en door zijn liefdevolle

4 *Romeins Missaal*, Derde Zondag van de Veertigdagentijd.

5 *Ibid.*, Prefatie VII van de zondagen door het jaar.

6 *Ibid.*, Eucharistisch gebed II.

7 *Ibid.*, Communieriten.

8 *Orde van dienst voor boete en verzoening*, nr. 46.

barmhartigheid u bijstaan met de genade van zijn Heilige Geest”.⁹ In het gebed van de Kerk is de verwijzing naar de barmhartigheid, verre van alleen maar aansporend te zijn, in hoge mate *performatief*, dat wil zeggen, terwijl wij er in geloof een beroep op doen, wordt zij ons betoond; terwijl wij haar belijden als levend en reëel bestaand, verandert zij ons werkelijk. Dit is een fundamentele inhoud van ons geloof, die wij in heel zijn oorspronkelijkheid moeten bewaren: vóór de openbaring van de zonden hebben wij de openbaring van de liefde waarmee God de wereld en mensen heeft geschapen. De liefde is de eerste daad waarmee God zich doet kennen en ons tegemoet komt. Laten wij daarom ons hart geopend houden voor het vertrouwen dat wij door God worden bemind. Zijn liefde gaat ons altijd voor, begeleidt ons en blijft ondanks onze zonde aan onze zijde.

6. In deze context krijgt ook het *luisteren naar Gods Woord* een bijzondere betekenis. Iedere zondag wordt Gods Woord verkondigd in de christelijke gemeenschap, opdat de dag des Heren wordt verlicht door het licht dat voortkomt uit het Paasmysterie.¹⁰ In de eucharistieviering lijkt het of men aanwezig is bij een ware dialoog tussen God en zijn volk. In de lezingen uit de Bijbel doorloopt men immers opnieuw onze heilsgeschiedenis aan de hand van het onophoudelijk werk van barmhartigheid dat wordt verkondigd. God spreekt ook vandaag nog met ons als vrienden, Hij “onderhoudt” zich met ons¹¹ om ons zijn gezelschap te schenken en ons het levenspad te tonen. Zijn Woord vertolkt onze vragen en zorgen en wordt een vruchtbaar antwoord, opdat wij concreet zijn tegenwoordigheid kunnen ervaren. Hoeveel belang krijgt dan de *homilie*, waar “de waarheid gepaard gaat met de schoonheid en het goede”,¹² om het hart van de gelovigen ten overstaan van de grootsheid van de barmhartigheid te laten trillen! Ik beveel de voorbereiding van de homilie en de zorg voor de prediking ten zeerste aan. Deze zal des te vruchtbaarder zijn, naarmate de priester de barmhartige goedheid van de Heer ten opzichte van zichzelf zal hebben ervaren. De zekerheid meedelen dat God ons liefheeft, is niet een retorische oefening,

9 *De ziekenzalving en de pastorale zorg rond de zieken*, nr. 76.

10 Vgl. Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, const. *Sacrosanctum Concilium*, 106.

11 Id., dogm. const. *Vei Verbum*, 2.

12 Apost. Exhort. *Evangelii gaudium*, 142.

maar een voorwaarde voor de geloofwaardigheid van het eigen priesterschap. De barmhartigheid beleven is dus de belangrijkste weg om haar een ware verkondiging van troost en bekering in het pastorale leven te laten worden. De homilie dient, evenals de catechese, steeds te worden gedragen door dit kloppend hart van het christelijk leven.

7. De *Bijbel* is het grote verhaal dat de wonderen van de barmhartigheid van God vertelt. Iedere bladzijde is doordrenkt van de liefde van de Vader, die vanaf de schepping de tekens van zijn liefde in het heelal heeft willen afdrukken. De Heilige Geest heeft door de woorden van de profeten en de wijsheidsliteratuur de geschiedenis van Israël gevormd in de erkenning van de tederheid en de nabijheid van God ondanks de ontrouw van het volk. Het leven van Jezus en zijn prediking tekenen op doorslaggevende wijze de geschiedenis van de christelijke gemeenschap, die de eigen zending heeft begrepen op grond van de opdracht van de Heer om een permanent instrument van zijn barmhartigheid en vergeving te zijn (vgl. Joh. 20, 23). Door de Heilige Schrift, die levend wordt gehouden door het geloof van de Kerk, blijft de Heer tot zijn Bruid spreken en wijst Hij haar de paden die zij moet gaan, opdat het evangelie van het heil allen bereikt. Het is mijn vurig verlangen dat Gods Woord steeds meer wordt gevierd, gekend en verspreid, opdat daardoor het mysterie van liefde dat uitgaat van die bron van barmhartigheid, beter kan worden begrepen. De Apostel herinnert duidelijk hieraan: “Elk door God geïnspireerd geschrift dient ook om te onderrichten in de waarheid en dwalingen te weerleggen, om de zeden te verbeteren en de mensen op te voeden in de gerechtigheid” (2 Tim. 3, 16).

Het zou passend zijn dat iedere gemeenschap op een zondag van het liturgische jaar zijn engagement zou kunnen vernieuwen voor de verspreiding, de kennis en de verdieping van de Heilige Schrift: een zondag die geheel is gewijd aan Gods Woord om de onuitputtelijke rijkdom die voortkomt uit die voortdurende dialoog van God met zijn volk, te begrijpen. Het zal niet ontbreken aan creativiteit om dit ogenblik te verrijken met initiatieven die de gelovigen stimuleren levende instrumenten te worden van de overdracht van het Woord. Bij deze initiatieven hoort zeker een ruimere verspreiding van de *lectio divina*, opdat door het biddende lezen

van de heilige tekst het geestelijk leven steun en groei vindt. De *lectio divina* over thema's van de barmhartigheid zal het mogelijk maken uit eerste hand te ervaren hoeveel vruchtbaarheid er komt van de heilige tekst, gelezen in het licht van heel de geestelijke traditie van de Kerk, die noodzakelijkerwijs zal uitmonden in concrete gestes en daden van naastenliefde.¹³

8. De viering van de barmhartigheid vindt op een zeer bijzondere wijze plaats in het *Sacrament van Boete en Verzoening*. Dit is het ogenblik waarop wij de omarming van de Vader voelen die ons tegemoet komt om ons de genade terug te geven opnieuw zijn kinderen te zijn. Wij zijn zondaars en dragen de last met ons mee van de tegenstelling tussen wat wij zouden willen doen en wat wij in plaats daarvan concreet doen (vgl. Rom. 7, 14-21); de genade gaat ons echter altijd voor en neemt het uiterlijk aan van de barmhartigheid die werkzaam wordt in de verzoening en de vergeving. God laat ons zijn immense liefde juist ten overstaan van ons zondaar zijn begrijpen. De genade is sterker en overtreft ieder mogelijk verzet, omdat de liefde alles overwint (vgl. 1 Kor. 13, 7).

In het sacrament van vergeving toont God de weg van de bekering tot Hem en nodigt Hij ertoe uit opnieuw zijn nabijheid te ervaren. Het is een vergeving die kan worden verkregen door vóór alles te beginnen met *de liefde te beleven*. Ook de apostel Petrus herinnert hieraan, wanneer hij schrijft: “De liefde bedekt tal van zonden” (1 Petr. 4, 8). Alleen God vergeeft de zonden, maar Hij vraagt ook van ons dat wij bereid zijn tot vergeving jegens anderen, zoals ook onze zonden vergeeft: “Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven hebben aan onze schuldenaren” (Mat. 6, 12). Hoe droevig is het, wanneer wij in onszelf opgesloten blijven en niet in staat zijn te vergeven! Dan krijgen wrok, boosheid, wraak de overhand en maken zo het leven ongelukkig en frustreren de vreugdevolle inzet voor de barmhartigheid.

¹³ Vgl. Benedictus XVI, postsyn. apost. exhort. *Verbum Domini*, 86-87.

9. Een ervaring van genade die de Kerk met zo'n effectiviteit in het Heilig Jaar heeft beleefd, is zeker de dienst van de *Missionarissen van de Barmhartigheid* geweest. Hun pastorale handelen heeft duidelijk willen maken dat God geen enkele grens stelt voor hen die Hem met een berouvol hart zoeken, omdat Hij allen als een Vader tegemoet gaat. Ik heb zeer veel getuigenissen van vreugde ontvangen om de hernieuwde ontmoeting met de Heer in het sacrament van de biecht. Laten wij de gelegenheid niet voorbijgaan om het geloof ook als een ervaring van verzoening te beleven. "Laat u met God verzoenen" (2 Kor. 5, 20) is een uitnodiging die de Apostel nog steeds in onze dagen tot ons richt om iedere gelovige de macht van de liefde die tot "een nieuwe schepping" (2 Kor. 5, 17) maakt, te laten ontdekken.

Ik dank iedere Missionaris van de Barmhartigheid voor deze kostbare dienst, aangeboden om de genade van de vergeving effectief te maken. Dit bijzondere dienstwerk eindigt echter niet met het sluiten van de Heilige Deur. Ik wens namelijk dat het tot nader order nog blijft als een concreet teken dat de genade van het Heilig Jaar in de verschillende delen van de wereld levend en werkzaam blijft. Het zal de zorg van de Pauselijke Raad voor de Bevordering van de Nieuwe Evangelisatie zijn om in deze periode de Missionarissen van de Barmhartigheid te begeleiden als directe uitdrukking van mijn zorg en nabijheid en de meest geschikte vormen te vinden voor het uitoefenen van dit belangrijke dienstwerk.

10. De priesters nodig ik opnieuw uit zich met grote zorg voor te bereiden op het dienstwerk van de biecht, dat een ware priesterlijke zending is. Ik dank u van harte voor uw dienst en vraag u *gastvrij* voor allen te zijn; *getuigen* van een vaderlijke tederheid ondanks de ernst van de zonde; *bekommerd* om te helpen nadenken over het bedreven kwaad; *duidelijk* in het voorhouden van morele principes; *beschikbaar* om de gelovigen te begeleiden op de weg van de boetedoening, geduldig gelijke tred met hen houdend; *vooruitziend* in de onderscheiding van ieder bijzonder geval; *vrijgevig* in het uitdelen van Gods vergeving. Zoals Jezus tegenover de overspelige vrouw ervoor koos de stilte te bewaren om haar te behoeden voor een terdoodveroordeling, zo moge ook de priester in de biechtstoel

grootmoedig van hart zijn, omdat hij weet dat iedere penitent hem herinnert aan zijn eigen persoonlijke toestand: zondaar, maar bedienaar van de barmhartigheid.

11. Ik zou willen dat wij allen de woorden van de Apostel overwegen die hij schreef tegen het einde van zijn leven, wanneer hij aan Timotheüs bekennt dat hij de eerste van de zondaars is, “maar daarom juist is mij barmhartigheid bewezen” (1 Tim. 1, 16). Zijn woorden hebben een onstuimige kracht om ook ons uit te dagen na te denken over ons bestaan en om Gods barmhartigheid aan het werk te zien in het veranderen, bekeren en omvormen van ons hart: “Ik zeg dank aan Hem die mij sterkt, Christus onze Heer, dat Hij mij vertrouwen heeft geschonken door mij in zijn dienst te nemen, hoewel ik eertijds een godslasteraar was, een vervolger en geweldenaar. Maar mij is barmhartigheid bewezen” (1 Tim. 1, 12-13).

Laten wij ons daarom met steeds hernieuwde pastorale hartstocht de woorden van de Apostel herinneren: “God heeft ons door Christus met zich verzoend en ons de dienst van die verzoening toevertrouwd” (2 Kor. 5, 18). Wij hebben als eersten vergeving gekregen met het oog op dit dienstwerk; wij zijn gemaakt tot getuigen uit de eerste hand van de universaliteit van de vergeving. Er is geen wet of voorschrift dat God kan beletten het kind weer te omarmen dat terugkeert naar Hem, omdat het erkent te hebben gedwaald, maar vastbesloten is opnieuw te beginnen. Blijven steken bij de wet alleen staat gelijk aan het teniet doen van het geloof en de goddelijke barmhartigheid. Er is een propedeutische waarde in de wet (vgl. Gal. 3, 24), die als doel de liefde heeft (vgl. 1 Tim. 1, 5). De christen is echter geroepen de nieuwigheid van het evangelie te beleven, “de ‘wet’ van de Geest die in Christus Jezus het leven schenkt” (Rom. 8, 2). Ook in de meest ingewikkelde gevallen, waar men geneigd is een gerechtigheid te laten prevaleren die alleen maar voortvloeit uit de normen, moet men geloven in de kracht die voortkomt uit de goddelijke genade.

Wij biechtvaders hebben ervaring met zeer veel bekeringen die onder onze ogen plaatsvinden. Laten wij derhalve de verantwoordelijkheid voelen voor gebaren en woorden die de diepte van het hart van de biechteling kunnen bereiken, opdat hij de nabijheid en de tederheid ontdekt van

de Vader die vergeeft. Laten wij deze ogenblikken niet teniet doen met gedragingen die de ervaring tegenspreken van de barmhartigheid die wordt gezocht. Laten wij veeleer de ruimte van het persoonlijk geweten helpen verlichten met de oneindige liefde van God (vgl. 1 Joh. 3, 20).

Het sacrament van de verzoening moet weer zijn centrale plaats terugkrijgen in het christelijk leven; daarom vraagt het om priesters die hun leven ten dienste stellen van de “dienst van de verzoening” (2 Kor. 5, 18), zodat niemand die oprecht berouw toont, wordt belet te naderen tot de liefde van de Vader, die wacht op zijn terugkeer, en allen de mogelijkheid wordt geboden de bevrijdende kracht van de vergeving te ervaren.

Een gunstige gelegenheid kan de viering zijn van het initiatief *24 uur voor de Heer* in de nabijheid van de vierde zondag van de Veertigdagentijd, dat reeds veel instemming vindt in de bisdommen en dat een sterke pastorale oproep blijft om het sacrament van de biecht intens te vieren.

12. Op grond van dit vereiste, verleen ik vanaf heden alle priesters krachtens hun dienstwerk de bevoegdheid allen die de zonde van abortus hebben veroorzaakt, de absolutie te verlenen, opdat er geen enkel obstakel wordt geplaatst tussen de vraag om verzoening en de vergeving van God. Wat ik beperkt had toegestaan in de periode van het Heilig Jaar,¹⁴ wordt nu uitgebreid in de tijd, ongeacht welke tegengestelde bepaling ook. Ik zou met al mijn krachten opnieuw willen benadrukken dat abortus een zware zonde is, omdat het een einde maakt aan een onschuldig leven. Met evenveel kracht kan en moet ik stellen dat er geen enkele zonde bestaat die de barmhartigheid van God niet kan bereiken en vernietigen, wanneer zij een berouwvol hart vindt dat vraagt om zich weer te verzoenen met de Vader. Laat iedere priester daarom leidsman, steun en troost worden bij het begeleiden van de boetelingen op deze weg van bijzondere verzoening.

In het Heilig Jaar had ik de gelovigen die om verschillende redenen de door de Broederschap Heilige Pius X bediende kerken bezoeken, toegestaan geldig en geoorloofd de sacramentele absolutie van hun zonden te ontvangen.¹⁵ Omwille van het welzijn van deze gelovigen en vertrouwend op de

¹⁴ Vgl. *Brief waarmee een aflaat wordt verleend ter gelegenheid van het Heilig Jaar van de Barmhartigheid*, 1 september 2015.

¹⁵ Vgl. *Ibid.*

goede wil van hun priesters dat met Gods hulp de volle gemeenschap met de katholieke Kerk kan worden hersteld, bepaal en besluit ik op eigen gezag dat deze bevoegdheid ook na de periode van het Heilig Jaar van kracht blijft tot nieuwe bepalingen in dezen, opdat het niemand ooit aan het sacramentele teken van de verzoening door de vergeving van de Kerk zal ontbreken.

13. De barmhartigheid heeft ook het gelaat van de *troost*. “Troost, troost mijn volk” (Jes. 40, 1) zijn de indringende woorden die de profeet ook nu nog laat horen, opdat allen die lijden en verdriet hebben, een woord van hoop kan bereiken. Laten wij ervoor zorgen dat men ons nooit de hoop ontnemt die voortkomt uit het geloof in de verrezen Heer. Wij worden weliswaar vaak hard op de proef gesteld, maar de zekerheid dat de Heer ons liefheeft, mogen we nooit verliezen. Zijn barmhartigheid komt ook tot uitdrukking in de nabijheid, de genegenheid en de steun die zoveel broeders en zusters kunnen bieden, wanneer de dagen van verdriet en smart zich aandienen. Tranen drogen is een concreet gebaar dat de cirkel van eenzaamheid waarin wij vaak worden opgesloten, verbreekt.

Wij allen hebben behoefte aan troost, omdat niemand niet vatbaar is voor lijden, verdriet en onbegrip. Hoeveel verdriet kan een hatelijk woord, de vrucht van afgunst, jalouzie en woede, veroorzaken! Hoeveel leed veroorzaakt de ervaring van verraad, geweld en in de steek gelaten worden; hoeveel bitterheid ontstaat er ten overstaan van de dood van dierbaren! En toch is God nooit ver weg, wanneer men deze drama's meemaakt. Een woord dat bemoedigt, een omarming die je laat voelen begrepen te worden, een liefkozing die liefde doet gewaar worden, een gebed dat helpt om sterker te zijn... het zijn allemaal uitdrukkingen van de nabijheid van God door de troost die door broeders en zusters wordt geboden.

Soms zal ook de *stilte* een grote hulp kunnen zijn; want soms zijn er geen woorden om antwoord te geven op de vragen van wie lijdt. Het medelijden van wie aanwezig is, nabij is, liefheeft en een hand uitsteekt, kan echter het gebrek aan woorden compenseren. Het is niet waar dat stilte een daad van capitulatie is, integendeel, het is een ogenblik van kracht en

liefde. Ook de stilte behoort tot onze taal van de troost, omdat zij verandert in een concreet werk van samen delen en deelname aan het lijden van een broeder of zuster.

14. Op een bijzonder ogenblik als dat van ons, dat te midden van zoveel crises ook die van het gezin kent, is het belangrijk dat er een woord van troostende kracht wordt gericht tot onze gezinnen. De gave van het huwelijk is een grote roeping waaraan men met de genade van Christus moet beantwoorden met een edelmoedige, trouwe en geduldige liefde. De schoonheid van het gezin blijft onveranderd ondanks zoveel duisternis en alternatieve voorstellen: “De vreugde van de liefde die men in het gezin beleeft, is ook de blijdschap van de Kerk”.¹⁶ De levensweg die een man en een vrouw ertoe brengt elkaar te ontmoeten, elkaar lief te hebben en ten overstaan van God elkaar voor altijd trouw te beloven, wordt vaak geblokkeerd door leed, verraad en eenzaamheid. De vreugde om de gave van kinderen is niet vrij van de zorgen van de ouders om hun groei en vorming, om een toekomst die het waard is om intens te worden geleefd.

De genade van het sacrament van het huwelijk sterkt het gezin niet alleen om een bevoorrechte plaats te zijn om de barmhartigheid te beleven, maar verplicht ook de christelijke gemeenschap en heel het pastoraal handelen om de grote voorbeeldfunctie van het gezin naar voren te brengen. Dit Heilig Jaar mag ons in ieder geval niet de complexiteit van de huidige werkelijkheid van het gezin uit het oog doen verliezen. De ervaring van de barmhartigheid stelt ons in staat naar alle menselijke moeilijkheden te kijken met de houding van de liefde van God, die nooit moet worden te aanvaard en te begeleiden.¹⁷

Wij mogen niet vergeten dat ieder de rijkdom en de last met zich meedraagt van de eigen geschiedenis, die hem van ieder ander onderscheidt. Ons leven met zijn vreugde en verdriet is iets dat uniek en onherhaalbaar is en zich afspeelt onder de barmhartige blik van God. Dat vereist, vooral van de priester, een attente, diepe en vooruitziende geestelijke onderscheiding, opdat ieder -niemand uitgezonderd, in welke toestand

¹⁶ Postsyn. apost. exhort. *Amoris laetitia*, 1.

¹⁷ Vgl. *Ibid.*, 291-300.

hij ook verkeert, zich concreet aanvaard kan voelen door God, actief aan het leven van de gemeenschap kan deelnemen en opgenomen kan worden in het Volk van God, dat onvermoeibaar op weg is naar de volheid van het rijk van God, een rijk van gerechtigheid, liefde, vergeving en barmhartigheid.

15. In het bijzonder is *het ogenblik van de dood* van belang. De Kerk heeft altijd deze dramatische overgang beleefd in het licht van de verrijzenis van Jezus Christus, die de weg heeft geopend voor de zekerheid van het toekomstig leven. Hier moeten we een grote uitdaging aanvaarden, vooral in de hedendaagse cultuur, die vaak ertoe neigt de dood te banaliseren en er zelfs een eenvoudig verzinsel van te maken of te verdringen. De dood moet daarentegen onder ogen gezien worden en men moet zich er op voorbereiden als een smartelijke en onontkoombare, maar betekenisvolle overgang: die van de uiterste daad van liefde tegenover de mensen die men achterlaat, en tegenover God die men tegemoet gaat. In alle godsdiensten gaat het ogenblik van de dood, evenals dat van de geboorte, gepaard met een godsdienstige presentie. Wij beleven de ervaring van de *uitvaart* als een gebed vol hoop voor de ziel van de overledene en om bemoediging te geven aan hen die lijden onder de scheiding van een geliefde persoon.

Ik ben ervan overtuigd dat wij in een door levend geloof bezielde pastoraal handelen tastbaar moeten maken hoezeer de liturgische tekens en onze gebeden een uitdrukking zijn van de barmhartigheid van de Heer. Hijzelf is het die woorden van hoop biedt, omdat niets en niemand ons ooit zullen kunnen scheiden van zijn liefde (vgl. Rom. 8, 35). Het samen delen van dit ogenblik door de priester is een belangrijke begeleiding, omdat dit het mogelijk maakt de nabijheid van de christelijke gemeenschap te beleven in een ogenblik van zwakte, eenzaamheid, onzekerheid en verdriet.

16. Het Heilig Jaar gaat ten einde en de Heilige Deur wordt gesloten. Maar de deur van de barmhartigheid van ons hart blijft altijd wijd openstaan. Wij hebben geleerd dat God zich over ons heen buigt (vgl. Hos. 11, 4), opdat ook wij Hem kunnen navolgen, wanneer wij ons over onze

broeders en zusters heen buigen. De heimwee van zeer velen om terug te keren naar het huis van de Vader, die wacht op hun komst, wordt ook opgewekt door oprechte en edelmoedige getuigen van de goddelijke tederheid. De Heilige Deur, waar wij dit Heilig Jaar doorheen zijn gegaan, heeft ons gezet op de *weg van de naastenliefde*, die wij geroepen zijn iedere dag trouw en met vreugde te gaan. Het is de weg van de barmhartigheid, die het mogelijk maakt zeer veel broeders en zusters te ontmoeten die hun hand uitsteken, opdat iemand deze kan grijpen om samen de weg te gaan.

Dicht bij Christus willen zijn vereist dat men de naaste wordt van de broeders en zusters, omdat niets de Vader zo aangenaam is als een concreet teken van barmhartigheid. De barmhartigheid wordt van nature zichtbaar en tastbaar in een concreet en dynamisch handelen. Wanneer je het eenmaal echt hebt ondervonden, keer je niet meer daarachter terug: het groeit voortdurend en verandert het leven. Het is een authentieke nieuwe schepping die een nieuw hart verwezenlijkt dat in staat is ten volle lief te hebben, en de ogen zuivert, opdat zij de meest verborgen noden herkennen. Hoe waar zijn de woorden die de Kerk bij de Paaswake na de lezing van het scheppingsverhaal bidt: “God, een wonder was de schepping van de mens, zijn verlossing is een nog groter wonder”.¹⁸

De barmhartigheid *vernieuwt* en *verlost*, omdat het de ontmoeting is van twee harten: dat van God dat dat van de mens tegemoet komt. Dat verwarmt zich en het eerste maakt het gezond: het hart van steen wordt veranderd in een hart van vlees (vgl. Ez. 36, 26), dat in staat is ondanks zijn zonde lief te hebben. Hier wordt men gewaar dat men werkelijk een “nieuw schepsel” (vgl. Gal. 6, 15) is: ik word bemind, dus ik besta; mij wordt vergeven, dus word ik geboren tot nieuw leven; mij is “barmhartigheid betoond”, dus word ik een instrument van barmhartigheid.

17. Gedurende het Heilig Jaar heb ik vooral op de “*vrijdagen van de barmhartigheid*” tastbaar kunnen voelen hoeveel goeds er in de wereld is. Vaak wordt het niet gekend, omdat het dagelijks op discrete wijze en in stilte wordt verwezenlijkt. Ook al komen zij niet in het nieuws, toch bestaan er zoveel concrete tekenen van goedheid en tederheid die gericht zijn op de kleinsten en de meest weerlozen, op hen die het meest eenzaam

¹⁸ *Romeins Missaal*, Paaswake, Gebed na de eerste lezing.

zijn en in de steek zijn gelaten. Er bestaan werkelijk helden van de naastenliefde, die het niet laten ontbreken aan solidariteit jegens de armsten en de meest ongelukkigen. Laten wij de Heer danken voor deze kostbare gaven die ertoe uitnodigen de vreugde te ontdekken naaste te worden ten overstaan van de zwakte van de gewonde mensheid. Dankbaar denk ik aan de zovele vrijwilligers die iedere dag hun tijd eraan wijden om de tegenwoordigheid en nabijheid van God met hun toewijding te laten zien. Hun dienst is een echt werk van barmhartigheid, dat zeer veel mensen helpt tot de Kerk te naderen.

18. Het is het ogenblik om ruimte te laten aan de fantasie van de barmhartigheid om zeer veel nieuwe werken, vruchten van de genade, in het leven te roepen. De Kerk moet vandaag vertellen van de “vele andere tekenen” die Jezus heeft gedaan en die “niet zijn opgetekend” (Joh. 20, 30), opdat zij een veelzeggende uitdrukking zijn van de vruchtbaarheid van de liefde van Christus en van de gemeenschap die van Hem leeft. Er zijn meer dan tweeduizend jaar voorbijgegaan, maar de werken van barmhartigheid blijven de goedheid van God zichtbaar maken.

Ook vandaag lijden hele volken honger en dorst en hoeveel bezorgdheid wekken de beelden van kinderen die niets hebben om te eten. Massa's mensen blijven van het ene naar het andere land trekken op zoek naar voedsel, werk, huis en vrede. Ziekte in haar verschillende vormen is een voortdurende oorzaak van leed dat om hulp, bemoediging en steun vraagt. Gevangenis zijn plaatsen waar bij de vrijheidsstraf soms ook nog zware ontberingen komen die te wijten zijn aan onmenselijke levensomstandigheden. Analfabetisme is nog zeer verbreid en verhindert kinderen onderwijs te krijgen en stelt hen bloot aan nieuwe vormen van slavernij. De cultuur van tot het uiterste gedreven individualisme leidt, vooral in het westen, ertoe dat men het gevoel van solidariteit en verantwoordelijkheid jegens de ander verliest. God zelf blijft vandaag voor velen een onbekende; dat is de grootste armoede en de grootste belemmering voor de erkenning van de onschendbare waardigheid van het menselijk leven.

Kortom, de werken van lichamelijke en geestelijke barmhartigheid vormen tot in onze dagen een bewijs van de grote en positieve invloed van

de barmhartigheid als *maatschappelijke waarde*. Zij zet er immers toe aan de mouwen op te stropen om miljoenen mensen die onze broeders en zusters zijn en met ons geroepen zijn een “betrouwbare stad” te bouwen,¹⁹ hun waardigheid terug te geven.

19. Zeer veel concrete tekenen van barmhartigheid zijn er gedurende dit Heilig Jaar verwezenlijkt. Gemeenschappen, gezinnen en individuele gelovigen hebben de vreugde van het samen delen en de schoonheid van de solidariteit opnieuw ontdekt. En toch is dat niet voldoende. De wereld blijft nieuwe vormen van geestelijke en materiële armoede voortbrengen die de waardigheid van de persoon bedreigen. Daarom moet de Kerk altijd waakzaam zijn en bereid om nieuwe werken van barmhartigheid te onderscheiden en deze met edelmoedigheid en enthousiasme te verwezenlijken.

Laten wij derhalve alles in het werk stellen om concreet vorm te geven aan de naastenliefde en tegelijkertijd op een intelligente manier de werken van barmhartigheid te beoefenen. Dit laatste houdt een inclusief handelen in; hierdoor heeft het de neiging zich te verbreiden als een olievlek en kent het geen grenzen. En in deze zin zijn wij geroepen de werken van barmhartigheid die wij al zo lang kennen, een nieuw uiterlijk te geven. De barmhartigheid kent immers geen maat; zij gaat steeds verder, is vruchtbaar. Zij is als de gist die de bloem doet gisten (vgl. Mat. 13, 33) en als een mosterdzaadje dat een boom wordt (vgl. Luc. 13, 19).

Laten wij bijvoorbeeld alleen maar eens denken aan het werk van lichamelijke barmhartigheid *de naakten kleden* (vgl. Mat. 25, 36.38.43.44). Dit brengt ons terug naar het begin, de hof van Eden, toen Adam en Eva ontdekten dat ze naakt waren en, toen de Heer naderde, zich schaamden en zich verborgen (vgl. Gen. 3, 7-8). Wij weten dat de Heer hen strafte, maar Hij “maakte kleren van huiden voor de man en zijn vrouw en Hij deed hun die aan” (Gen. 3, 21). De schaamte wordt overwonnen en de waardigheid hersteld.

Laten wij ook de blik richten op Jezus op Golgota. De Zoon van God aan het kruis is naakt; door de soldaten is er om zijn tuniek gedobbelde en deze is door hen meegenomen (vgl. Joh. 19, 23-24). Hij heeft niets meer. Op het kruis openbaart zich tot het uiterste hoezeer Jezus deelt met hen die hun

¹⁹ Encycl. *Lumen fidei*, 50.

waardigheid hebben verloren, omdat zij van het noodzakelijke zijn beroofd. Zoals de Kerk geroepen is het “kleed van Christus”²⁰ te zijn om haar Heer weer te kleden, zo is zij verplicht solidair te zijn met de naakten van de aarde, opdat zij de waardigheid waarvan zij beroofd zijn, weer terugkrijgen. “Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed” (Mat. 25, 36) verplicht ons daarom de blik niet af te wenden van de nieuwe vormen van armoede en marginalisering die mensen verhindert waardig te leven.

Geen werk hebben en geen eerlijk loon ontvangen; geen huis kunnen hebben of een land waar men kan wonen; gediscrimineerd worden om geloof, ras, maatschappelijke status...: dit en vele andere zijn toestanden die de waardigheid van de persoon bedreigen, waarop het barmhartig handelen van christenen vooral met waakzaamheid en solidariteit reageert. Hoeveel situaties zijn er vandaag de dag nog waarin wij de mensen hun waardigheid kunnen teruggeven en voor hen een menselijk leven mogelijk kunnen maken! Denken wij alleen maar aan zoveel kinderen die allerlei geweld ondergaan dat hen van hun levensvreugde berooft. Hun droevige en gedesoriënteerde blik is in mijn geest geprent; zij vragen onze hulp om te worden bevrijd van de slavernijen van de hedendaagse wereld. Deze kinderen zijn de jongeren van morgen; hoe bereiden wij hen erop voor met waardigheid en verantwoordelijkheid te leven? Met welke hoop kunnen zij hun heden en hun toekomst onder ogen zien?

Het *maatschappelijk karakter* van de barmhartigheid vereist dat men niet werkeloos toeziet en onverschilligheid en hypocrisie verjaagt, opdat plannen en projecten geen dode letter blijven. Moge de Heilige Geest ons helpen altijd bereid te zijn om daadwerkelijk en belangeloos onze bijdrage aan te bieden, opdat gerechtigheid en een waardig leven geen gelegenhedswaarden blijven, maar het concrete engagement zijn van wie getuigen wil van de aanwezigheid van het Rijk Gods.

20. Wij zijn geroepen een *cultuur van de barmhartigheid* te doen groeien die gebaseerd is op de herontdekking van de ontmoeting met anderen: een cultuur waarin niemand met onverschilligheid naar de ander kijkt of de blik afwendt, wanneer hij het leed van zijn broeders en zusters ziet. *De werken van barmhartigheid zijn “ambachtelijk”*: geen enkel daarvan is

20 Vgl. Cyprianus, *De eenheid van de katholieke Kerk*, 7.

gelijk aan het andere; onze handen kunnen ze op duizenden manieren vormen, en ook al is God, die ertoe inspireert, één en is ook de “materie” waarvan ze gemaakt zijn, - namelijk de barmhartigheid zelf -, één, elk krijgt een andere vorm.

De werken van barmhartigheid raken immers heel het leven van een persoon. Daarom kunnen wij een ware culturele revolutie in het leven roepen door uit te gaan van de eenvoud van gebaren die lichaam en geest weten te bereiken, dat wil zeggen het leven van de persoon. Het is een engagement dat de christelijke gemeenschap zich eigen kan maken, in het bewustzijn dat het Woord van de Heer haar altijd roept om uit te treden uit de onverschilligheid en het individualisme waarin men geneigd is zich op te sluiten om een gemakkelijk bestaan zonder problemen te leiden. “De armen hebt gij altijd bij u” (Joh. 12, 8), zegt Jezus tegen zijn leerlingen. Er zijn geen alibi's die een gebrek aan engagement kunnen rechtvaardigen, wanneer wij weten dat Hij zich met ieder van hen heeft vereenzelvigd.

De cultuur van de barmhartigheid wordt gevormd in het voortdurende gebed, in een zich volgzzaam openen voor de werking van de Geest, in de vertrouwde met het leven van de heiligen en een concreet de armen nabij zijn. Het is een dringende uitnodiging om niet mis te verstaan waar het van beslissend belang is zich te engageren. De verleiding om te doen aan de “theorie van de barmhartigheid” wordt overwonnen in de mate dat deze ons dagelijks leven van deelname en samen delen wordt. Overigens zouden wij nooit de woorden moeten vergeten waarmee de apostel Paulus, wanneer hij vertelt over zijn ontmoeting met Petrus, Jacobus en Johannes na zijn bekering, de aandacht vestigt op een wezenlijk aspect van zijn zending en heel het christelijk leven: “Ze verzochten alleen om de armen te gedenken, en dit is juist hetgeen waarvoor ik moeite gedaan heb” (Gal. 2, 10). Wij mogen de armen niet vergeten: het is een uitnodiging die actueler is dan ooit en die zich aandient vanwege de evangelische evidentie ervan.

21. Moge de ervaring van het Heilig Jaar ons de woorden inprenten van de apostel Petrus: “Eens was u van de barmhartigheid uitgesloten, maar nu hebt u barmhartigheid ontvangen” (1 Petr. 2, 10). Laten wij wat wij hebben

gekregen, niet jaloers voor onszelf houden; laten wij dat weten te delen met de broeders en zusters die lijden, opdat zij gesteund worden door de kracht van de barmhartigheid van de Vader. Mogen onze gemeenschappen zich openstellen om hen te bereiken die op hun gebied leven, opdat allen de liefkozing van God door het getuigenis van de gelovigen bereikt.

Dit is de tijd van de barmhartigheid. Iedere dag van onze tocht wordt getekend door de tegenwoordigheid van God, die onze stappen leidt met de kracht van de genade die de Geest in het hart stort om het te vormen en in staat te stellen lief te hebben. *Het is de tijd van de barmhartigheid* voor allen en voor ieder, opdat niemand kan denken dat hij vreemd is aan de nabijheid van God en de macht van zijn tederheid. *Het is de tijd van de barmhartigheid*, opdat allen die zwak en weerloos, ver weg en alleen zijn, de aanwezigheid van broeders en zusters die hen in de nood steunen, kunnen benutten. *Het is de tijd van de barmhartigheid*, opdat de armen de respectvolle, maar attente blik op zich gericht voelen van hen die, na de onverschilligheid te hebben overwonnen, het wezenlijke van het leven ontdekken. *Het is de tijd van de barmhartigheid*, opdat iedere zondaar niet moe wordt vergeving te vragen en de hand van de Vader te voelen, die mensen altijd verwelkomt en tegen zich aandrukt.

In het licht van het “Heilig Jaar van de maatschappelijk buitengesloten mensen” heb ik, terwijl in alle kathedralen en heiligdommen van de wereld de Deuren van de Barmhartigheid werden gesloten, aangevoeld dat men alsnog een concreet teken van dit bijzondere Heilige Jaar, in heel de Kerk bij de jaarlijkse terugkeer van de 33e zondag van de Tijd door het Jaar de *Wereld*dag van de armen moet vieren. Het zal de meest waardige voorbereiding zijn om het hoogfeest te beleven van Onze Heer Jezus Christus, Koning van het Heelal, die zich heeft vereenzelvigd met de kleinen en de armen en die ons zal oordelen naar de werken van barmhartigheid (vgl. Mat. 25, 31-46). Het zal een Dag zijn die de gemeenschappen en iedere gedoopte zal helpen na te denken over hoe de armoede in het hart van het evangelie staat, en over het feit dat, zolang Lazarus aan de deur van ons huis ligt (vgl. Luc. 16, 19-21), er nooit gerechtigheid of maatschappelijke vrede zal kunnen zijn. Deze Dag zal ook een echte vorm van nieuwe evangelisatie kunnen zijn (vgl. Mat. 11, 5), waarmee wij het gelaat van de Kerk

kunnen vernieuwen in haar voortdurend handelen van pastorale bekering om getuige te zijn van de barmhartigheid.

22. De barmhartige ogen van de heilige Moeder van God blijven altijd op ons gericht. Zij is de eerste die de weg opent en ons begeleidt in het getuigenis van liefde. De Moeder van Barmhartigheid brengt allen onder de bescherming van haar mantel bijeen, zoals de kunst haar vaak heeft willen afbeelden. Laten wij vertrouwen op haar moederlijke hulp en haar voortdurende aanwijzing volgen om te kijken naar Jezus, het stralend gelaat van de barmhartigheid van God.

*Gegeven te Rome bij Sint Pieter op 20 november,
Hoogfeest van Onze Heer Jezus Christus, Koning van het Heelal,
in het jaar des Heren 2016, het vierde van mijn pontificaat.*

Franciscus

BOODSCHAP VAN DE HEILIGE VADER FRANCISCUS WERELDDAG VAN DE ARMEN

*33e zondag van de Tijd door het jaar
19 november 2017*

Laten wij niet liefhebben met woorden, maar met daden

1. “Kinderen, wij moeten niet liefhebben met woorden en leuzen, maar met concrete daden” (1 Joh. 3,18). Deze woorden van de apostel Johannes brengen een opdracht tot uitdrukking die geen enkele christen mag negeren. De ernst waarmee de “beminde leerling” het gebod van Jezus tot aan onze dagen doorgeeft, wordt nog meer benadrukt door de tegenstelling waarop dit wijst tussen de “holle woorden” die wij vaak in de mond nemen, en de *concrete daden* waaraan wij geroepen zijn ons te meten. De liefde duldt geen alibi: wie wil liefhebben zoals Jezus heeft liefgehad, moet zich zijn voorbeeld eigen maken, vooral wanneer men geroepen is de armen lief te hebben. De wijze waarop de Zoon van God liefheeft, is welbekend en Johannes herinnert eraan in duidelijke bewoordingen. Zij is gebaseerd op twee dragende pijlers: God heeft als eerste liefgehad (vgl. 1 Joh. 4,10.19) en Hij heeft liefgehad door zichzelf geheel te geven, tot en met zijn eigen leven (vgl. 1 Joh. 3,16).

Een dergelijke liefde mag niet zonder antwoord blijven. Ook al is zij van één kant gekomen, dat wil zeggen zonder ook maar iets in ruil ervoor te vragen, toch zet zij het hart zozeer in vuur en vlam dat ieder zich ertoe aangezet voelt om haar te beantwoorden ondanks eigen beperkingen en zonden. En dit is mogelijk, als de genade van God, zijn barmhartige liefde wordt ontvangen, voor zover mogelijk, in ons hart, zodat zij onze wil en ook onze gevoelens beweegt tot liefde voor God zelf en voor de naaste.

Zo kan de barmhartigheid die om zo te zeggen opwelt uit het hart van de Drie-eenheid, ons leven in beweging zetten en medelijden en werken van barmhartigheid voortbrengen voor de broeders en zusters die in nood verkeren.

2. “Die roepen in nood, naar hen luistert de Heer” (Ps. 34,7: hier staat letterlijk: “Deze arme riep en de Heer luisterde naar hem” red.). De Kerk heeft van oudsher het belang van zo’n kreet begrepen. Wij hebben vanaf de eerste bladzijden van de Handelingen van de apostelen een groot getuigenis hiervan, daar waar Petrus vraagt om zeven mannen “vol van geest en wijsheid” (6,3) te kiezen om de dienst van de hulp aan de armen op zich te nemen. Dit is zeker een van de eerste tekenen waarmee de christengemeente zich presenteerde op het wereldtoneel: de dienst aan de armsten. Dit alles was voor haar mogelijk, omdat zij had begrepen dat het leven van de leerlingen van Jezus tot uitdrukking moest komen in een zodanige broederschap en solidariteit dat die beantwoordden aan het belangrijkste onderricht van de Meester, die had verkondigd dat de armen *zalig* en *erfgenamen* van het Rijk der hemelen (vgl. Mat. 5,3) zijn.

“Zij waren gewoon hun bezittingen en goederen te verkopen en die onder allen te verdelen naar ieders behoefte” (Hand. 2,45). Deze uitdrukking laat duidelijk de levendige bezorgdheid van de eerste christenen zien. De evangelist Lucas, de gewijde auteur die meer dan ieder ander ruimte heeft gemaakt voor de barmhartigheid, bedrijft in het geheel geen retoriek, wanneer hij de praktijk van het samen delen van de eerste gemeenschap beschrijft. Integendeel, wanneer hij hierover vertelt, wil hij tot de gelovigen van iedere generatie, en dus ook tot ons, spreken om ons te steunen in het getuigenis en ons handelen ten gunste van de meest behoeftigen aan te moedigen. Hetzelfde onderricht wordt met evenveel overtuiging gegeven door de apostel Jacobus, die in zijn brief krachtige en indringende uitdrukkingen gebruikt: “Luistert, lieve broeders: heeft God niet de armen naar de wereld uitgevoren om rijk te zijn in het geloof en erfgenamen van het koninkrijk dat Hij beloofd heeft aan wie Hem liefhebben. Maar gij hebt de arme veracht. Zijn het niet de rijken die u onderdrukken en u voor de

rechtbank slepen? [...] Broeders, wat baat het een mens dat hij geloof heeft, als hij geen daden kan laten zien? Kan zo'n geloof hem soms redden? Stel dat een broeder of zuster geen kleren heeft en niets om te eten, en iedereen van u zou zeggen: 'Geluk ermee! Houd u warm en eet maar goed,' en hij zou niets doen om in hun stoffelijke nood te voorzien - wat heeft dat voor zin? Zo is ook het geloof, op zichzelf genomen, zonder zich in daden te uiten, dood" (2,5-6.14-17).

3. Er zijn echter momenten geweest dat de christenen niet volledig hebben geluisterd naar deze oproep door zich te laten besmetten met een wereldse mentaliteit. Maar de Heilige Geest heeft niet opgehouden hen eraan te herinneren de blik strak gericht te houden op het wezenlijke. Hij heeft immers mannen en vrouwen doen opstaan die op verschillende wijzen hun leven hebben aangeboden ten dienste van de armen. Hoeveel bladzijden geschiedenis zijn er in deze tweeduizend jaar geschreven door christenen die in alle eenvoud en nederigheid en met de edelmoedige fantasie van de naastenliefde hun armste broeders en zusters hebben gediend!

Onder hen valt vooral het voorbeeld van Franciscus van Assisi op, dat door talrijke andere heilige mannen en vrouwen in de loop der eeuwen is gevolgd. Hij stelde zich niet tevreden met de lepralijders te *omarmen* en hun *een aalmoes* te geven, maar hij besloot naar Gubbio te gaan om bij hen *te zijn*. Hijzelf zag in deze ontmoeting de omslag van zijn bekering: "Toen ik in zonde leefde, leek het mij te bitter lepralijders te zien en de Heer zelf bracht mij onder hen en betoonde hun barmhartigheid. En toen ik mij van hen verwijderde, werd wat mij bitter leek, bij mij veranderd in zachtheid van ziel en lichaam" (*Test.* 1-3: *FF* 110). Dit getuigenis laat de omvormende kracht zien van de naastenliefde en de levensstijl van de christenen.

Laten wij niet aan de armen denken als alleen maar degenen voor wie eenmaal per week het vrijwilligerswerk iets goeds moet doen of nog minder: degenen voor wie geïmproviseerde gebaren van goede wil moeten worden gemaakt om het geweten gerust te stellen. Deze ervaringen, hoe

goed en nuttig ook om te sensibiliseren voor de noden van zoveel broeders en zusters en de ongerechtigheden die vaak de oorzaak ervan zijn, zouden moeten leiden tot een ware *ontmoeting* met de armen en ruimte moeten maken voor een *samen delen* dat een levensstijl wordt. In feite is het zo: het gebed, de weg van het leerlingchap en de bekering vinden in de naastenliefde die samen delen wordt, de bevestiging van hun evangelische authenticiteit. En uit deze levensstijl komen vreugde en gemoedsrust voort, omdat wij met onze eigen handen het *vlees van Christus* aanraken. Als wij werkelijk Christus willen ontmoeten, is het noodzakelijk dat wij zijn lichaam aanraken in het gewonde lichaam van de armen als antwoord op de sacramentele communie, ontvangen in de eucharistie. Het Lichaam van Christus, gebroken in de heilige eucharistie, laat zich door de gedeelde naastenliefde terugvinden in het gelaat en de persoon van de zwakste broeders en zusters. Nog steeds klinken de woorden van de heilige bisschop Chrysostomus actueel: “Als u het lichaam van Christus wilt eren, veracht het dan niet, wanneer het naakt is; eert de eucharistische Christus niet met zijden paramenten, terwijl u deze andere Christus die door koude en naaktheid wordt gekweld, buiten de tempel verwaarloost” (*Hom. in Matthaëum*, 50,3: PG 58).

Wij zijn daarom geroepen de hand uit te steken naar de armen, hen te ontmoeten, hen in de ogen te kijken, hen te omarmen om hun de warmte van de liefde die de cirkel van eenzaamheid verbreekt, te laten voelen. Hun hand die naar ons wordt uitgestoken, is ook een uitnodiging om buiten onze zekerheden en ons gemak te treden en de waarde te erkennen die de armoede op zich vormt.

4. Laten wij niet vergeten dat voor de leerlingen van Christus de armoede vóór alles een *roeping is om de arme Jezus te volgen*. Het is een weg achter Hem aan en met Hem, een weg die leidt naar de zaligheid van het Rijk der hemelen (vgl. Mat. 5,3; Luc. 6,20). Armoede betekent een nederig hart dat de eigen toestand van een beperkt en zondig schepsel weet te aanvaarden om de verleiding van almacht te overwinnen, die de illusie wekt onsterfelijk te zijn. Armoede is een houding van het hart die

verhindert aan geld te denken, aan een carrière, aan luxe als levensdoel en voorwaarde voor geluk. Het is juist de armoede die de voorwaarden schept om ondanks de eigen beperktheden de persoonlijke en maatschappelijke verantwoordelijkheden vrij op zich te nemen in vertrouwen op de nabijheid van God en gesteund door zijn genade. Armoede in deze zin is de maatstaf die het mogelijk maakt een juist gebruik van materiële goederen in te schatten en ook op een niet egoïstische en bezitterige wijze banden en gevoelens te beleven (vgl. *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 2545).

Laten wij ons daarom het voorbeeld van de heilige Franciscus, getuige van een echte armoede, eigen maken. Juist omdat hij de ogen op Christus gericht hield, wist hij Hem te herkennen en te dienen in de armen. Als wij daarom onze doeltreffende bijdrage willen aanbieden voor een verandering van de geschiedenis door een ware ontwikkeling tot stand te brengen, is het noodzakelijk dat wij luisteren naar de kreet van de armen en ons ervoor inzetten hen uit hun toestand van marginalisering te halen. Tegelijkertijd herinner ik de armen die in onze steden en gemeenschappen leven, eraan niet de zin voor de evangelische armoede te verliezen die zij in hun leven met zich meedragen.

5. Wij kennen de grote moeilijkheid die in de hedendaagse wereld naar voren komt om duidelijk de armoede te identificeren. En toch, zij stelt ons iedere dag vragen in duizenden gezichten, waarop we kunnen aflezen: leed, marginalisering, onderdrukking, geweld, martelingen en gevangenschap, oorlog, beroving van vrijheid en waardigheid, onwetendheid en analfabetisme, een noodsituatie op het gebied van de gezondheidszorg en het gebrek aan werk, mensenhandel en vormen van slavernij, ballingschap en ellende, gedwongen migratie. Armoede heeft het gezicht van vrouwen, mannen en kinderen die voor laaghartige belangen worden uitgebuit, vertrapt door de perverse logica van de macht en het geld. Wat voor een meedogenloze en eindeloze lijst is men gedwongen samen te stellen als het gaat om de armoede als vrucht van maatschappelijk onrecht, van morele ellende, van de hebzucht van weinigen en de algemeen geworden onverschilligheid!

Terwijl wij in onze dagen steeds meer de onbeschaamde rijkdom zien die zich opstapelt in de handen van enkele bevoorrechten, en die vaak gepaard gaat met illegaliteit en krenkende uitbuiting van de menselijke waardigheid, zien we helaas de aanstootgevende verbreiding van de armoede in heel de wereld in grote sectoren van de maatschappij. Ten opzichte van dit scenario kan men niet werkeloos blijven en nog minder hierin berusten. Het is nodig om met een nieuwe visie te antwoorden op de armoede die de ondernemingsgeest van zoveel jongeren belemmert en hen verhindert werk te vinden, op de armoede die de zin voor verantwoordelijkheid afstompt en ertoe leidt de voorkeur te geven aan afschuiven en het zoeken naar privileges, op de armoede die de gemeenschappelijke bronnen vergiftigt en de ruimte voor professionaliteit beperkt en zo afbreuk doet aan de verdienste van wie werkt en produceert.

Al deze armen - zoals de zalige Paulus VI graag zei - behoren “door evangelisch recht” tot de Kerk (*Toespraak bij de opening van de tweede zitting van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, 29 september 1963*) en verplichten tot een fundamentele keuze voor hen. Zalig daarom de handen die zich openen om de armen te ontvangen en hun te hulp te komen: het zijn de handen die hoop brengen. Zalig de handen die iedere barrière van cultuur, godsdienst en nationaliteit overwinnen door olie van vertroosting op de wonden van de mensheid te gieten. Zalig de handen die zich openen zonder iets in ruil daarvoor te vragen, zonder “als”, zonder “maar”, en zonder “misschien”: het zijn handen die op broeders en zusters de zegen van God doen neerdalen.

6. Aan het slot van het Jubileum van de Barmhartigheid heb ik de Kerk de *Werelddag van de Armen* willen aanbieden, opdat in heel de wereld de christelijke gemeenschappen steeds meer en beter een concreet teken worden van de liefde van Christus voor de laatsten en de meest behoeftigen. Ik wil dat aan de andere Werelddagen die door mijn voorgangers zijn ingesteld, deze dag wordt toegevoegd, die in het geheel ervan een completerend en buitengewoon evangelisch element inbrengt, namelijk, de voorkeur van Jezus voor de armen.

Ik nodig heel de Kerk en de mannen en vrouwen van goede wil uit op deze dag hun blik gericht te houden op allen die hun handen uitstrekken en om hulp schreeuwen en om onze solidariteit vragen. Het zijn onze broeders en zusters, geschapen en bemind door de ene hemelse Vader. Deze *Dag* wil op de eerste plaats de gelovigen ertoe aan zetten te reageren op de wegwerpcultuur en de cultuur van verspilling door zich de cultuur van de ontmoeting eigen te maken. Tegelijkertijd is de uitnodiging gericht tot allen, tot welke godsdienst zij ook behoren, om zich open te stellen voor het samen delen met de armen in iedere vorm van solidariteit, als concreet teken van broederschap. God heeft voor allen hemel en aarde geschapen; het zijn helaas de mensen die grenzen, muren en omheiningen hebben opgericht en daarmee de oorspronkelijke gave, die bestemd was voor de mensheid zonder enige uitsluiting, hebben verdraaid.

7. Ik wil dat de christelijke gemeenschappen in de week die voorafgaat aan de *Werelddag van de Armen*, die dit jaar 19 november zal zijn, de 33e zondag van de tijd door het jaar, zich ervoor inzetten om zeer veel ogenblikken van ontmoeting en vriendschap, solidariteit en concrete hulp te creëren. Zij zullen zo armen en vrijwilligers kunnen uitnodigen om samen deel te nemen aan de eucharistie van deze zondag, zodat de viering van het Hoogfeest van onze Heer Jezus Christus, Koning van het Heelal op de volgende zondag nog authentieker wordt. Het koningschap van Christus komt immers in heel zijn betekenis juist op Golgota naar voren, wanneer de Onschuldige, genageld aan het kruis, arm en verstoken van alles, de volheid van de liefde van God belichaamt en openbaart. Zijn volkomen overgave aan de Vader brengt zijn algehele armoede tot uitdrukking en maakt tegelijkertijd de macht van deze Liefde duidelijk, die Hem opwekt tot nieuw leven op de dag van Pasen.

Laten wij op deze zondag, als er armen in onze wijk leven die bescherming en hulp zoeken, tot hen naderen: het zal een gunstig ogenblik zijn om de God die wij zoeken, te ontmoeten. Laten wij hen overeenkomstig de leer van de Schrift (Gen. 18,3-5; Heb. 13,2) als bevoorrechte gasten aan onze tafel ontvangen; zij zullen leermeesters kunnen zijn die ons helpen

het geloof op een consequentere wijze te beleven. Met hun vertrouwen en bereidheid om hulp te ontvangen laten zij ons op een sobere en vaak vreugdevolle wijze zien, hoe doorslaggevend het is te leven van de essentie en ons te verlaten op de voorzienigheid van de Vader.

8. Laat aan de zovele concrete initiatieven die men op deze *Dag* zal kunnen verwezenlijken, steeds het *gebed* ten grondslag liggen. Laten wij niet vergeten dat het *Onze Vader* het gebed van de armen is. Het vragen om brood brengt immers tot uitdrukking het vertrouwen op God voor de eerste behoeften van ons leven. Alles wat Jezus ons heeft geleerd met dit gebed, wordt door de kreet van wie lijdt onder de ongewisheid van het bestaan en het gebrek aan het noodzakelijke, tot uitdrukking gebracht en samengevat. Aan de leerlingen die Jezus vroegen hen te leren bidden, heeft Hij geantwoord met de woorden van de armen die zich richten tot de ene Vader in wie allen zich als broeders en zusters herkennen. Het *Onze Vader* is een gebed dat zich in het meervoud uitdrukt: het brood dat men vraagt is “ons brood”, en dat brengt samen delen, deelname en gemeenschaps-lijke verantwoordelijkheid met zich mee. In dit gebed erkennen wij allen de eis iedere vorm van egoïsme te overwinnen om te naderen tot de vreugde van wederzijdse opvang.

9. Ik vraag aan mijn broeders in het bisschopsambt, de priesters, de diakens - die als roeping de zending hebben van de ondersteuning van de armen -, aan de gewijde personen, de verenigingen, de bewegingen en aan de uitgestrekte wereld van het vrijwilligerswerk om zich ervoor in te zetten dat met deze *Werelddag van de Armen* een traditie wordt ingesteld die een concrete bijdrage is aan de evangelisatie in de wereld van vandaag.

Moge deze nieuwe *Werelddag* een sterke oproep aan ons gelovig geweten zijn om steeds meer ervan overtuigd te zijn dat delen met de armen het ons mogelijk maakt het evangelie in zijn diepste waarheid te begrijpen. De armen zijn geen probleem: zij zijn een bron waaruit men kan putten om de essentie van het evangelie te aanvaarden en te beleven.

Uit het Vaticaan, 13 juni 2017
Gedachtenis van de Heilige Antonius van Padua

Franciscus

80 - KERKELIJKE DOCUMENTATIENR. 1 / 2017

Hoofdstuk 2

COMMISSIE VOOR DE RELIGIEUZE BETREKKINGEN MET DE JODEN

“WANT GOD KENT GEEN BEROUW OVER ZIJN GENADEGAVEN OF ZIJN ROEPING” (ROM. 11, 29)

Een reflectie op theologische vraagstukken aangaande Katholiek-Joodse relaties bij gelegenheid van het 50 jarig jubileum van 'Nostra aetate' (nr. 4).

Inhoud

- 1 Een beknopte geschiedenis van de impact van 'Nostra aetate' (nr. 4) in de afgelopen 50 jaar
- 2 De bijzondere theologische status van de Joods-Katholieke dialoog
- 3 Openbaring in de geschiedenis als 'Woord van God' in het Jodendom en het christendom
- 4 De relatie tussen het Oude en het Nieuwe Testament en het Oude en het Nieuwe verbond
- 5 De universaliteit van de verlossing in Jezus Christus en Gods voortdurende verbintenis met Israël
- 6 Het mandaat van de Kerk om het evangelie te prediken in relatie tot het Jodendom
- 7 De doelstellingen van dialoog met het Jodendom

Inleiding

Vijftig jaar geleden is de verklaring ‘Nostra aetate’ van het Tweede Vaticaans Concilie afgekondigd. Het vierde artikel hiervan plaatst de relatie tussen de Katholieke Kerk en het Joodse volk in een nieuw theologisch kader. De volgende reflecties hebben als doel met dankbaarheid terug te kijken op wat in de laatste decennia is bereikt binnen de Joods-Katholieke relatie en willen tegelijkertijd een nieuwe stimulans voor de toekomst bieden. Opnieuw benadrukken we de unieke status van deze relatie binnen het bredere thema van de interreligieuze dialoog en bespreken we bepaalde theologische vraagstukken nader. Het gaat hierbij om zaken als de relevantie van openbaring, de relatie tussen het Oude en het Nieuwe Verbond, de relatie tussen de universaliteit van de verlossing in Jezus Christus, de bevestiging dat de verbintenis van God met Israël nooit is herroepen en het mandaat van de Kerk om het evangelie te prediken in relatie tot het Jodendom.

Dit document presenteert katholieke reflecties op deze vragen en plaatst ze in een theologische context, om zodoende hun waarde voor leden van beide geloofstradities te verdiepen.

Deze tekst is geen document van het leerambt of het leergezag van de Katholieke Kerk, maar een reflectie, opgesteld door de Commissie voor de Religieuze Betrekkingen met de Joden, omtrent theologische vraagstukken die zijn opgekomen sinds het Tweede Vaticaans Concilie. Het is bedoeld als uitgangspunt voor verdere theologische overwegingen met het oog op het verrijken en intensiveren van de theologische dimensie binnen de Joods-Katholieke dialoog.

1 Een beknopte geschiedenis van de impact van ‘Nostra aetate’ (nr. 4) in de afgelopen 50 jaar

1. ‘Nostra aetate’ (nr. 4) wordt terecht gerekend tot de categorie documenten van het Tweede Vaticaans Concilie die van grote invloed zijn geweest op de nieuwe richting die de Katholieke Kerk sindsdien heeft

ingeslagen. Deze verschuiving in de relaties van de Kerk met het Joodse volk en het Jodendom wordt slechts duidelijk wanneer we bedenken dat er voorheen bij beide partijen grote reserves bestonden, deels vanwege de geschiedenis van het christendom waarbinnen discriminatie van Joden en zelfs pogingen tot gedwongen bekering een rol speelden (vgl. 'Evangelii gaudium', 248). De achtergrond van deze complexe band bestaat onder andere in een asymmetrische relatie: als minderheid werden de Joden vaak geconfronteerd met en waren zij afhankelijk van een christelijke meerderheid. De donkere en verschrikkelijke schaduw van de Sjoa die tijdens de naziperiode over Europa hing, heeft de Kerk er toe aangezet opnieuw over haar band met het Joodse volk na te denken.

2. De fundamentele waardering voor het Jodendom zoals weergegeven in 'Nostra aetate' (nr. 4) maakte het mogelijk dat gemeenschappen die eerder sceptisch tegenover elkaar stonden - stap voor stap en in de loop der jaren - betrouwbare bondgenoten en zelfs goede vrienden geworden zijn die in staat zijn samen crises te doorstaan en op een positieve manier conflicten te beslechten. Het vierde artikel van 'Nostra aetate' wordt daarbij erkend als de solide basis voor de verbetering van de relatie tussen katholieken en Joden.

3. Voor de praktische implementatie van 'Nostra aetate' (nr. 4) werd op 22 oktober 1974 door de zalige paus Paulus VI de Commissie voor de Religieuze Betrekkingen met de Joden ingesteld. Hoewel zij organisatorisch verbonden is met de Raad tot Bevordering van de Eenheid van de Christenen, kan deze commissie zelfstandig optreden en heeft men haar de taak toevertrouwd om de religieuze dialoog met het Jodendom te begeleiden en te stimuleren. Vanuit theologisch oogpunt bezien is het zinvol dat deze commissie nauw verbonden is met de Raad ter Bevordering van de Eenheid van de Christenen, aangezien de scheiding tussen Synagoge en Kerk gezien kan worden als de eerste en meest verregaande breuk binnen het uitverkoren volk.

4. Binnen een jaar na oprichting, op 1 december 1974, publiceerde de Commissie van de Heilige Stoel haar eerste officiële document, getiteld ‘Richtlijnen en suggesties voor de toepassing van de Concilieverklaring ‘Nostra aetate’ (nr. 4)’. De cruciale en nieuwe focus van dit document ligt op het leren kennen van het Jodendom zoals dat zichzelf definieert, op het uiten van de grote waardering die het christendom heeft voor het Jodendom en op het benadrukken van het belang dat een dialoog met de Joden heeft voor de Katholieke Kerk. Zoals in het document staat: “Praktisch moeten dus in het bijzonder de christenen trachten beter de fundamentele bestanddelen van de joodse religieuze traditie te begrijpen en de wezenlijke karakteristieken leren waarmee de joden zelf zich in het licht van hun actuele religieuze werkelijkheid bepalen” (zie Voorwoord 1974). Het behoort tot het wezen van de Kerk dat zij getuigenis aflegt van haar geloof in Jezus Christus. Op basis van dit getuigenis biedt het document een reflectie op het specifieke karakter van de dialoog van de Kerk met het Jodendom. In de tekst wordt verwezen naar de wortels van de christelijke liturgie in haar Joodse betekenis-horizon, worden nieuwe mogelijkheden geschetst voor toenadering op het gebied van onderwijs, opvoeding en opleiding, en worden er suggesties gedaan voor gezamenlijke inspanningen op sociaal gebied.

5. Elf jaar later, op 24 juni 1985, publiceerde de Commissie van de Heilige Stoel een tweede document, getiteld ‘Over de juiste presentatie van de joden en het Jodendom in prediking en catechese binnen de Rooms-Katholieke Kerk’. Dit document kenmerkt zich door een sterkere theologisch-exegetisch oriëntatie, in zoverre het reflecteert op de relatie tussen het Oude en het Nieuwe Testament en de Joodse wortels van het christelijke geloof aantoonde. Dat geldt ook voor de manier waarop het ‘de Joden’ in het Nieuwe Testament beschrijft en verklaart, hoe het op de gemeenschappelijke elementen in de liturgie wijst, vooral in de grote vieringen van het kerkelijk jaar, en kort ingaat op de historische relatie tussen Jodendom en christendom. Wat betreft het ‘land van de voorvaders’ benadrukt het document dat “christenen worden uitgenodigd tot begrip voor deze godsdienstige verbondenheid die geworteld is in de Bijbelse

traditie, zonder echter enige bijzondere religieuze interpretatie van deze band tot de hunne te maken (...). Het bestaan van de staat Israël en zijn politieke keuzes moet niet worden beschouwd in een perspectief dat in zich godsdienstig is, maar in zijn relatie tot de gewone beginselen van het internationaal recht.” Het voortbestaan van [het volk] Israël dient echter te worden gezien als een “historisch feit en een teken dat dient te worden verklaard binnen Gods plan” (VI,1).

6. Op 16 maart 1998 presenteerde de Commissie voor de Religieuze Relaties met de Joden een derde document aan het publiek. Dit document betreft de Shoah en draagt de titel ‘Wij herinneren ons. Een beschouwing over de Shoah’. In deze tekst wordt een hard maar juist oordeel geveld, namelijk dat de balans in de 2000 jaar oude relatie tussen Joden en christenen helaas een negatieve is. Het herinnert aan de houding van christenen ten aanzien van het antisemitisme van de nationaalsocialisten en benadrukt de plicht van de christenen om de menselijke catastrofe van de Sjoa te blijven gedenken. In een brief aan het begin van deze verklaring geeft de heilige paus Johannes Paulus II uiting aan zijn hoop dat dit document daadwerkelijk “zal helpen om de wonden van misverstanden en ongerechtigheden uit het verleden te helen. Moge het ervoor zorgen dat de herinnering zijn onontbeerlijke plaats zal innemen bij de bouw van een toekomst waarin het onuitsprekelijke onrecht van de Shoah nooit meer mogelijk zal zijn.”

7. In de reeks documenten uitgegeven door de Heilige Stoel moet melding gemaakt worden van de tekst van de Pauselijke Bijbelcommissie van 24 mei 2001, die expliciet gewijd is aan de Joods-Katholieke dialoog: ‘Het Joodse volk en zijn Heilige Geschriften in de christelijke Bijbel’. Deze tekst vormt het belangrijkste exegetische en theologische document van de Joods-Katholieke dialoog en bevat een schat aan gemeenschappelijke thema’s die hun basis hebben in de geschriften van het Jodendom en christendom. De Heilige Geschriften van het Joodse volk worden beschouwd als een “fundamenteel onderdeel van de christelijke Bijbel”. De tekst bespreekt de fundamentele thema’s van de Heilige Geschriften van

het Joodse volk en hun opname in het geloof in Christus. De manier waarop Joden in het Nieuwe Testament worden voorgesteld, wordt gedetailleerd beschreven.

8. Teksten en documenten, hoe belangrijk ook, kunnen persoonlijke ontmoetingen en de dialoog van mens tot mens niet vervangen. Terwijl onder de zalige paus Paulus VI de eerste stappen in de Joods-Katholieke dialoog werden gezet, was het de heilige Paus Johannes Paulus II die erin slaagde deze dialoog te stimuleren en te verdiepen door overtuigende gebaren richting het Joodse volk. Hij was de eerste paus die een bezoek bracht aan het voormalige concentratiekamp Auschwitz-Birkenau om daar te bidden voor de slachtoffers van de Shoah. Tevens bezocht hij de synagoge in Rome om zijn solidariteit met de Joodse gemeenschap uit te drukken. In de context van een historische pelgrimage naar het Heilig Land was hij ook de gast van de staat Israël, waar hij deelnam aan interreligieuze ontmoetingen, een bezoek bracht aan beide opperrabbijnen en bad bij de Westelijke Muur. Keer op keer ontmoette hij Joodse groeperingen, in het Vaticaan of tijdens zijn vele apostolische reizen. Evenzo was Benedictus XVI, al voor zijn verkiezing tot paus, betrokken bij de Joods-katholieke dialoog door het geven van een serie lezingen over belangrijke theologische beschouwingen ten aanzien van de relatie tussen het Oude en het Nieuwe Verbond en de Synagoge en de Kerk. Na zijn verkiezing, tredend in de voetsporen van de heilige paus Johannes Paulus II, stimuleerde hij deze dialoog op zijn eigen manier, namelijk door diezelfde gebaren te versterken en door met kracht van woorden zijn waardering voor het Jodendom uit te spreken. Als aartsbisschop van Buenos Aires zette kardinaal Jorge Mario Bergoglio zich zeer in voor het versterken van de Joods-Katholieke dialoog en had hij onder de Joden in Argentinië vele vrienden. Nu, als paus, blijft hij op internationaal niveau werken aan de intensivering van de dialoog met het Jodendom door middel van vele vriendschappelijke ontmoetingen. Een van de eerste van zulke ontmoetingen vond plaats in mei 2014 in Israël, waar hij een ontmoeting had met de twee opperrabbijnen, een bezoek bracht aan de Westelijke Muur, en in Yad Vashem bad voor de slachtoffers van de Shoah.

9. Al voor de oprichting van de Commissie van de Heilige Stoel waren er via het toenmalige Secretariaat voor de Bevordering van de Eenheid der Christenen contacten en verbindingen met verschillende Joodse organisaties. Vanwege het veelzijdige karakter van het Jodendom en het ontbreken van een centrale organisatie binnen het Jodendom stond de Katholieke Kerk voor de uitdaging te bepalen met wie men het gesprek zou voeren. Het was immers onmogelijk om afzonderlijke en onafhankelijke bilaterale gesprekken te voeren met alle Joodse groeperingen en organisaties die zich bereid verklaarden tot een dialoog. Om dit probleem te verhelpen namen Joodse organisaties de suggestie van de Katholieke Kerk over om voor de dialoog één aparte organisatie op te richten. Het Internationaal Joods Comité voor Interreligieuze Consultaties (IJCIC) is de officiële Joodse vertegenwoordiger voor de Commissie Religieuze Relaties met de Joden van de Heilige Stoel.

10. Het IJCIC begon zijn werk in 1970, en een jaar later werd de eerste gezamenlijke conferentie georganiseerd in Parijs. De conferenties, die sindsdien regelmatig worden gehouden, vallen onder de verantwoordelijkheid van het International Catholic-Jewish Liaison Committee (ILC). Zij geven vorm aan de samenwerking tussen het IJCIC en de Commissie van de Heilige Stoel. Wederom in Parijs kon het IJCIC in februari 2011 dankbaar terugkijken op veertig jaar institutionele dialoog. In deze veertig jaar heeft zich veel ontwikkeld: uit de confrontatie van voorheen is een succesvolle samenwerking gegroeid. Het vroegere conflictpotentieel is een positief conflictmanagement geworden, en de vroegere gespannen co-existentie is vervangen door een vruchtbare gemeenschappelijkheid die tegen een stootje kan. De vriendschappen die in die tijd zijn ontstaan, zijn stabiel gebleken, waardoor het mogelijk is geworden om controversiële onderwerpen aan te snijden zonder het risico blijvende schade toe te brengen aan de dialoog. Dit is des te meer noodzakelijk aangezien de dialoog in de afgelopen decennia niet altijd zonder spanningen was. Over het algemeen kan men echter met waardering opmerken dat in de Joods-Katholieke dialoog, vooral sinds de ingang van het nieuwe millennium, intensieve inspanningen zijn geleverd om openlijk en op een positieve manier met

ontstane meningsverschillen en conflicten om te gaan. Op deze manier zijn de wederzijdse relaties sterker geworden.

11. Naast de dialoog met het IJCIC dient ook het geïnstitutionaliseerde gesprek met het opperrabbinaat van Israël genoemd te worden. Dit is de vrucht van de ontmoeting van de heilige paus Johannes Paulus II met beide opperrabbijnen in Jeruzalem tijdens zijn bezoek aan Israël in maart 2000. De eerste ontmoeting werd georganiseerd in juni 2002 in Jeruzalem, waarna zulke bijeenkomsten jaarlijks hebben plaatsgehad, afwisselend in Rome en Jeruzalem. De twee delegaties zijn relatief klein, zodat er mogelijkheid is tot zeer persoonlijke en intensieve discussies over verschillende onderwerpen, zoals de heiligheid van het menselijk leven, de status van de familie, het belang van de heilige Geschriften voor het leven in de maatschappij, de godsdienstvrijheid, de ethische grondslagen van het menselijk handelen, de ecologische uitdaging, de relatie tussen seculiere en religieuze autoriteiten, en de essentiële kwaliteiten van een religieus leiderschap in de seculiere maatschappij. Het feit dat de katholieke vertegenwoordigers die aan de bijeenkomsten deelnemen bisschoppen en priesters zijn en dat de Joodse vertegenwoordigers vrijwel uitsluitend rabbijnen zijn, laat toe dat de betreffende onderwerpen ook vanuit een religieus perspectief bekeken kunnen worden. De dialoog met het opperrabbinaat van Israël heeft in dat opzicht een opener relatie tussen het Orthodoxe Jodendom en de Katholiek Kerk op wereldniveau mogelijk gemaakt. Na iedere bijeenkomst wordt een gezamenlijke verklaring gepubliceerd, die telkens getuigt van de rijkdom van het gemeenschappelijke spirituele erfgoed van het Jodendom en christendom en benoemt welke waardevolle schatten nog opgegraven kunnen worden. Bij het opmaken van de balans van meer dan tien jaar dialoog kunnen we met dankbaarheid vaststellen dat er een sterke vriendschap uit is voortgekomen, die een stevige basis voor de toekomst vormt.

12. De inspanningen van de Commissie van de Heilige Stoel voor de Religieuze Betrekkingen met de Joden kunnen uiteraard niet worden beperkt tot deze twee geïnstitutionaliseerde dialogen. De Commissie wil

graag open staan voor alle stromingen binnen het Jodendom en contact onderhouden met alle Joodse groeperingen en organisaties die streven naar een band met de Heilige Stoel. Van Joodse zijde toont men een bijzondere interesse voor audiënties met de paus, die altijd door de Commissie worden voorbereid. Naast directe contacten met het Jodendom streeft de Commissie van de Heilige Stoel er ook naar om binnen de Katholieke Kerk mogelijkheden te scheppen voor dialoog met het Jodendom en om samen te werken met individuele bisschoppenconferenties, teneinde hen op lokaal niveau te ondersteunen in het stimuleren van de Joods-Katholieke dialoog. De introductie van de ‘Dag van het Jodendom’ in enkele Europese landen is hier een goed voorbeeld van.

13. In de laatste decennia hebben zowel de ‘dialoog ad extra’ als de ‘dialoog ad intra’ geleid tot het steeds duidelijker wordende bewustzijn dat christenen en Joden onherroepelijk onderling afhankelijk zijn en dat de dialoog tussen hen – vanuit de theologie gezien – een plicht is en geen kwestie van willekeur. Joden en christenen kunnen elkaar verrijken in wederzijdse vriendschap. Zonder haar Joodse wortels loopt de Kerk gevaar om haar soteriologische verankering in de heilsgeschiedenis te verliezen en zou zij kunnen afglijden naar een uiteindelijk onhistorische Gnosis. Paus Franciscus stelt: “hoewel sommige christelijke overtuigingen voor het Jodendom onaanvaardbaar zijn, en de Kerk er niet van kan afzien Jezus te verkondigen als Heer en Messias, bestaat er een rijke complementariteit, die het ons mogelijk maakt samen de teksten van de Hebreeuwse Bijbel te lezen en elkaar te helpen de rijkdommen van het Woord te doorgronden. Ook kunnen wij veel ethische overtuigingen delen evenals de gemeenschappelijke zorg voor de gerechtigheid en de ontwikkeling van de volken” (‘Evangelii gaudium’, 249).

2 De theologisch bijzondere plaats van de Joods-Katholieke dialoog

14. De dialoog met het Jodendom is voor christenen iets bijzonders, aangezien het christendom Joodse wortels bezit die de relatie tussen de twee op unieke wijze bepalen (vgl. 'Evangelii gaudium', 247). Ondanks de historische breuk en de pijnlijke conflicten die hieruit zijn voortgekomen, blijft de Kerk zich bewust van haar continuïteit met Israël. Het Jodendom moet niet eenvoudigweg worden beschouwd als een andere religie; in plaats daarvan zijn de Joden onze "oudere broeders" (de heilige paus Johannes Paulus II), onze "vaderen in het geloof" (Benedictus XVI). Jezus was een Jood, was thuis in de Joodse traditie van zijn tijd en was op beslissende wijze gevormd door dit religieuze milieu (vgl. 'Ecclesia in Medio Oriente', 20). De eerste volgelingen die zich rond hem verzamelden hadden dezelfde achtergrond en werden in hun dagelijks leven gedefinieerd door dezelfde Joodse traditie. In zijn unieke relatie tot zijn hemelse Vader was Jezus boven alles vastbesloten om de komst van het Koninkrijk van God te verkondigen. "De tijd is rijp en het Koninkrijk van God is ophanden. Bekeert u! Heb geloof in de goede boodschap" (Marc. 1, 15). Binnen het Jodendom bestonden vele, zeer verschillende ideeën omtrent de vraag hoe het Koninkrijk Gods gerealiseerd zou worden. Jezus' centrale boodschap aangaande het Koninkrijk Gods komt echter overeen met verschillende Joodse stromingen uit zijn tijd. Men kan het onderricht van Jezus of diens leerlingen niet begrijpen zonder het te plaatsen binnen zijn Joodse horizon en in de context van de levende traditie van Israël. Men zou zijn leer zelfs nog minder begrijpen als men die tegenover deze traditie zou plaatsten. In zijn tijd zagen niet weinig Joden in Jezus de komst van een 'nieuwe Mozes', de beloofde Christus (Messias). Niettemin ontketende zijn komst een drama waarvan de gevolgen tot op heden voelbaar zijn. Volledig mens, een Jood van zijn tijd, afstammeling van Abraham, zoon van David, gevormd door de hele traditie van Israël, erfgenaam van de profeten, staat Jezus in continuïteit met zijn volk en diens geschiedenis. Aan de andere kant, in het licht van het christelijk geloof, is Jezus zelf God - de Zoon - en overstijgt Hij tijd, geschiedenis en zelfs de aardse werkelijk-

heid. De gemeenschap van hen die in Hem geloven belijdt zijn goddelijkheid (vgl. Fil. 2, 6-11). In die zin wordt hij gezien in discontinuïteit met de geschiedenis die zijn komst had voorbereid. Vanuit het perspectief van het christelijke geloof vervult hij de opdracht en verwachting van Israël op een volmaakte manier. Tegelijkertijd echter overwint en overstijgt hij deze op eschatologische wijze. Dit vormt het fundamentele verschil tussen Jodendom en christendom: hoe de figuur van Jezus gewaardeerd moet worden. Joden kunnen Jezus zien als behorend tot hun volk, als een Joodse leraar die zich op een bijzondere manier geroepen voelde het Koninkrijk Gods te verkondigen. Dat met Hem zelf als vertegenwoordiger van God dit Koninkrijk Gods gekomen is, staat buiten de Joodse verwachtingshorizon. Het conflict tussen Jezus en de Joodse autoriteiten van zijn tijd is uiteindelijk geen kwestie van een individuele overtreding van de wet, maar van Jezus die zegt te handelen met goddelijke autoriteit. De figuur van Jezus is en blijft dus voor Joden altijd het 'struikelblok', het centrale pijnpunt in de Joods-Katholieke dialoog. Vanuit theologisch perspectief dienen christenen zich voor hun eigen zelfverstaan te zien in relatie tot het Jodendom van Jezus' tijd en ook, tot op zekere hoogte, tot het Jodendom dat zich in de loop der eeuwen daaruit ontwikkeld heeft. Gegeven de Joodse herkomst van Jezus is het vertrouwd raken met het Jodendom voor christenen hoe dan ook onontbeerlijk. In de loop van de geschiedenis hebben Jodendom en christendom elkaar over en weer beïnvloed.

15. De dialoog tussen Joden en christenen kan slechts bij wijze van analogie een 'interreligieuze dialoog' worden genoemd, dat wil zeggen een dialoog tussen twee intrinsiek verschillende en afzonderlijke religies. Het is niet zo, dat hier twee fundamenteel verschillende religies tegenover elkaar staan, die zich geheel onafhankelijk van elkaar ontwikkeld hebben. De bodem die zowel Joden als christenen heeft gevoed, is het Jodendom uit de tijd van Jezus, waaruit niet alleen het christendom maar ook, na de verwoesting van de tempel in het jaar 70, het na-Bijbelse rabbijnse Jodendom is voortgekomen. Vanaf toen moest het Jodendom het zonder de offerdienst doen en moest het in zijn verdere ontwikkeling exclusief steunen op gebed en de interpretatie van zowel de geschreven als gesproken

Goddelijke openbaring. Zodoende hebben Joden en christenen dezelfde moeder en kunnen zij als het ware gezien worden als kinderen van dezelfde ouder die zich - zoals gebruikelijk bij broers en zussen - op verschillende manieren ontwikkeld hebben. De Schriften van het oude Israël vormen een integraal onderdeel van de Bijbel in zowel de Joodse als de christelijke tradities; deze Schriften worden door beide begrepen als het woord van God en de geschiedenis van de openbaring en verlossing. De eerste christenen waren Joden; als vanzelfsprekend kwamen ze bijeen als deel van de gemeenschap in de synagoge, namen ze de spijswetten, de sjabbat en de richtlijnen van de besnijdenis in acht, terwijl ze tegelijkertijd Jezus beleden als de Christus, de Messias, door God gezonden tot verlossing van Israël en de gehele mensheid. Met Paulus opent de 'Joodse Jezus-beweging' andere horizonnen en overstijgt ze haar puur Joodse herkomst. Geleidelijk kreeg zijn concept de overhand, dat een niet-Jood niet eerst Joods hoefde te worden om Christus te belijden. Tijdens de vroege dagen van de Kerk waren er de zogenoemde Joodse christenen en de niet-Joodse christenen, de 'ecclesia ex circumcisione' en de 'ecclesia ex gentibus': een Kerk voortkomend uit het Jodendom, de ander voortkomend uit de niet-Joden, die echter samen de ene en enige Kerk van Jezus Christus vormden.

16. De scheiding tussen de Kerk en de Synagoge was geen abrupte gebeurtenis en heeft, afgaande op recente nieuwe inzichten, pas ver in de derde of vierde eeuw haar beslag gekregen. Dit betekent dat veel Joodse christenen uit de eerste periode geen tegenstrijdigheid ervoeren tussen het leven volgens sommige aspecten van de Joodse traditie en het belijden van Jezus als de Christus. Pas toen de niet-Joodse christenen de overhand kregen en de polemieken over de figuur van Jezus binnen de Joodse gemeenschap scherper werden, leek een definitieve afscheiding onvermijdelijk. In de loop der tijd groeiden broer en zus, christendom en Jodendom, steeds verder uit elkaar en kwamen ze vijandig tegenover elkaar te staan, verketterden ze elkaar zelfs. Door christenen werden Joden vaak voorgesteld als door God vervloekt en als blind, aangezien ze in Jezus niet de Messias en drager van de verlossing konden herkennen. Door Joden

werden christenen vaak gezien als ketters die niet langer het oorspronkelijke pad van God volgden, maar hun eigen weg waren gegaan. Het is geen toeval dat in de Handelingen van de Apostelen het christendom ‘de weg’ genoemd wordt (vgl. Hand. 9, 2; 19, 9-23; 24, 14-22), in contrast met de Joodse Halacha, waarin de interpretatie van de wet voor het praktische gedrag is vastgelegd. In de loop der tijd raakten Jodendom en christendom steeds meer van elkaar vervreemd, ze raakten zelfs betrokken bij meedogenloze conflicten en beschuldigden elkaar van het afdwalen van het door God voorgeschreven pad.

17. Bij veel van de kerkvaders won de zogenaamde ‘vervangingsleer’ of ‘substitutietheologie’ gestaag aan populariteit, tot deze in de middeleeuwen de algemene theologische basis voor de relatie met het Jodendom vormde. De beloften en trouw van God zouden niet meer opgaan voor Israël, omdat dit volk Jezus niet had erkend als de Messias en de Zoon van God, maar zouden zijn overgedragen op de Kerk van Jezus Christus, die nu gold als het ware ‘nieuwe Israël’, het nieuwe door God gekozen volk. Hoewel ze waren voortgekomen uit dezelfde bodem, raakten Jodendom en christendom in de eeuwen na hun scheiding verwickeld in een theologisch antagonisme dat pas werd doorbroken door het Tweede Vaticaans Concilie. Met haar verklaring ‘Nostra aetate’ (nr. 4) sprak de Kerk zich op eenduidige wijze, en binnen een nieuw theologisch raamwerk, uit over de Joodse wortels van het christendom. Terwijl ze de verlossing door een expliciet of zelfs impliciet geloof in Christus bevestigt, stelt de Kerk de voortdurende liefde van God voor het uitverkoren volk van Israël niet ter discussie. Daarmee wordt het fundament weggetrokken onder de vervangingsleer of substitutietheologie, die twee onderscheiden grootheden tegenover elkaar plaatst: de Kerk van de niet-Joden tegenover de verworpen Synagoge, waarvan de Kerk de plaats van inneemt. Vanuit een van oorsprong nauwe verwantschap tussen Jodendom en christendom ontstond een langdurige staat van spanning, die na het Tweede Vaticaans Concilie stap voor stap is omgevormd tot een constructieve relatie van dialoog.

18. Er zijn vele pogingen gedaan om deze vervangingsleer aan te wijzen in de brief aan de Hebreëen. Deze brief is echter niet gericht aan de Joden maar aan de christenen van Joodse komaf die moe en onzeker zijn geworden. Het doel is hun geloof te versterken en hen aan te moedigen om vol te houden, door naar Jezus Christus te wijzen als de ware en laatste Hogepriester, de bemiddelaar van het nieuwe verbond. Deze context is noodzakelijk om de tegenstelling in de brief te begrijpen tussen het eerste, zuiver aardse, verbond en een tweede, beter (vgl. Hebr. 8, 7) en nieuw verbond (vgl. 9, 15; 12, 24). Het eerste verbond wordt gedefinieerd als verouderd, in verval en gedoemd te worden vergeten (vgl. 8, 13), terwijl het tweede wordt gedefinieerd als eeuwigdurend (vgl. 13, 20). Om deze tegenstelling te onderbouwen, wordt in de brief gerefereerd aan de belofte van een nieuw verbond in het boek Jeremia 31, 31-34 (vgl. Hebr. 8, 8-12). Dit toont aan dat de brief aan de Hebreëen niet de bedoeling heeft de beloften uit het Oude Verbond als vals te ontmaskeren, maar daarentegen hun gegrondheid te tonen. De verwijzingen naar de beloften uit het Oude Testament zijn bedoeld om christenen te helpen zeker te zijn met betrekking tot hun verlossing in Christus. In de brief aan de Hebreëen is niet de tegenstelling in het geding tussen het Oude en het Nieuwe Verbond zoals wij deze vandaag de dag begrijpen, evenmin als de tegenstelling tussen de Kerk en het Jodendom. De tegenstelling is eerder die tussen het eeuwige hemelse priesterschap van Christus en het tijdelijke aardse priesterschap. Het fundamentele vraagstuk in de brief aan de Hebreëen in deze nieuwe situatie is een christologische interpretatie van het Nieuwe Verbond. Precies om deze reden verwees ‘Nostra aetate’ (nr. 4) niet naar de brief aan de Hebreëen, maar naar de reflecties van Sint Paulus in zijn brief aan de Romeinen 9-11.

19. Voor een buitenstaander zou de concilieverklaring ‘Nostra aetate’ de indruk kunnen wekken dat de tekst gaat over de relaties van de Katholieke Kerk met alle wereldreligies, die allemaal over één kam geschoren worden. De geschiedenis van de ontwikkeling van ‘Nostra aetate’ en de tekst zelf wijzen echter in een andere richting. Aanvankelijk stelde de heilige paus Joannes XXIII voor dat het concilie een ‘Tractatus de Iudaeis’ zou

afkondigen, maar uiteindelijk werd besloten om in ‘Nostra aetate’ aan alle wereldreligies aandacht te schenken. Het vierde artikel van deze concilie-verklaring, gewijd aan een nieuwe theologische relatie met het Jodendom, vormt echter het eigenlijke hart van het document, waarin ook plaats gemaakt is voor de relatie van de Katholieke Kerk met andere religies. De relatie met het Jodendom kan in die zin worden beschouwd als de katalysator voor de bepaling van de relatie met de andere wereldreligies.

20. Vanuit een theologisch perspectief echter heeft de dialoog met het Jodendom een totaal ander karakter en vindt deze plaats op een ander niveau in vergelijking met de andere wereldreligies. Het geloof van de Joden waarvan de Bijbel getuigt en die in het Oude Testament wordt aangetroffen, is voor christenen niet een andere religie maar de basis van hun eigen geloof, hoewel de figuur van Jezus duidelijk de enige sleutel is voor de christelijke interpretatie van de geschriften van het Oude Testament. De hoeksteen van het christelijke geloof is Jezus (vgl. Hand. 4, 11; 1 Petr. 2, 4–8). Echter, de dialoog met het Jodendom neemt voor christenen een unieke positie in; het christendom is door zijn wortels verbonden met het Jodendom zoals met geen enkele andere religie. Om deze reden kan de Joods-christelijke dialoog alleen onder voorbehoud een ‘interreligieuze dialoog’ genoemd worden in de strikte betekenis van deze uitdrukking. Men zou echter kunnen spreken van een wijze van ‘intra-religieuze’ of ‘intra-familiale’ dialoog *sui generis*. In zijn toespraak in de Romeinse Synagoge op 13 april 1986 bracht de heilige paus Johannes Paulus II deze situatie als volgt onder woorden: “De joodse godsdienst komt voor ons niet van buiten af, maar raakt in zekere zin ‘van binnen uit’ aan onze godsdienst. Wij hebben er daarom betrekkingen mee, die wij met geen enkele andere godsdienst hebben. U bent onze geliefde broeders en, zo zou men kunnen zeggen, onze oudste broeders.”

3 Openbaring in de geschiedenis als ‘het Woord van God’ in Jodendom en christendom

21. In het Oude Testament vinden we Gods heilsplan voor zijn volk (vgl. ‘Dei verbum’, 14). Dit heilsplan is op duidelijke wijze uitgedrukt aan het begin van de Bijbelse geschiedenis in de oproep tot Abraham (Gen. 12vv). Om zichzelf te openbaren en tot de mensheid te spreken, haar te verlossen van zonde en samen te brengen als een volk, begon God met het kiezen voor en het apart zetten van het volk van Israël via Abraham. God openbaarde zich geleidelijk aan hen door zijn gezanten, zijn profeten, als de ware God, de enige God, de levende God, de verlossende God. Deze goddelijke uitverkiezing was constitutief voor het volk Israël. Pas na het eerste grote ingrijpen van de verlossende God, de bevrijding uit de slavernij in Egypte (vgl. Ex. 13, 17 vv.) en de verbondssluiting bij de Sinai (Exodus 19 vv.), werden de twaalf stammen werkelijk een natie en werden zij er zich bewust van dat zij het volk van God waren, de dragers van zijn boodschap en beloften, getuigen van zijn barmhartige genade te midden van de volkeren en ten dienste van de volkeren (vgl. Jes. 26, 1-9; 54; 60; 62). Om zijn volk te leren hun opdracht te volbrengen en de openbaring die aan hen was toevertrouwd door te geven, gaf God Israël de wet, die richtlijnen bevat voor het leven (vgl. Exodus 20; Deuteronomium 5), en die hen van andere volken onderscheidt.

22. Net zoals de Kerk het in onze eigen tijd, zo draagt ook Israël de schat van zijn verkiezing in broze kruiken. De relatie van Israël met zijn Heer is het verhaal van Israëls trouw en ontrouw. Om zijn verlossingwerk te volbrengen – ondanks de kleinheid en zwakheid van de instrumenten die Hij uitkoos – heeft God zijn genade en de heerlijkheid van zijn gaven geopenbaard, evenals zijn trouw aan zijn beloften die geen menselijke ontrouw ongedaan kan maken (vgl. Rom. 3, 3; 2 Tim. 2, 13). Bij iedere stap die zijn volk op de weg zette, nam God minstens een ‘klein aantal’ (vgl. Deut. 4, 27) apart, een ‘rest’ (vgl. Jes. 1, 9; Sef. 3, 12; vgl. ook 6, 13; 17, 5-6), een handvol gelovigen die ‘niet de knie hebben gebogen voor Baäl’ (vgl. 1 Kon. 19, 18). Door deze rest heeft God zijn plan van verlossing gere-

aliseerd. Het uitverkoren volk bleef het voortdurende onderwerp van zijn uitverkiezing en liefde, want door hen wordt de hele mensheid als het uiteindelijke doel samengebracht en tot Hem geleid.

23. De Kerk wordt het nieuwe volk van God genoemd (vgl. ‘Nostra aetate’, nr.4), maar niet in de zin dat het volk van de God van Israël opgehouden heeft te bestaan. De Kerk werd “in de geschiedenis van het volk Israël en het Oude Verbond op wonderdadige wijze voorbereid” (‘Lumen gentium’, 2). De Kerk vervangt het Godsvolk Israël niet, aangezien zij als gemeenschap op Christus gefundeerd is en Hem present stelt als de vervulling van de beloften die aan Israël zijn gedaan. Dit betekent niet dat Israël niet langer als Godsvolk kan worden beschouwd, om reden dat het deze vervulling [nog] niet bereikt heeft: “Alhoewel de Kerk het nieuwe volk van God, mogen de Joden niet als door God verworpen noch als vervloekt worden voorgesteld, alsof dit uit het Heilige Schrift zou volgen” (‘Nostra aetate’, nr. 4).

24. God heeft zichzelf in zijn Woord geopenbaard, zodat het door de mensheid begrepen kan worden in concrete historische situaties. Het Woord nodigt alle mensen uit te antwoorden. Als hun antwoorden in overeenstemming zijn met het Woord van God, dan staan zij in een goede relatie tot Hem. Voor Joden kan dit Woord geleerd worden in de Tora en de daarop gebaseerde tradities. De Tora is het onderricht voor een geslaagd leven in goede relatie met God. Wie de Tora naleeft, heeft leven in zijn volheid (vgl. Pirke Avot II, 7). Door het naleven van de Tora krijgt de Jood een aandeel in de gemeenschap met God. In dit verband heeft Paus Franciscus als volgt gesproken: “De christelijke confessies vinden hun eenheid in Christus; het Jodendom vindt zijn eenheid in de Tora. Christenen geloven dat Jezus Christus het Woord van God is, dat vlees geworden is in de wereld is; voor Joden is het Woord van God bovenal aanwezig in de Tora. Beide geloofstradities hebben hun fundament in de Ene God, de God van het Verbond, die zich aan de mensen openbaart door zijn Woord. In hun zoeken naar de juiste houding tot God, richten de christenen zich tot Christus als de bron van nieuw leven, en de Joden naar het onderricht

van de Tora” (Toespraak tot de leden van de International Council of Christians and Jews, 30 juni 2015).

25. Het Nieuwe Testament ziet Jodendom en christelijk geloof als twee manieren waarop het volk van God zich de heilige Geschriften van Israël eigen kan maken. De Geschriften die christenen ‘het Oude Testament’ noemen staan daarom open voor beide manieren. Een antwoord op Gods woord van verlossing dat overeenkomt met één van beide tradities kan zodoende de toegang tot God ontsluiten, ook al is het aan zijn heilsbesluit om te bepalen op welke wijze hij in elk van beide gevallen de mensen wil redden. Dat zijn wil tot verlossing gericht is op de hele mensheid blijkt uit de Schrift (vgl. bijv. Gen. 12, 1-3; Jes. 2, 2-5; 1 Tim. 2, 4). Derhalve zijn er geen twee wegen naar verlossing volgens de uitdrukking ‘Joden leven naar de Tora, christenen leven naar Christus’. Het christelijke geloof verkondigt dat het heilswerk van Christus universeel is en de gehele mensheid betreft. Gods Woord is één enkele onverdeelde werkelijkheid, die een concrete vorm aanneemt in elke onderscheiden historische context.

26. In deze zin verklaren christenen dat Jezus Christus beschouwd kan worden als de ‘levende Tora van God’. Tora en Christus zijn het Woord van God, zijn openbaring voor ons mensen als getuigenis van zijn onbegrensde liefde. De pre-existentie van Christus als het Woord en de Zoon van de Vader is voor christenen een fundamentele leerstelling, en volgens de rabbijnse traditie bestaan de Tora en de naam van de Messias al voor de schepping (vgl. Genesis Rabbah 1, 1). Verder is het, naar Joodse overtuiging, God zelf die de Tora interpreteert in het eschaton, terwijl in de christelijke overtuiging alles uiteindelijk in Christus samenkomt (vgl. Ef. 1, 10; Kol. 1, 20). In het Evangelie volgens Mattheüs wordt Christus als het ware gezien als de ‘nieuwe Mozes’. Mattheüs 5, 17–19 presenteert Jezus als de gezaghebbende en authentieke uitlegger van de Tora (vgl. Luc. 24, 27; 45–47). In de rabbijnse literatuur vindt men daarentegen de identificatie van de Tora met Mozes. Tegen deze achtergrond kan Christus als de ‘nieuwe Mozes’ verbonden worden met de Tora. Tora en Christus zijn de plaats van Gods aanwezigheid in de wereld, zoals deze aanwezigheid wordt

ervaren in de respectievelijke religieuze gemeenschappen. Het Hebreeuwse ‘dabar’ verwijst zowel naar woord als naar gebeurtenis, en zo kan men concluderen dat het Woord van de Tora open kan staan voor het Christus-gebeuren.

4 De relatie tussen het Oude en het Nieuwe Testament en het Oude en het Nieuwe Verbond

27. Het verbond dat God Israël heeft aangeboden is onherroepelijk. “God is geen mens, hij liegt niet” (Num. 23, 19; vgl. 2 Tim. 2, 13). De blijvende trouw van God aan de uitverkiezing, uitgedrukt in eerdere verbonden, is nooit verloochend (vgl. Rom. 9, 4; 11, 1–2). Het Nieuwe Verbond herroept de eerdere verbonden niet, het brengt deze tot vervulling. Uit het Christus-gebeuren hebben christenen begrepen dat al wat vooraf ging, opnieuw geïnterpreteerd diende te worden. Voor christenen heeft het Nieuwe Verbond een eigen kwaliteit gekregen, hoewel voor beiden, Jood en christen, het oriëntatiepunt ligt in een unieke relatie met God (zie bijvoorbeeld de verbondsformule in Lev. 26, 12, “Ik zal uw God zijn en u zult mijn volk zijn”). Het Nieuwe Verbond in Christus is voor christenen het culminatiepunt van de heilsbeloften van het Oude Verbond, en is er in zoverre nooit onafhankelijk van. Het Nieuwe Verbond is gegrond in en gebaseerd op het Oude omdat het uiteindelijk de God van Israël is die het Oude Verbond sluit met zijn volk Israël en het Nieuw Verbond in Jezus Christus mogelijk maakt. Jezus leeft in de periode van het Oude Verbond, maar in zijn heilswerk in het Nieuwe Verbond bevestigt en vervolmaakt hij de dimensies van het Oude. De term ‘verbond’ duidt daarom op een relatie met God die voor Joden respectievelijk christenen op verschillende wijzen haar uitwerking heeft. Het Nieuwe Verbond kan nooit het Oude vervangen, maar vooronderstelt het en geeft het een nieuwe betekenisdimensie, doordat het de persoonlijke natuur van God, zoals geopenbaard in het Oude Verbond, versterkt en het Verbond openstelt voor allen uit alle naties die in geloof antwoorden op Gods heilsaanbod (vgl. Zach. 8, 20-23; Psalm 87).

28. De eenheid en het verschil tussen Jodendom en christendom komen in de eerste plaats naar voren in de getuigenissen van de goddelijke openbaring. Met het bestaan van het Oude Testament als een wezenlijk deel van de ene christelijke Bijbel is er een diepgeworteld gevoel van intrinsieke verbondenheid tussen Jodendom en christendom. De wortels van het christendom liggen in het Oude Testament en het christendom voedt zich voortdurend door deze wortels. Anderzijds is het christendom gegrond in de persoon van Jezus van Nazareth, die wordt erkend als de aan het Joodse volk beloofde Messias en als de eniggeboren Zoon van God, die zichzelf na zijn dood aan het kruis en zijn opstanding kenbaar gemaakt heeft via de Heilige Geest. Met het bestaan van het Nieuwe Testament kwam vanzelfsprekend de vraag op hoe de twee testamenten in relatie tot elkaar staan, of bijvoorbeeld de Nieuwtestamentische geschriften de Oudere geschriften niet vervangen en teniet gedaan hebben. Dit is de positie die Marcion innam, die in de tweede eeuw van mening was dat het Nieuwe Testament het Oudtestamentische boek van beloften overbodig had gemaakt en dat dit laatste daarom bestemd was om te vervagen, zoals men het licht van de maan niet meer nodig heeft zodra de zon is opgekomen. Deze scherpe antithese tussen de Hebreeuwse en de christelijke Bijbel is nooit tot officiële leer van de christelijke Kerk geworden. Door Marcion in het jaar 144 uit te sluiten van de christelijke gemeenschap, verwierp de Kerk zijn concept van een puur ‘christelijke’ Bijbel, van alle Oudtestamentische elementen ontdane Bijbel af. Zo getuigde de Kerk van het geloof in de ene en enige God als auteur van beide testamenten en hield dus vast aan de eenheid van beide testamenten, de ‘concordia testamentorum’.

29. Uiteraard is dit slechts één kant van de relatie tussen de twee testamenten. Het gemeenschappelijke erfgoed van het Oude Testament vormde niet alleen de basis voor spirituele verwantschap tussen Joden en christenen, het bracht ook een onderliggende spanning met zich mee in de relatie tussen de twee geloofsgemeenschappen. Dit wordt duidelijk in het feit dat christenen het Oude Testament in het licht van het Nieuwe Testament lezen, in de overtuiging zoals verwoord door Augustinus in de pregnante formule: “In het Oude Testament verbergt zich het Nieuwe, in

het Nieuwe openbaart zich het Oude” (Quaestiones in Heptateuchum 2, 73). Paus Gregorius de Grote sprak ook op een vergelijkbare manier in zijn definitie van het Oude Testament als “de profetie van het Nieuwe” en van dit laatste als “het beste commentaar op het Oude” (Homiliae in Ezechielem I, VI, 15; vgl. ‘Dei verbum’, 16).

30. Deze christologische uitleg kan gemakkelijk de indruk wekken dat christenen het Nieuwe Testament niet alleen beschouwen als de vervulling van het Oude, maar tegelijk als een vervanging ervan. Dat deze interpretatie niet juist kan zijn, blijkt alleen al uit het feit dat het Jodendom, na de catastrofe van de verwoesting van de Tweede Tempel in het jaar 70, zich ook genoodzaakt zag tot een nieuwe lezing van de Schrift. De Sadduceeën, die aan de tempel gebonden waren, hadden de catastrofe niet overleefd. Daarom waren het de rabbijnen die de nieuwe lezing in gang zetten, zonder de tempel als het centrum van Joodse toewijding. De rabbijnen traden daarmee in de voetsporen van de Farizeeën die al hun eigen specifieke manier hadden ontwikkeld om de Schrift te lezen en te interpreteren. Aangezien de Sadduceeën, die aan de tempel gebonden waren, de catastrofe niet hadden overleefd, dit ook zonder de tempel als het centrum van Joodse religieuze toewijding.

31. Bijgevolg waren er twee reacties op deze situatie of, om precies te zijn, twee nieuwe manieren om de Schrift te lezen: de christologische exegese van de christenen en de rabbijnse exegese van deze vorm van Jodendom, die zich historisch verder ontwikkelde. Aangezien elk van beide lezingen een nieuwe interpretatie van de Schrift met zich meebracht, moet de nieuwe cruciale vraag hoe deze twee leeswijzen zich tot elkaar verhouden. Omdat echter de christelijke Kerk en het post-Bijbelse rabbijnse Jodendom zich niet alleen parallel hebben ontwikkeld, maar ook in tegenstelling tot en in onwetendheid van elkaar, kan deze vraag niet alleen vanuit het Nieuwe Testament worden beantwoord. Na eeuwen van tegengestelde posities is het de plicht van de Joods-katholieke dialoog om deze twee nieuwe manieren van het lezen van Bijbelse geschriften met elkaar in gesprek te brengen, om zo de “rijke complementariteit” waarin deze bestaat te zien en

om “elkaar te helpen de rijkdom van Gods Woord te doorgronden” (‘Evangelii gaudium’, 249). Het document van de Pauselijke Bijbelcommissie ‘Het Joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel’ uit 2001 stelde om die reden dat christenen kunnen en moeten toegeven dat “het mogelijk is de Bijbel te lezen zoals de Joden dat doen, en dat dit in de lijn ligt van de Joodse heilige Schriften uit de tijd van de Tweede Tempel, een wijze van lezen die analoog is aan die van de christenen en die zich parallel daaraan heeft ontwikkeld.” Dan volgt de conclusie: “Elk van beide leeswijzen houdt zich aan het respectievelijke geloofsinzicht waaruit ze voortkomt en dat ze verwoordt. Ze zijn dus niet tot elkaar te herleiden” (No. 22).

32. Aangezien beide lezingen bedoeld zijn Gods wil en woord op juist wijze te begrijpen, wordt duidelijk hoe belangrijk het inzicht is dat het christelijk geloof geworteld is in het geloof van Abraham. Dit roept vervolgens de vraag op in welke relatie het Oude en het Nieuwe Verbond tot elkaar staan. Voor het christelijk geloof is onomstotelijk, dat er slechts één enkele verbondsgeschiedenis kan zijn van God en de mensheid. Het verbond met Abraham, waarvan de besnijdenis een teken is (vgl. Gen. 17), en het verbond met Mozes, dat met betrekking tot de gehoorzaamheid aan de wet (vgl. Ex. 19, 5; 24, 7-8), in het bijzonder de inachtneming van de sjabbat (vgl. Ex. 31, 16-17) tot Israël beperkt was, lag reeds besloten in het verbond met Noach, met de regenboog als teken (vgl. ‘Verbum Domini’, 117), dat zich uitstrekt tot de hele schepping (vgl. Gen. 9, 9 e.v.). Door de profeten belooft God opnieuw een nieuw en eeuwig verbond (vgl. Jes. 55, 3; 61, 8; Jer. 31, 31-34; Ez. 36, 22-28). Elke van deze verbonden sluit het voorgaande verbond in en interpreteert dit op nieuwe wijze. Dit geldt ook voor het Nieuwe Verbond, dat voor christenen het laatste eeuwige verbond is, en zodoende de definitieve interpretatie van wat was beloofd door de profeten in het Oude Verbond, of, zoals Paulus stelt, het “ja” en “amen” op “alle beloften van God” (2 Kor. 1, 20). De Kerk als het hernieuwde volk van God is zonder voorwaarden door God uitverkoren. De Kerk is de definitieve en onovertreffbare plaats van het verlossend handelen van God. Dit betekent echter niet dat Israël als het volk van God verstoten is of zijn opdracht

heeft verloren (vgl. ‘Nostra aetate’, Nr.4). Het Nieuwe Verbond is voor christenen derhalve noch de herroeping, noch de vervanging, maar de vervulling van de beloften van het Oude Verbond.

33. Voor de Joods-christelijke dialoog blijkt in de eerste plaats Gods verbond met Abraham constitutief, aangezien hij niet alleen de vader van Israël, maar ook de vader van het geloof van de christenen is. In deze verbondsgemeenschap zou het voor christenen duidelijk moeten zijn, dat het verbond dat God gesloten heeft met Israël, nooit is herroepen, maar geldig blijft op grond van Gods onwankelbare trouw aan zijn volk. Zodoende kan het Nieuwe Verbond waar christenen in geloven slechts begrepen worden als de bevestiging en vervulling van het Oude. Derhalve zijn christenen er ook van overtuigd, dat het verbond met Abraham door het Nieuwe Verbond de universaliteit voor alle volkeren heeft verworven, die oorspronkelijk bedoeld was in de roeping van Abram (vgl. Gen. 12, 1-3). Dit teruggrijpen op het verbond met Abraham is zo essentieel voor het christelijk geloof, dat de Kerk zonder Israël haar plaats in de heilsgeschiedenis zou dreigen te verliezen. Andersom zouden Joden met betrekking tot het verbond met Abraham tot het inzicht kunnen komen dat Israël zonder de Kerk het gevaar zou lopen te particularistisch te blijven en onvoldoende recht te doen aan de universaliteit van hun ervaring met God. Zo blijven Israël en de Kerk op fundamentele wijze met elkaar verbonden volgens het verbond en blijven zij van elkaar afhankelijk.

34. Er kan slechts één geschiedenis van Gods verbond met de mensheid zijn, waarin Israël Gods uitverkoren en geliefde volk van het verbond is, omdat het verbond dat nooit werd ingetrokken of herroepen (vgl. Rom. 9, 4; 11, 29). Dit is de overtuiging achter de hartstochtelijke worsteling van de apostel Paulus met aan de ene kant het feit dat het Oude Verbond van God van kracht blijft, en aan de andere het feit dat Israël het Nieuwe Verbond niet aangenomen heeft. Om recht te kunnen doen aan beide feiten munt Paulus de beeldende uitdrukking van de wortel van Israël waarop de wilde takken van de heidenen zijn geënt (vgl. Rom. 11, 16-21). Men zou kunnen stellen dat Jezus Christus zelf de levende wortel van de “groene olijfboom”

in zich draagt, en dat tegelijk op een diepere manier de hele belofte in hem is geworteld (vgl. Joh. 8, 58). Dit beeld vertegenwoordigt voor Paulus de beslissende sleutel tot het denken over de relatie tussen Israël en de Kerk in het licht van geloof. Met dit beeld geeft Paulus uiting aan de dualiteit van eenheid en verschil tussen Israël en de Kerk. Aan de ene kant moet het beeld serieus worden genomen in de zin dat de geënte wilde takken oorspronkelijk niet voortkomen uit de takken van de plant waarop zij geënt zijn, en dat hun nieuwe situatie een nieuwe realiteit en een nieuwe dimensie van Gods verlossingswerk laat zien, zodat de christelijke Kerk niet slechts begrepen moet worden als een tak of een vrucht van Israël (vgl. Mat. 8, 10-13). Aan de andere kant moet het beeld ook serieus worden genomen in de zin dat de Kerk zich voedt door en kracht put uit de wortel van Israël, en dat de geënte takken zouden verdorren, of zelfs sterven, wanneer ze van de wortel van Israël zouden worden afgesneden (vgl. 'Ecclesia in Medio Oriente', 21).

5 De universaliteit van de verlossing in Jezus Christus en Gods niet herroepen verbond met Israël

35. Aangezien God zijn verbond met zijn volk Israël heeft nooit herroepen, kunnen er geen verschillende wegen of toegangen tot Gods verlossing zijn. De theorie dat er twee verschillende wegen zouden zijn die leiden tot verlossing - het Joodse pad zonder Christus en het pad met de Christus, van wie christenen geloven dat dit Jezus van Nazareth is - zou de fundamenten van het christelijk geloof in gevaar brengen. Het belijden van de universele, en zodoende ook exclusieve heilsbemiddeling door Jezus Christus behoort tot de kern van het christelijk geloof. Zo ook de belijdenis van de ene God, de God van Israël, die zich door zijn openbaring in Jezus Christus in Jezus Christus volledig kenbaar gemaakt heeft als de God van alle volken, in zoverre dat in Hem de belofte vervuld is dat alle volken zullen bidden tot de God van Israël als de ene God (vgl. Jes. 56, 1-8). Het document 'Over de juiste presentatie van de Joden en het Jodendom in prediking en catechese binnen de Rooms-Katholieke Kerk', in 1985 gepu-

bliceerd door de Commissie van de Heilige Stoel voor de Religieuze Relaties met de Joden, stelt dat de Kerk en het Jodendom niet kunnen worden voorgesteld als “twee parallelle wegen naar verlossing”, maar dat de Kerk “moet getuigen van Christus als de Verlosser voor allen” (No. I, 7). Het christelijke geloof belijdt dat God alle volken naar verlossing wil leiden, dat Jezus Christus de universele bemiddelaar van de verlossing is, en dat er geen “andere naam onder de hemel aan de mensheid is gegeven waardoor wij zijn gered” (Hand. 4, 12).

36. Vanuit de christelijke belijdenis dat er slechts één weg naar het heil kan zijn, valt echter nooit af te leiden dat de Joden zijn uitgesloten van Gods heil omdat zij niet geloven in Jezus Christus als de Messias en de Zoon van God. Een dergelijke bewering wordt niet ondersteund door de soteriologische visie van de heilige Paulus. In zijn Brief aan de Romeinen geeft deze niet alleen uiting aan zijn overtuiging dat er geen breuk kan plaatshebben in de heilsgeschiedenis, maar dat het heil van de Joden komt (vgl. ook Joh. 4, 22). God heeft Israël een unieke opdracht toevertrouwd, en Hij brengt zijn mysterieuze heilsplan voor verlossing van alle volken (vgl. 1 Tim. 2, 4) niet tot vervulling zonder zijn ‘eerstgeboren zoon’ hierbij te betrekken (Ex. 4, 22). Hieruit volgt vanzelfsprekend dat Paulus in de Brief aan de Romeinen de vraag die hij zelf naar voren brengt, namelijk of God Zijn eigen volk heeft verstoten, eens en voor altijd negatief beantwoordt. Even beslist stelt hij: “Want God kent geen berouw over zijn genadegaven of zijn roeping” (Rom. 11, 29). Dat de Joden deelhebben aan de verlossing door God is theologisch onbetwistbaar, maar hoe dit mogelijk is zonder zich expliciet tot Christus te bekennen is en blijft een ondoordringelijk goddelijk mysterie. Het is dan ook geen toeval, dat Paulus’ soteriologische overwegingen in Romeinen 9-11 aangaande de onherroepelijke verlossing van Israël tegen de achtergrond van het Christus-mysterie, eindigen in een grootse lofprijzing: “O, onpeilbare rijkdom van Gods wijsheid en kennis! Hoe ondoordringelijk zijn zijn beslissingen, hoe onnaspeurlijk zijn wegen!” (Rom. 11, 33). Bernardus van Clairvaux (De cons. III/I,3) zegt dat voor de Joden “een bepaald moment in de tijd is vastgesteld dat niet voorzien kan worden”.

37. Een ander zwaartepunt voor katholieken moet de zeer complexe theologische vraag blijven hoe het christelijk geloof in de universele heilbrengende betekenis van Jezus Christus op coherente wijze gecombineerd kan worden met de even duidelijke geloofsuitspraak dat God zijn verbond met Israël nooit heeft herroepen. De Kerk gelooft dat Christus de Verlosser van allen is. Er kunnen dus geen twee wegen naar verlossing bestaan, aangezien Christus ook de Verlosser van de Joden is en niet alleen van de heidenen. Hier stoten we op het mysterie van Gods handelen, dat geen kwestie is van missionaire inspanningen om Joden te bekeren, maar veeleer van de verwachting dat de Heer het uur zal verwerkelijken waarin allen verenigd zullen worden en “alle volken de Heer eenstemmig zullen aanroepen en ‘Hem schouder aan schouder zullen dienen’” (‘Nostra aetate’, nr.4).

38. De Verklaring van het Tweede Vaticaans Concilie over het Jodendom, dat wil zeggen het vierde artikel van ‘Nostra aetate’, staat binnen een uitgesproken theologisch kader betreffende de universaliteit van verlossing in Jezus Christus en Gods niet-herroepen verbond met Israël. Dit betekent echter niet dat alle theologische vragen die opkomen in de relatie tussen christendom en Jodendom in de tekst worden beantwoord. Deze vragen werden in de Verklaring ingeleid, maar behoeven verdere theologische reflectie. Uiteraard bestonden er hiervoor ook al belangrijke teksten van het leergezag die zich richtten op Jodendom, maar ‘Nostra aetate’ (nr.4) biedt het eerste theologische overzicht op de relatie van de Katholieke Kerk met de Joden.

39. Omdat het een belangrijke theologische doorbraak was, is de concilietekst over-geïnterpreteerd en zijn er zaken in gelezen die er in feite niet in stonden. Een belangrijk voorbeeld van over-interpretatie is het volgende: dat het verbond dat God met zijn volk Israël had gesloten altijd voortduurt en nooit ongeldig wordt. Hoewel deze uitspraak waar is, wordt hij in ‘Nostra aetate’ (nr.4) niet expliciet uitgedrukt. Deze uitspraak werd, in volle helderheid, pas door de heilige paus Johannes Paulus II gedaan. Tijdens een ontmoeting met Joodse vertegenwoordigers in Mainz op 17

november 1980 stelde hij dat het Oude Verbond nooit door God was herroepen: “De eerste dimensie van deze dialoog, dat wil zeggen de ontmoeting tussen het volk van God uit het Oude Verbond - dat door hem nooit is herroepen - en die van het Nieuwe Verbond, is tegelijk een dialoog binnen onze Kerk, namelijk, tussen het eerste en het tweede deel van de Bijbel” (nr.3). Dezelfde overtuiging is ook vastgelegd in de Catechismus van de Kerk in 1993: “Het Oude Verbond is nooit herroepen” (121).

6 Het mandaat van de Kerk om het evangelie te prediken in relatie tot het Jodendom

40. Het is gemakkelijk te begrijpen dat de zogeheten ‘missie tot de Joden’ voor Joden een zeer delicate en gevoelige zaak is omdat, in hun ogen, het bestaan van het Joodse volk ermee gemoeid is. Deze vraag blijkt ook pijnlijk voor christenen, omdat voor hen de universele heilsbetekenis van Jezus Christus, en in het verlengde hiervan de universele missie van de Kerk, van fundamenteel belang zijn. Daarom is de Kerk verplicht de evangelisatie onder Joden, die geloven in de ene God, op een andere manier te beschouwen dan die onder mensen met andere religieuze overtuigingen en visies op de wereld. Concreet betekent dit dat de Katholieke Kerk geen specifiek institutioneel zendingswerk leidt of ondersteunt dat zich op Joden richt. Hoewel ze institutionele Jodenzending principieel afwijst, worden christenen wel opgeroepen te getuigen van hun geloof in Jezus Christus, ook tegenover Joden. Dit moeten zij echter doen op een bescheiden en fijngevoelige wijze, daarbij erkennend dat Joden dragers zijn van Gods Woord, en in het bijzonder rekening houdend met de grote tragedie van de Sjoa.

41. Het concept van ‘missie’ moet op de juiste manier gepresenteerd worden in de dialoog tussen Joden en christenen. Christelijke missie heeft zijn oorsprong in de zending van Jezus door de Vader. Hij geeft zijn volgelingen deel aan deze roeping met betrekking tot het Godsvolk Israël (vgl. Mat. 10, 6) en vervolgens, als verrezen Heer, met betrekking tot alle

volkeren (vgl. Mat. 28, 19). Zo verkrijgt het volk van God een nieuwe dimensie door Jezus, die zijn Kerk uit Joden en heidenen roept (vgl. Ef. 2, 11-22), op basis van het geloof in Christus en door middel van de doop, waardoor zij deel worden van zijn lichaam, de Kerk ('Lumen gentium', 14).

42. Christelijke missie en getuigenis horen bij elkaar, zowel in het persoonlijk leven als door de verkondiging. Het principe dat Jezus zijn leerlingen meegeeft wanneer hij hen uitzendt, is om geweld te ondergaan in plaats van het toe te brengen. Christenen moeten hun vertrouwen bij God leggen, die zijn universele heilsplan voltrekt op manieren die alleen Hij kent. Want zij zijn getuigen van Christus, maar ze behoeven niet zelf de verlossing van de mensheid te bewerkstelligen. IJver voor het 'huis van de Heer' en een vast vertrouwen in het overwinnende handelen van Gods gaan samen. Christelijke zending betekent dat alle christenen, in gemeenschap met de Kerk, de verwerkelijking in de geschiedenis van Gods universele heilswil in Jezus Christus belijden en verkondigen (vgl. 'Ad gentes', 7). Zij ervaren zijn sacramentele aanwezigheid in de liturgie en maken dat tastbaar in hun dienstbaarheid aan anderen, in het bijzonder aan mensen in nood.

43. Het is en blijft een kwalitatieve definitie van de Kerk van het Nieuwe Verbond, dat zij bestaat uit Joden en heidenen, zelfs als de kwantitatieve verhoudingen van Joden en heidense christenen in eerste instantie een andere indruk geven. Juist zoals er na de dood en opstanding van Jezus Christus geen twee los van elkaar staande verbonden waren, zo staat ook het verbondsvolk Israël niet los van 'het volk van God uit de heidenen'. Sterker nog, het is de voortdurende rol van het verbondsvolk Israël in Gods verlossingsplan om op dynamische wijze verbonden te zijn met 'het volk Gods van Joden en heidenen, verenigd in Christus', in Hem die de Kerk belijdt als de universele bemiddelaar van schepping en verlossing. In de context van Gods universele heilswil staan alle mensen die het evangelie nog niet hebben ontvangen gericht op Gods volk van het Nieuwe Verbond. "Vooreerst het volk waaraan de verbonden en de beloften werden gegeven en waaruit Christus naar het vlees is voortgekomen (vgl. Rom. 9, 4-5): met

betrekking tot de uitverkiezing is dit volk bemind omwille van de aarts-vaders, want nooit kent God berouw over zijn genadegaven en roeping (vgl. Rom. 11, 28-29)” (‘Lumen gentium’, 16).

7 De doelstellingen van dialoog met het Jodendom

44. Het eerste doel van de dialoog is om de wederzijdse kennis van Joden en christenen te verdiepen. Men kan alleen leren lief te hebben wat men gaandeweg heeft leren kennen, en men kan alleen kennen wat men werkelijk en diepgaand liefheeft. Deze diepe kennis gaat gepaard met wederzijdse verrijking, waarbij de partners in dialoog tot ontvangers van giften worden. De concilieverklaring ‘Nostra aetate’ (nr.4) spreekt van het rijke spirituele erfgoed dat stap voor stap verder ontdekt moet worden door middel van Bijbelse en theologische studies en door dialoog. Vanuit christelijk perspectief bekeken is het opdelven van de geestelijke schatten die voor christenen in het Jodendom verborgen liggen een belangrijk doel. Men moet hierbij bovenal de interpretatie van de heilige Schrift noemen. In het voorwoord van kardinaal Joseph Ratzinger op het document van de Pauselijke Bijbelcommissie, ‘Het joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel’ uit 2001, wordt het respect van christenen voor de Joodse interpretatie van het Oude Testament benadrukt. Het voorwoord onderstreept dat “de christenen veel kunnen leren van de Joodse exegese die meer dan 2000 jaar werd beoefend. Van de andere kant mogen christenen hopen dat Joden hun voordeel kunnen doen met het wetenschappelijk onderzoek van de christelijke exegese.” Op het gebied van de exegetische werken vandaag de dag vele Joodse en christelijke geleerden samen, en zij ervaren hun samenwerking als voor beide kanten vruchtbaar, juist omdat ze tot verschillende religieuze tradities behoren.

45. Deze wederzijdse manier van kennisverwerving dient niet beperkt te blijven tot de specialisten alleen. Om deze reden is het van belang dat katholieke opleidingsinstituten, in het bijzonder die voor de opleiding van priesters, zowel ‘Nostra aetate’ als de daarop volgende documenten van de

Heilige Stoel over de uitvoering van de concilieverklaringen in hun curricula integreren. De Kerk is ook dankbaar voor de vergelijkbare inspanningen binnen de Joodse gemeenschap. De fundamentele veranderingen in de relatie tussen Christenen en Joden die werden geïnitieerd door 'Nostra aetate' (nr. 4) moeten ook bekend worden bij de toekomstige generaties en door hen worden geaccepteerd en verspreid.

46. Een belangrijk doel van de Joods-christelijke dialoog bestaat zeker in de gezamenlijke inzet wereldwijd voor rechtvaardigheid, vrede, behoud van de schepping, en verzoening. In het verleden is het wellicht zo geweest dat de verschillende religies - tegen de achtergrond van eng gedefinieerde aanspraken op de waarheid en een daarmee gepaard gaande intolerantie - hebben bijgedragen aan het aanzetten tot conflicten en confrontatie. Maar heden ten dage zouden religies geen onderdeel van het probleem moeten zijn, maar onderdeel van de oplossing. Alleen wanneer religies betrokken zijn bij een succesvolle dialoog met elkaar, en op die manier bijdragen aan de wereldvrede, kan dit ook op sociaal en politiek niveau worden gereïaliseerd. Godsdienstvrijheid, gegarandeerd door burgerlijke overheden, vormt de voorwaarde voor een dergelijke dialoog en vrede. In dit verband is de lakmoesproef de manier waarop religieuze minderheden worden behandeld, en welke van hun rechten gegarandeerd worden. In de Joods-christelijke dialoog is de situatie van christelijke gemeenschappen in de staat Israël bijzonder relevant, aangezien daar - zoals nergens anders ter wereld - een christelijke minderheid te maken heeft met een Joodse meerderheid. Vrede in het Heilig Land - een vrede die ontbreekt en waarvoor voortdurend gebeden wordt - speelt een belangrijke rol in de dialoog tussen Joden en christenen.

47. Een ander belangrijk doel van de Joods-Katholieke dialoog bestaat in het gezamenlijk bestrijden van alle uitingen van rassendiscriminatie tegen Joden en van alle vormen van antisemitisme. Die zijn zeker nog niet uitgeroeid en komen op verschillende manieren en in verschillende contexten opnieuw op. De geschiedenis leert ons waartoe zelfs de kleinste zichtbare vormen van antisemitisme kunnen leiden: de menselijke tragedie

van de Sjoa waarbij twee derde van het Europese Jodendom werd vernietigd. Beide geloofstradities zijn geroepen samen onverminderd waakzaam te zijn en deze gevoeligheid te behouden, ook in de sociale sfeer. Vanwege de sterke vriendschapsband tussen Joden en katholieken voelt de Katholieke Kerk zich in het bijzonder verplicht samen met onze Joodse vrienden al het mogelijke te doen om antisemitische tendensen in te dammen. Paus Franciscus heeft herhaaldelijk benadrukt dat een christen nooit een antisemiet kan zijn, in het bijzonder vanwege de Joodse wortels van het christendom.

48. Rechtvaardigheid en vrede mogen binnen de dialoog niet domweg abstracties zijn, maar zouden op concrete wijze gestalte moeten krijgen. Sociaal werk en liefdadigheid vormen een rijk werkteerrein, aangezien zowel de Joodse als de christelijke ethiek de oproep behelst om armen, misdeelden en zieken te steunen. Zo werkte de Commissie van de Heilige Stoel voor Religieuze Betrekkingen met de Joden in 2004 samen met het Internationaal Joods Comité voor Interreligieuze Consultaties (IJCIC) tijdens de financiële crisis in Argentinië. Voor armen en daklozen werden gaarkeukens opgezet en aan arme kinderen werden maaltijden verstrekt, zodat zij hun school konden blijven bezoeken. De meeste christelijke kerken hebben grote liefdadigheidsorganisaties, en in het Jodendom bestaan soortgelijke organisaties. Zij zouden samen kunnen werken om menselijke nood te verlichten. Het Jodendom leert dat het gebod ‘in zijn wegen te wandelen’ (Deut. 11, 22) de navolging van de Goddelijke Eigenschappen (‘imitatio Dei’) betekent, door middel van zorg voor de kwetsbaren, de armen en voor hen die lijden (Babylonische Talmoed, Sota 14a). Dit principe komt overeen met de opdracht van Jezus om degenen die in nood verkeren te helpen (vgl. bijv. Mat. 25, 35–46). Joden en Christenen kunnen armoede en menselijk lijden niet simpelweg accepteren; veeleer moeten zij ernaar streven deze problemen te overwinnen.

49. Wanneer Joden en christenen door concrete humanitaire hulp een gezamenlijke bijdrage leveren aan rechtvaardigheid en vrede in de wereld, getuigen zij van de liefdevolle zorg van God. Niet langer in confrontatie

tegenover elkaar, maar in samenwerking, zij aan zij, moeten Joden en christenen naar een betere wereld streven. In zijn toespraak tot de Centrale Raad voor Duits Jodendom en de Conferentie van Rabbijnen in Mainz, op 17 november 1980, riep de heilige paus Johannes Paulus II op tot een dergelijke samenwerking: “Joden en christenen zijn als kinderen van Abraham geroepen een zegen te zijn voor de wereld door zich samen in te zetten voor vrede en rechtvaardigheid onder alle mensen en volken, met de volheid en diepte die God zelf ons toebedacht heeft, en met de bereidheid tot de opoffering die dit doel van ons zou kunnen eisen.”

10 december 2015

Kardinaal Kurt Koch, voorzitter

Mgr. Brian Farrell, vicevoorzitter

Pater Norbert Hofmann SDB, secretaris